

NOTĂ DE CONCEPT
privind viziunea Strategiei Naționale de
Dezvoltare „Moldova 2030”

Cuprins:

Sumar executiv	5
1. Tendințele majore în dezvoltarea Republicii Moldova	6
Familia și copiii	6
Migrațiunea populației	6
Depopularea și îmbătrânirea	7
Starea de sănătate a populației	8
Educația	9
Economia	10
Tehnologiile	12
Schimbările climatice	12
Guvernarea	13
2. Viziunea generală a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”	15
Planificarea strategică: lecțiile trecutului	15
Privind în viitor: filozofia noii Strategii de Dezvoltare Națională	17
Dezvoltarea: proces complex și incert	18
Spre Obiectivele de Dezvoltare Durabilă: scenariile posibile de politici	23
3. Prioritățile propuse pentru SND „Moldova 2030”	27
Calitatea vieții și drepturile omului: operaționalizarea filozofiei de dezvoltare	27
Prioritatea 1. Creșterea veniturilor din surse durabile	30
Prioritatea 2. Asigurarea condițiilor de trai decente pentru toți	38
Prioritatea 3. Ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale	43
Prioritatea 4. Un echilibru mai bun între muncă și familie	48
Prioritatea 5. Oportunități egale pentru educație relevantă și de calitate pe tot parcursul vieții	51
Prioritatea 6. Asigurarea condițiilor pentru o viață activă și sănătoasă	56
Prioritatea 7. Fortificarea unei societăți solidare și incluzive	63
Prioritatea 8. Un nivel mai înalt de securitate personală și comunitară	70
Prioritatea 9. O guvernare mai efektivă, responsabilă, transparentă și incluzivă	75
Prioritatea 10. Asigurarea dreptului fundamental la un mediu ambiant sănătos și sigur	80

Lista tabelelor:

Tabelul 1. Impactul estimat al schimbărilor climatice asupra productivității culturilor agricole în Republica Moldova pentru perioada anilor 2040-2050, % față de nivelul actual al productivității, pe scenarii de adaptare, culturi agricole și zone agroecologice.....	13
Tabelul 2. Impactul scenariilor de politici asupra unor ținte ale ODD selectate și asupra unor indicatori suplimentari pentru anul 2030.....	24

Lista figurilor:

Figura 1. Evoluția ratei totale de fertilitate în Republica Moldova în perioada 1978-2016, pe mediu urban și rural	6
Figura 2. Piramida vârstelor populației Republicii Moldova în anii 1998 și 2016	8
Figura 3. Piramida vârstelor populației Republicii Moldova în anul 2016 pe mediul urban și rural.....	8
Figura 4. Structura anilor totali de viață de incapacitate în Republica Moldova, pe cauze, % din total.....	9
Figura 5. Rezultatele evaluării elevilor moldoveni și media OECD.....	10
Figura 6. PIB efectiv și potențial, %	11
Figura 7. PIB per capita în 2016, prețuri anului 2010, USD	11
Figura 8. Structura PIB după resurse în anii 2010-2016,	11
Figura 9. Structura PIB după utilizări în anii 2010-2016,	11
Figura 10. Evoluția calității guvernării în Republica Moldova în perioada 1996-2016 pe șase dimensiuni de bază	14
Figura 11. Corelația dintre incidența sărăciei la pragul național și percepțiile subiective ale populației privind nivelul de venituri.....	16
Figura 12. Evoluția PIB-ului și balanța percepțiilor sociale privind situația economică.....	16
Figura 13. Harta detaliată a sistemului Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova	21
Figura 14. Harta teoriei schimbărilor în Republica Moldova	22
Figura 15. Ciclul vieții utilizat în formularea viziunii SND „Moldova 2030”	29
Figura 16. Veniturile din ocupare și auto-ocupare, per capita, mii lei, 2014	31
Figura 17. Veniturile, consumul și deficitul ciclului de viață, per capita, mii lei, 2014	31
Figura 18. Rata sărăciei absolute și profunzimea sărăciei absolute, 2010-2015	32
Figura 19. Rata sărăciei absolute la prag de \$1.90 PPP/zi și \$3.10 PPP/zi, 2015	32
Figura 20. Structura veniturilor disponibile, %.....	33
Figura 21. Venitul național net ajustat per capita, dolari SUA, media pentru 2010-2016.....	33
Figura 22. Influxurile nete de investiții străine directe raportate la numărul populației, media pentru 2010-2016, USD	35
Figura 23. Investițiile în active materiale pe termen lung, creștere cumulativă față de anul 2010, %.....	35
Figura 24. Indicele dezvoltării umane, puncte, 2015	35
Figura 25. Componentele de bază ale Indicelui Competitivității Globale, puncte.....	35
Figura 26. PIB raportat la numărul de persoane ocupate, USD (prețuri constante ale anului 2011, paritatea puterii de cumpărare)	36
Figura 27. Componentele privind sofisticarea mediului de afaceri și inovații din cadrul Indicelui competitivității globale	36
Figura 28. Accesul la condiții sanitare, gospodării împărțite per chintile de consum, 2015	39
Figura 29. Total cheltuieli de consum, %.....	39
Figura 30. Cheltuielile pentru întreținere,%.....	39
Figura 31. Indicii ocupării formale și informale și evoluția ocupării informale în agricultură pe componentele acestora (% , axa din dreapta)	44
Figura 32. Ponderea ocupării informale în total ocupare, în sectorul non-agricol, pe sexe, %	44
Figura 33. Valoarea adăugată brută exprimată în dolari SUA raportată la numărul populației ocupate	45

Figura 34. Relația dintre ocuparea informală și productivitatea muncii.....	45
Figura 35. Relația dintre ocuparea în agricultură și cea informală	45
Figura 36. Clasamentul Republicii Moldova conform componentelor Indiciului Competitivității Globale la pilonul „Educație”	52
Figura 37. Percepția privind educația pe care copiii o primesc la școală , %	52
Figura 38. Numărul elevilor și studenților pe tipuri de instituție	52
Figura 39. Rata netă de cuprindere în învățământul preșcolar după mediul de reședință, %.....	53
Figura 40. Rezultatele evaluării PISA în Republica Moldova și în țările OECD, %.....	53
Figura 41. Speranța de viață la naștere în Republica Moldova (ani), 2010-2015	57
Figura 42. Speranța de viață la naștere în țările Europei Centrale și de Est (ani), 2015	57
Figura 43. Auto-aprecierea stării de sănătate în Republica Moldova (%), 2008-2016.....	57
Figura 44. Speranța de viață sănătoasă în țările Europei Centrale și de Est (ani), 2015	57
Figura 45. Structura mortalității generale, ambele sexe, la 100 000 populație, %, 2016	58
Figura 46. Rata standardizată a mortalității în urma principalelor boli netransmisibile (vârsta 30-69 ani), ambele sexe, la 100 000 populație, 2014.....	58
Figura 47. Consumul total estimat de alcool, persoane 15 ani și peste, litri alcool pur per capita, 2015	58
Figura 48. Prevalența fumatului în rândul populației adulte, %, 2015	58
Figura 49. Ponderea populației cu asigurare obligatorie de asistență medicală în perioada 2007-2016, %..	59
Figura 50. Cheltuieli BPN pentru asigurarea și asistența socială, % din PIB, 2010-2015	65
Figura 51. Cheltuieli Protecția Socială, % PIB, 2015	65
Figura 52. Distribuția cheltuielilor sociale, servicii versus prestații, 2010-2014	66
Figura 53. Infracțiuni înregistrate după tipul infracțiunii, perioada 1995-2016, mii cazuri	70
Figura 54. Rata omuciderilor, vătămarilor intenționate grave și percepțiile subiective privind nivelul de criminalitate, perioada	70
Figura 55. Evoluția mortalității provocate de cauze externe, pe tipuri de cauze și regiuni, cazuri/100 mii populație	71
Figura 56. Ratele mortalității standardizate pe vârste la 100 mii populație femei și bărbați în Republica Moldova, pe cauze externe, anul 2015	72
Figura 57. Nivelul de încredere în autoritățile centrale ale statului, perioada 2001-2017, %	75
Figura 58. Cota cetățenilor care nu manifestă încredere în justiție, perioada 2001-2017, %	76
Figura 59. Evoluția indicelui independenței justiției, perioada 1999-2017	76
Figura 60. Indicele independenței justiției în Europa centrală și Europa de Est, anul 2017	76
Figura 61. Evoluția indicelui corupției, perioada 1999-2017	77
Figura 62. Indicele corupției în Europa centrală și Europa de Est, anul 2017	77
Figura 63. Gradul de acoperire cu păduri în anul 2015, % din suprafața teritoriului țării	82
Figura 64. Tăierile silvice și regenerarea pădurilor, mii ha.....	83
Figura 65. Emisiile în atmosferă de la sursele staționare și transport	84

Sumar executiv

Prezenta Notă de Concept a fost elaborată ca parte a unui proces mai larg de design al unei noi Strategii Naționale de Dezvoltare a Republicii Moldova, convențional numită „Moldova 2030”. Documentul are trei obiective majore, fiecare fiind concretizat în unul din cele trei capitole de bază.

Primul scop al documentului, materializat în primul capital, este de a identifica factorii fundamentali care au influențat și vor continua să influențeze traiectoria de dezvoltare a țării în perioada de până în anul 2030. Analizele au scos în evidență rolul central al factorilor demografici, migraționali, sociali, economici, climaterici și de guvernare. Astfel, practic în toate scenariile, către anul 2030 populația țării va continua să se reducă, urmare a comprimării ratei de fertilitate feminină, persistenței unor rate destul de înalt de mortalitate și emigrării continue a populației. Satele mici și izolate în mod special vor avea de suferit din cauza scăderii populației, deoarece aceasta le va eroda baza economică și capitalul uman. Nivelul de instruire al oamenilor va avansa, dar probabil cu rate destul de modeste. Povara cea mai mare asupra sistemului de sănătate va fi pus de proliferarea bolilor non-transmisibile, în mare parte asociate și cu îmbătrânirea populației. Întregul model economic al țării, va tranzita spre un rol mai mare al industriei, dar nu este garantat că dezvoltarea industrială va trage după sine dezvoltarea agricolă, deoarece cel mai mare potențial de creștere îl vor avea ramurile constructoare de mașini. Principala provocare pentru dezvoltarea sectorului agricol – și implicit, pentru reducerea durabilă a sărăciei în mediul rural – va fi adaptarea la o climă mai aridă. Irigarea va oferi doar o soluție parțială, și nu pentru toți, deoarece creșterea cererii pentru apă pentru irigare va fi însoțită de o competiție mai intensă pentru resursele de apă.

Scopul celui de-al doilea capitol al Notei este de a analiza cum eforturile de planificare deliberată a dezvoltării – în cadrul strategiilor de dezvoltare națională elaborate de guvernele Republicii Moldova - s-au pliat pe tendințele sistemice de dezvoltare și ce lecții oferă această experiență. Este argumentată noua filozofie propusă pentru SND „Moldova 2030” – și anume, adoptarea unei viziuni a dezvoltării centrate pe om, viziune în cadrul căreia dezvoltarea nu înseamnă nimic altceva decât a atinge progrese palpabile în calitatea vieții oamenilor și în abilitarea grupurilor vulnerabile. Capitolul dat se bazează în mare parte și pe exercițiul de cartografiere a sistemului național al Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, pe activitatea de prospecțiune speculativă a dezvoltării și pe rezultatele misiunii MAPS (Mainstreaming, Acceleration and Policy Support) derulate în comun de Banca Mondială și ONU în iulie-septembrie 2017. Capitolul dat prezintă trei scenarii alternative de politici pentru atingerea ODD-urilor, sugerând modelul integrat de politici ca fiind scenariul optimal pentru țară.

Scopul celui de-al treilea capitol este de a concretiza viziunea SND „Moldova 2030” în zece priorități concrete, priorități în jurul cărora ar urma să fie construită strategia de intervenție. Aceste priorități pornesc de la faptul că omul este o ființă care evoluează în timp și că diferite dimensiuni ale calității vieții contează în mod diferit pe parcursul ciclului de viață al omului. Pentru fiecare prioritate, este arătată conexiunea cu ODD-urile relevante, sunt analizați indicatorii esențiali, sunt identificați principalii factori determinanți și sunt scoase în evidență cele mai vulnerabile grupuri din societate. De asemenea, sunt trasate câteva măsuri strategice care vor fi dezvoltate nemijlocit în procesul de design al SND „Moldova 2030” – scopul acestor măsuri fiind de a asigura că în procesul de dezvoltare nimeni nu este lăsat în urmă.

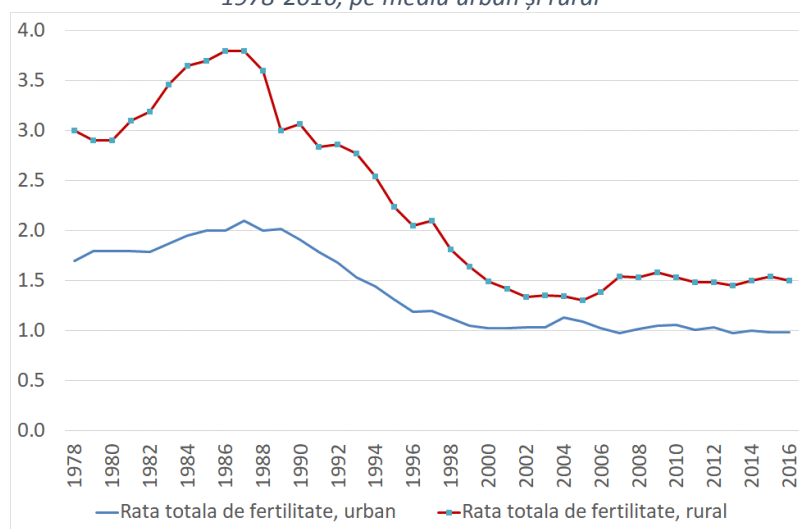
1. Tendințele majore în dezvoltarea Republicii Moldova

Dezvoltarea umană în Republica Moldova, pe parcursul perioadei după obținerea independenței, a fost în mare parte determinată de o serie de factori demografici, sociali, economici, climaterici și de guvernare. Evaluarea obiectivă a acestor tendințe este importantă pentru a evidenția principalii factori și influențe.

Familia și copiii

Republica Moldova trece printr-o tranziție demografică, caracterizată de schimbări majore în modelul familiei și al fertilității. Tinerii creează familii tot mai târziu pe parcursul ciclului de viață, iar rata divorțurilor a crescut esențial. Dacă în anii 1996-98 vârsta medie la care bărbații se căsătoreau pentru prima dată era de 28 de ani, iar a femeilor – 22 de ani, atunci către anul 2016, vârsta medie pentru bărbați a fost de 28 de ani, în timp ce pentru femei 26 de ani. Ponderea copiilor născuți în afara modelului tradițional al căsătoriei a crescut de la 15% la 22%, în aceeași perioadă. A continuat tendința seculară de scădere a fertilității feminine: rata totală de fertilitate a scăzut de la circa 1,6 la 1,3. Modelul reproductiv rural, caracterizat anterior printr-un număr mai mare de copii născut de femeile din sate decât al celor din orașe, a convers tot mai mult către cel urban (Figura 1). Familiile au devenit mai compacte, și în sate, și în orașe.

Figura 1. Evoluția ratei totale de fertilitate în Republica Moldova în perioada 1978-2016, pe mediu urban și rural



Sursa: BNS.

Cumulul de factori socioeconomi și culturali sugerează că în anul 2030 vârsta medie a nupțialității va atinge 30 de ani pentru bărbați și 28 de ani pentru femei. Rata fertilității va continua să se comprime, astfel încât ar putea să ajungă la 1,05-1,10 către orizontul anului 2030. Totodată, este de anticipat că numărul copiilor care trăiesc în familii monoparentale va crește esențial, în mare parte din cauza emigrării și schimbărilor culturale vizavi de modelul familiei tradiționale.

Migrațiunea populației

În ultimii 20 de ani, migrarea internă și, mai ales, externă, au devenit fenomene caracteristice pentru Republica Moldova, cu multiple consecințe demografice, sociale, culturale și economice. Fenomenul este dificil de măsurat. Migrația internă este greu de urmărit, deoarece obligativitatea vizei de reședință a fost anulată, însă anumite tendințe pot fi întrezărite din datele oferite de recensământul general al populației și locuințelor din 2014. Conform acestuia, în doar doi ani anteriori referendumului circa 56 mii de oameni și-au schimbat locul de trai – municipiile Chișinău, Bălți și orașele Anenii Noi, Cahul, Căușeni, Ialoveni, Soroca și Taraclia fiind principalii receptori ai populației. Cel mai mult sunt afectate de un sold negativ al migrației interne comunitățile care deja se confruntă cu probleme economice și sociale majore, cum ar fi cele din raioanele Cantemir, Cimișlia, Fălești, Glodeni, Nisporeni, Șoldănești și Telenești.

Migrația externă ia multe forme, oportunitatea deținerii cetățeniilor multiple complică și mai mult fenomenul, iar sistemul de management al migrației este departe de perfect. În anul 2014, stocul emigranților „autorizați” pe parcursul ultimilor 20 de ani era de 104 mii persoane¹, acesta crescând, conform estimărilor noastre, la 109 mii la sfârșitul anului 2016. Procesul de imigrare a prins contururi mai clare în ultimii zece ani, iar în 2013, pentru prima dată, numărul de imigranți autorizați a depășit numărul emigranților autorizați. Însă emigrarea autorizată este doar un segment foarte mic al fenomenului. Conform estimărilor oficiale ale BNS, circa 320 mii de oameni cu vârsta de 15+ ani este la lucru sau în căutare de lucru peste hotare, marea majoritate pe termen scurt (migrațiune circulară). Însă și aceste estimări par destul de conservative. Conform recensămintelor naționale derulate în principalele țări de destinație alese de emigranții moldoveni în anul 2011, circa 584 mii de originari din Republica Moldova locuiau permanent peste hotare, față de 357 mii în anul 2001². Emigrarea, însoțită și de mutațiile în modelul fertilității și familiei, a condus la scăderea mărimii medii a gospodăriilor casnice - de la circa 3,0 membri în 1996 la 2,3 membri în 2016 - dar și la proliferare gospodăriilor în care reprezentanții generațiilor de mijloc lipsesc.

În următorul deceniu, va continua migrarea de la sat la oraș. Satele mici și medii vor rămâne principalele surse de populație tânără care se va stabili cu traiul în special în orașele Chișinău și Bălți. Cel puțin 100-150 mii de oameni, în special, tineri, se vor muta cu traiul din sate în orașe în următorii zece ani. Evoluția emigrării este greu de anticipat, dar există riscul ca cohorta de emigranți pe termen scurt să treacă în cea a emigranților definitiv. Una din principalele incertitudini este legată de politica imigrațională a Federației Ruse – principala destinație a muncitorilor moldoveni angajați în migrația circulară. Dacă politica imigrațională rusă va comuta spre modelul imigrației pe termen lung, este foarte mare riscul ca până în anul 2030, Republica Moldova să mai piardă încă vreo 250-300 mii de cetățeni, cel puțin, doar din contul emigrației. Totodată, procesul de imigrare, cel mai probabil, va ajunge la cote de circa 4-5 mii de oameni anual către anul 2030. Astfel, persoanele de origine străină vor avea o prezență socială, culturală și economică mult mai vizibilă decât în prezent.

Depopularea și îmbătrânirea

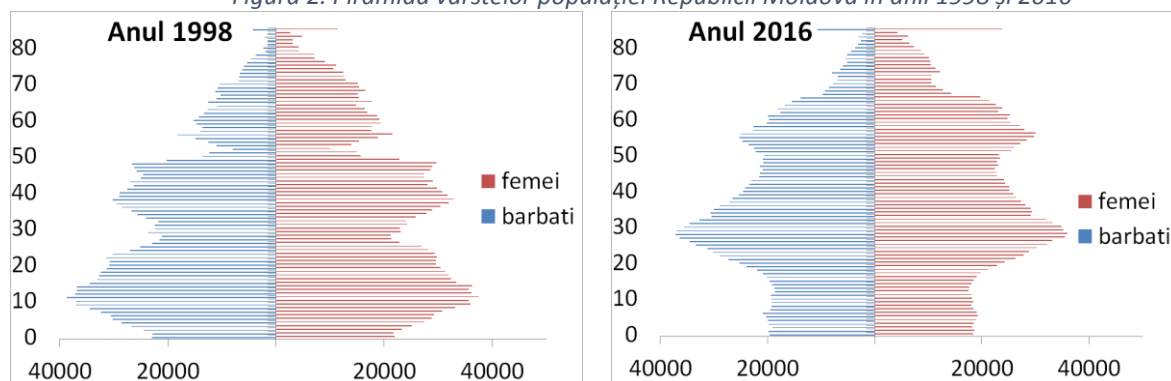
Dacă rata natalității în Republica Moldova se înscrie în tiparul predominant al Europei de Est, atunci rata mortalității este neobișnuit de înaltă. Din această cauză, în ultimii 20 de ani sporul natural al populației din Republica Moldova a fost puternic negativ, în special în mediul rural. În combinație cu emigrarea, aceasta a dus la scăderea rapidă a numărului populației. Dacă recensământul din 1989 arăta o populație de 3,658 milioane de oameni locuind pe teritoriul țării fără raioanele de Est și municipiul Bender, atunci conform rezultatelor recensământului din 2004 populația era de 3,383 milioane locuitori, iar conform celui din 2014 – 2,998 milioane.

Populația scade în toate regiunile, raioanele și localitățile. Ceva mai puțin au avut de suferit orașul Chișinău și orașele și satele din imediata apropiere de capitală. În mod deosebit se evidențiază scăderea din ultimul deceniu al populației în raioanele Basarabeasca, Cimișlia, Dondușeni, Soroca și Nisporeni, precum și în municipiul Bălți, cu rate de scădere a populației de circa 20%. În prezent, circa 5% din populația țării locuiește în comune rurale foarte mici (sub 1000 oameni) și relativ izolate, în care, o bună parte din gospodăriile sunt abandonate. Conform datelor recensământului din 2014, circa 18% din casele și apartamentele din țară nu sunt populate.

¹ Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova, International Organization for Migration, „Extended Migration Profile of the Republic of Moldova 2009-2014”.

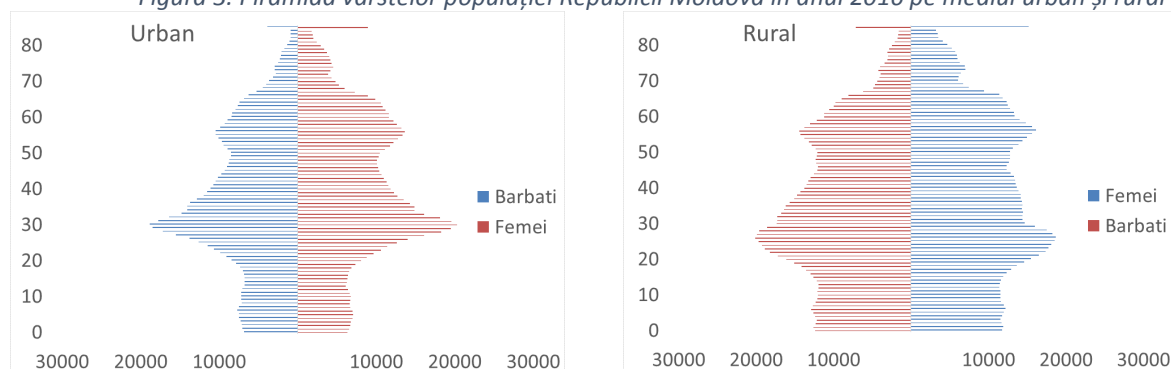
² Gagauz, Stratan, Buciuceanu-Vrabie și alții, „Analiza situației populației în Republica Moldova”, INCE, Chișinău, 2016.

Figura 2. Piramida vârstelor populației Republicii Moldova în anii 1998 și 2016



Sursa: BNS.

Figura 3. Piramida vârstelor populației Republicii Moldova în anul 2016 pe mediul urban și rural



Sursa: BNS.

Combinăția dintre fertilitatea în scădere, emigrarea continuă și creșterea duratei de viață a populației a rezultat și într-o îmbătrânire vertiginoasă a populației. Dacă în 1996 vârsta medie era de 32,6 ani, atunci la început de 2017 aceasta era de 38 de ani. Piramida vârstelor s-a subțiat puternic (Figura 2), anunțând o creștere a ratei de dependență demografică a vârstnicilor de la 13% în 2015 la circa 25% către anul 2030. În mediul urban, după cum arată și Figura 3, perspectiva îmbătrânirii populației este mai accentuată. Recentele estimări sugerează că Republica Moldova a ratat valorificarea primului dividend produs de tranziția demografică, iar politicile ar trebui să țină seama de valorificarea celui de-al doilea dividend demografic³.

Starea de sănătate a populației

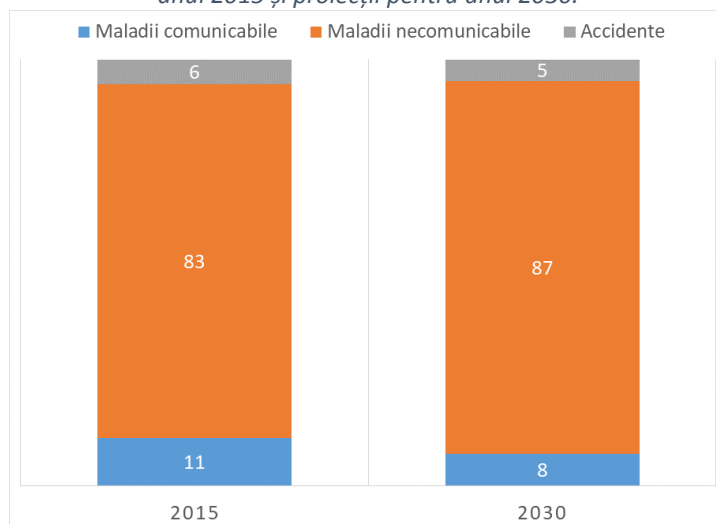
Starea de sănătate a populației țării a înregistrat anumite îmbunătățiri pe parcursul ultimelor două decenii. Speranța de viață a crescut de la 63 / 70 de ani pentru bărbați / femei în 1996 la puțin peste 68/ 76 de ani în 2016, iar rata mortalității infantile a scăzut de la 21 cazuri/1000 nou-născuți vii la 9,3 cazuri/1000. Ambii indicatori sunt foarte buni pentru grupul de țări cu nivele de venituri comparabile cu cel al Republicii Moldova, dar plasează Republica Moldova sub standardele regionale, în special, pentru mortalitatea infantilă și speranța de viață a bărbaților.

Deși HIV/SIDA și tuberculoza au o incidență înaltă și se află în atenția instituțiilor media și donatorilor, profilul morbidității și mortalității generale al populației este dominat de bolile necomunicabile (în special boli cardiovasculare, oncologice și ale aparatului digestiv). După cum arată Figura 4, în anul 2015 maladiilor comunicabile le reveneau 83% din numărul total de ani de viață de incapacitate, în timp ce celor transmisibile – 11%, iar incapacității cauzate de accidente – doar 6%. Fumatul și consumul excesiv de

³ Expert-Grup și Fondul Națiunilor Unite pentru Populație, „Demografia contează: care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, Chișinău, 2017.

băuturi alcoolice – doi din factorii esențiali asociați cu bolile necomunicabile – au o incidență foarte înaltă în Republica Moldova. Estimativ, 45% din bărbați fumează, în comparație cu 35% în medie globală, 44% în Bulgaria, 39% în România și 34% în Ungaria. Conform celor mai recente estimări ale Organizației Mondiale a Sănătății, în anul 2014 în Republica Moldova s-a consumat un volum de băuturi alcoolice echivalent cu 10 l de alcool pur per capita, puțin peste media istorică de 9,5 l în perioada 2000-2013. Acest nivel de consum este mult peste media globală de 6,3 l/capita, dar reflectă o cultură a abuzului caracteristică regiunii – Bulgaria consumă circa 12 l/capita, România – 9,6 l/capita, iar Ungaria – 10,9 l/capita.

Figura 4. Structura anilor totali de viață de incapacitate în Republica Moldova, pe cauze, % din total anul 2015 și proiecții pentru anul 2030.



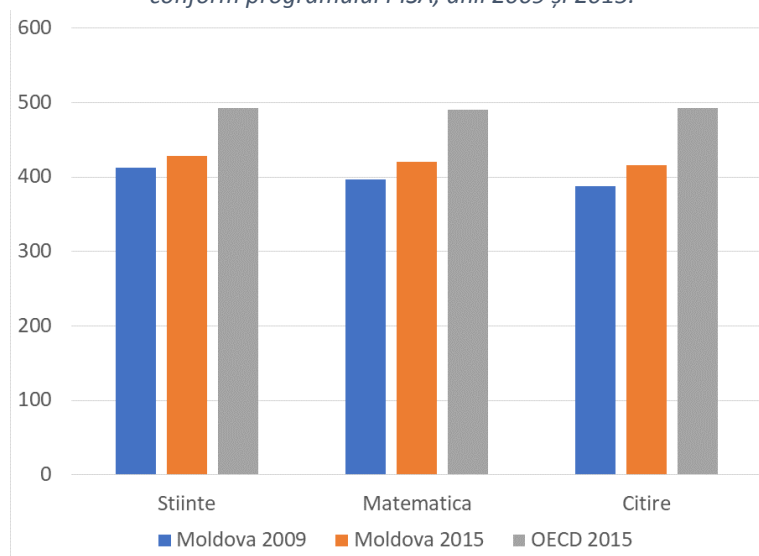
Surse: misiunea MAPS.

Maladiile necomunicabile sunt în mare parte determinate de stilul de viață și dietă, de nivelul general de stres, de fumat și abuzul de băuturi alcoolice și de profilul demografic. De aceea, dacă ținem cont de tendința pregnantă de îmbătrânire a populației și prevalența fumatului și fumăturii, se poate anticipa că, spre orizontul anului 2030, acestea vor fi și mai dominante decât în prezent, incapacitatea cauzată de maladiile necomunicabile urmând să ajungă la 87% din total. Din perspectiva opțiunilor de politici, această tendință impune dezvoltarea mai degrabă a soluțiilor orizontale de răspuns, capabile să ofere servicii generale, decât soluții verticale focusate pe tratamentul unei sau altei maladii specifice.

Educația

În general, educația este un sistem inert, deoarece sunt necesare perioade lungi pentru ca îmbunătățirile în sistemele educaționale să se manifeste în nivelul de alfabetizare funcțională, performanțele școlare, abilitățile pe piața muncii și competitivitatea economică în general. Republica Moldova a obținut anumite succese în domeniul educațional pe parcursul ultimelor două decenii. Dacă la mijlocul anilor 1990 media anilor de școlarizare a populației de 15+ ani era de 8,4 ani, atunci către 2015 aceasta a ajuns la 10,1 ani (sub media regională de 11,2 ani). Republica Moldova a înregistrat anumite progrese și în performanțele educaționale. După cum arată rezultatele Programului pentru Evaluarea Internațională a Elevilor (PISA), Republica Moldova a obținut rezultate mai bune în 2015, comparativ cu propria performanță din 2009, dar încă rămâne departe de standardele țărilor OECD.

Figura 5. Rezultatele evaluării elevilor moldoveni și media OECD conform programului PISA, anii 2009 și 2015.



Surse: OECD Education GPS.

A crescut, per parcursul ultimelor două decenii, în mod esențial și rata de cuprindere în educația preșcolară și primară, atât în mediul urban, cât și rural. În cazul ratelor de cuprindere în treptele educaționale ulterioare, calitatea datelor statistice suferă din cauza incertitudinilor legate de numărul real al populației de vârstă corespunzătoare: indicatorii de cuprindere în treptele de educație de la gimnazială în sus par să subestimeze puternic rata reală de înrolare, deoarece în numitorul indicatorului se folosește numărul oficial al populației – număr care, după cum a arătat recensământul din 2014 – supraestimează mărimea populației școlare efective. Deși către orizontul anului 2030 se anticipează creșterea numărului de ani de școlarizare până la 10,8 ani, rata înaltă de abandon școlar în treptele superioare ale sistemului compromite avansarea mai rapidă a performanțelor educaționale ale oamenilor și convergența către standardele regionale.

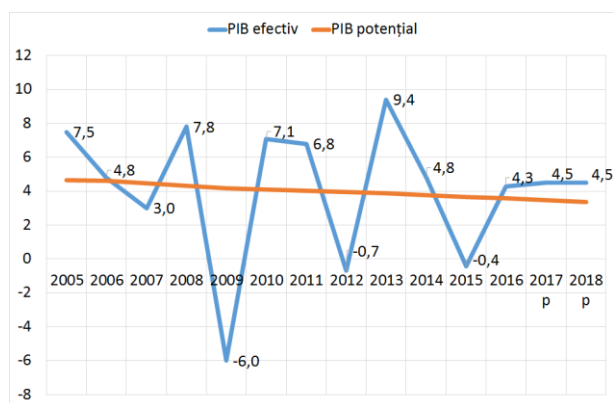
Economia

Indicatorul de bază care atestă evoluția economică este Produsul Intern Brut (PIB). Evoluția acestui indicator a fost extrem de sinuoasă pe parcursul ultimelor două decenii. Din 1994 până în prezent, rata de creștere medie anuală a PIB-ului a fost de circa 2,7%, astfel încât în anul 2017 nivelul PIB-ului va fi doar cu 87% mai mare decât nivelul corespunzător anului 1994. Exprimat în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare, PIB/capita a crescut ceva mai mult, de la 2500 USD în anul 1995 la circa 5100 USD, estimare pentru 2017⁴. Republica Moldova a avansat din grupul țărilor cu venituri mici în cel al țărilor cu venituri medii inferioare. Pe parcursul ultimilor ani, însă, creșterea PIB-ului a avut loc pe fondul erodării potențialului economic. Figura 6 relevă oscilația destul de pronunțată a PIB-ului efectiv în jurul PIB-ului potențial⁵. Aceasta a fost determinată de influența diferitor șocuri negative, în special secetele din 2007, 2009, 2012 și 2015, de criza financiară mondială din 2009 și de criza bancară locală din 2015. În perioada 2010-2016, economia a crescut cu 4,5% în medie anuală, fiind în prezent sub nivelul de până la criza din 2009. PIB-ul moldovenesc a rămas la cel mai scăzut nivel comparativ cu alte țări din ECE (Figura 7).

⁴ FMI, World Economic Outlook Database, October 2017.

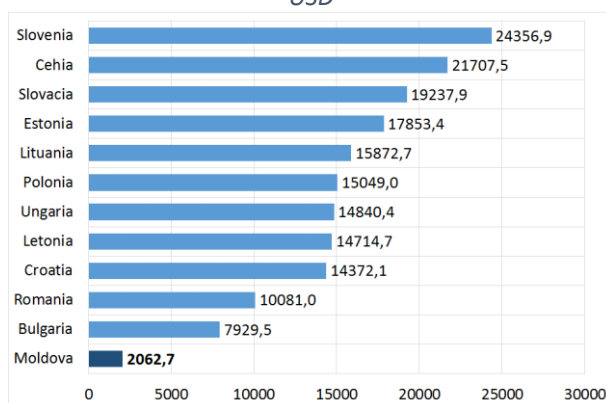
⁵ PIB-ul potențial este estimat în baza ocupării complete și a utilizării complete a stocului de capital.

Figura 6. PIB efectiv și potențial, %



Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

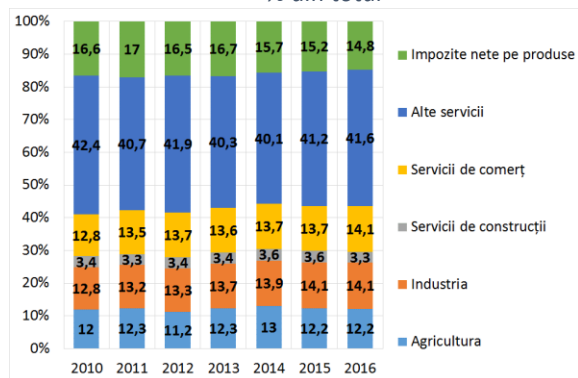
Figura 7. PIB per capita în 2016, prețuri anului 2010, USD



Sursa: Calculele autorilor în baza datelor Băncii Mondiale

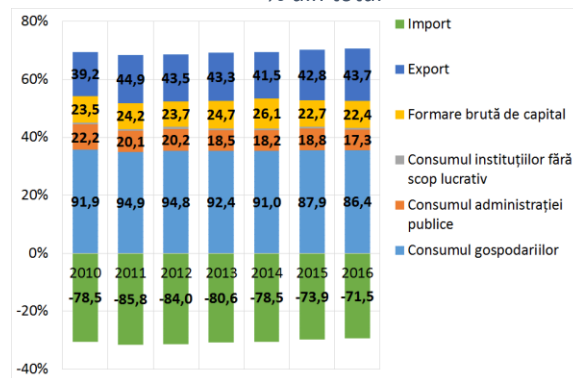
Analiza structurii PIB după resurse denotă că cea mai mare pondere o deține categoria „alte servicii”, care, împreună cu serviciile de comerț și construcții, în 2016, au constituit 59% din PIB (Figura 8). Acestea sunt urmate de impozitele nete pe produse și servicii, ponderea cărora s-a redus gradual în perioada 2010-2016 de la 16,6% la 14,8% din PIB. Aceasta reflectă anumite modificări de politici (de exemplu, anularea graduală a tarifelor vamale la importurile din UE), dar ar putea să sugereze și o posibilă creștere a economiei informale și, respectiv, dificultăți în colectarea veniturilor fiscale. O altă vulnerabilitate a modelului de creștere economică ține de ponderea scăzută a sectorului industrial (14,1% în 2016). Deși industria a înregistrat o creștere ușoară pe parcursul ultimilor ani, ponderea mică a sectorului relevă capacitatea limitată a economiei de a produce bunuri comercializabile. Sectorul agricol, în care activează circa o treime din forța de muncă, deține o pondere disproporționat de mică în PIB (12,2% în 2016), fapt ce denotă productivitatea și, respectiv, competitivitatea extrem de scăzută în acest sector.

Figura 8. Structura PIB după resurse în anii 2010-2016, % din total



Sursa: BNS

Figura 9. Structura PIB după utilizări în anii 2010-2016, % din total



Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Deși pe parcursul 2010-2016 ani s-a observat o ușoară diminuare a ponderii consumului gospodăriilor casnice în PIB (de la 91,9% la 86,4%), în paralel cu o ușoară creștere a exporturilor (de la 39,2% la 43,7%), paradigma de creștere economică a Republicii Moldova, în esență, nu s-a schimbat. Astfel, cererea internă este în mare parte acoperită de importuri (Figura 9). Deși ponderea importurilor în 2010-2016 s-a diminuat de la 78,5% la 71,5%, aceasta continuă să fie semnificativă și, în mod sistemic, mult peste nivelul exporturilor, cauzând un deficit comercial și deficit de cont persistent. În același timp, rolul investițiilor continuă să fie unul minor, cu o pondere de numai 22,4% în 2016 și fără schimbări esențiale pe parcursul ultimilor ani. Aceasta scoate în evidență carențele mediului de afaceri din țară, care, în paralel cu ponderea redusă a exporturilor și a deficitului comercial, relevă competitivitatea scăzută - o vulnerabilitate sistemică a economiei țării.

În scenariul de bază, până în anul 2030 economia va continua să crească cu ritmuri mai degrabă modeste, în jur de circa 3,5% anual. Rolul industriei va crește, dar posibil mai mult datorită ramurilor noi din sectorul construcțiilor de mașini, în timp ce industria alimentară și a băuturilor – strâns conectate prin legături inter-ramurale la sectorul agricol și la mediul rural – va avansa mai lent, iar agricultura va suferi din cauza lipsei cronice de investiții și de capital uman și din cauza schimbărilor climatice. Persistența acestui model de creștere va stimula migrația sat-oraș și emigrarea externă și va pune presiuni pe infrastructura urbană, pe mediul ambiant periurban și pe bugetul public.

Tehnologiile

Nivelul general de penetrare al tehnologiilor de comunicare și informații în Republica Moldova a crescut rapid pe parcursul ultimului deceniu. În prezent, nivelul de utilizare al telefoanelor mobile a atins 109%, în timp ce al Internetului mobil – 77%, unul din cele mai înalte nivele din Europa de Est. Nivelul de penetrare al Internetului fix în banda largă este de circa 17%. Însă există indicatori care sugerează o inegalitate înaltă în accesibilitatea și utilizarea tehnologiilor. Conform unuia din ultimele sondaje disponibile, 38% din oameni niciodată nu au utilizat internetul, situația fiind totuși mai bună decât în 2009, când 59% din oameni au dat același răspuns⁶. Nivelul de utilizare al TIC pentru scopuri economice rămâne destul de limitat: la cei circa 51 mii de întreprinderi funcționale revin doar circa 2 mii de pagini web. Tehnologiile nu și-au găsit o aplicare suficient de largă nici în administrația publică, fiind ratată, astfel, oportunitatea de a îmbunătăți calitatea și accesibilitatea serviciilor prestate și de a reduce costurile administrative în serviciile publice.

În scenariul de bază, rata de penetrare a telefoniei mobile la orizontul anului 2030 va atinge 146%, iar dezvoltarea tehnologiilor va permite atingerea aceluiași nivel de acoperire cu Internet mobil. Însă tendințele din ultimii 8 ani sugerează că s-ar putea ca să rămână un important segment de populație – circa 15-20% - fără acces la telefonia mobilă și la Internet. Totodată, sofisticarea tehnologică tot mai accelerată a tinerilor, deschiderea comercială din partea UE și necesitatea de diversificare a piețelor de desfacere va impune firmele să-și asigure o prezență on-line mai înaltă, iar guvernul – să devină mai agil sub aspectul preluării inovațiilor tehnologice.

Schimbările climatice

În virtutea dependenței înalte a economiei și comunităților rurale de sectorul agricol, societatea moldovenească este extrem de vulnerabilă la schimbările climatice. Seceta este fenomenul climateric extrem care lasă cel mai adânc impact economic și social. În ultimele două decenii, incidența și impactul secetei a crescut în mod simțitor, înscriindu-se în tendințele de scară regională și globală. Din cele 38 de episoade de secetă sezonieră oficial constatate începând cu anul 1945, 13 episoade revin perioadei de după anul 2000, iar 9 din acestea au avut un asemenea grad de cuprindere teritorială încât au fost catalogate ca fiind catastrofale⁷. Frecvența medie a secetelor constituie 1-2 episoade pe parcursul unui deceniu în regiunea de Nord, 2-3 – în regiunea Centrală și 5-6 – în regiunea de Sud.

Consecința cea mai directă a climei mai aride care se prefigurează în următoarele decenii va fi reducerea productivității culturilor agricole – inclusiv a grâului, porumbului, strugurilor, legumelor, culturilor tehnice și furajere, cu un gradient nord-sud pronunțat în magnitudinea impactului. Chiar și adoptarea irigațiilor nu va fi compensa pierderile de productivitate, fiind necesare măsuri suplimentare de asigurare a utilizării eficiente a apei la nivelul fiecărei entități agricole, tranziția la soiuri de plante mai rezistente la secetă și asigurarea instruirii fermierilor.

⁶ Center for Insights in Survey Research, „Public Opinion Survey: Residents of Moldova. September-October 2017”, A Project of the International Republican Institute.

⁷ Svitlana Starchenko, Agrometeorological Monitoring Center of the State Hydrometeorological Service of the Republic of Moldova, „Agrometeorological Service of Moldova. Assessment of Droughts”, presentation delivered on 24-28 of April 2017, Budapest, http://www.met.hu/doc/rendezvenyek/WMO_EUMETSAT_2017/moldova.pdf.

Tabelul 1. Impactul estimat al schimbărilor climatice asupra productivității culturilor agricole în Republica Moldova pentru perioada anilor 2040-2050, % față de nivelul actual al productivității, pe scenarii de adaptare, culturi agricole și zone agroecologice

Scenariul aprovizionare cu apa	Cultura agricolă	Zona agroecologică		
		Nord	Centru	Sud
Irigare	Porumb	-8	-6	-9
	Grâu	-14	-30	-34
	Lucernă	-7	-13	-18
	Struguri	-4	-3	-5
	Mere	0	0	-3
	Legume	-5	-9	-13
Pluvial	Porumb	-9	-3	-10
	Grâu	-36	-38	-45
	Lucernă	-13	-18	-12
	Struguri	-4	-3	-2
	Mere	-2	-4	3
	Legume	-9	-13	-9

Sursă: misiunea MAPS.

Scăderea cantității de precipitații și creșterea cererii pentru apă în scopuri de irigare ar putea să accentueze competiția pentru resursele de apă, atât în interiorul țării, cât și în raport cu țările vecine. Modelările la nivelul sectorului de apă pentru fiecare zona agricolă și bazin riveran, efectuate de Banca Mondială, sugerează că, chiar și în absența schimbărilor climatice, creșterea cererii pentru apă folosită pentru scopuri de irigare oricum va cauza deficit de apă în următoarele decenii.

Guvernarea

Calitatea guvernării – adică capacitatea guvernului de a furniza societății servicii publice calitative și relevante - joacă un rol central în traiectoria de dezvoltare a țării.

Conceptul de calitate a guvernării este complex, iar măsurarea acesteia - dificilă. Din multitudinea de surse și indicatori posibili, cea mai bună reflecție a progresului țării pe parcursul ultimelor două decenii este oferită de setul de indicatori Globali ai Calității Guvernării estimați de Banca Mondială. Aceștia utilizează în modul cel mai robust posibil o multitudine de surse pentru a estima calitatea guvernării pe șase dimensiuni relevante: 1) voce și responsabilitate; 2) stabilitate politică și absența violenței / terorismului; 3) eficiența guvernului; 4) calitatea regulatorie; 5) supremația legii; și 6) controlul corupției.

Figura 10 reflectă evoluția calității guvernării din Republica Moldova în ultimele două decenii. Pentru fiecare din cele șase dimensiuni ale calității guvernării, este prezentată atât nivelul atins de Republica Moldova, cât și locul țării în clasamentul global (exprimat prin centilă/percentilă). Aceasta transmite trei mesaje esențiale: 1) în prezent, Republica Moldova este poziționată mai rău decât în primii ani ai măsurărilor pentru fiecare din cele șase dimensiuni ale guvernării; 2) la un singur aspect – calitatea regulatorie – Republica Moldova este, destul de ezitant, în prima jumătate a clasamentului global; 3) eficiența guvernului, supremația legii și controlul corupției sunt aspectele la care Republica Moldova pare să se confrunte cu probleme sistemice și de durată.

Figura 10. Evoluția calității guvernării în Republica Moldova în perioada 1996-2016 pe șase dimensiuni de bază



Surse: www.govindicators.org

Ținând cont de aceste evoluții, în scenariul de bază calitatea guvernării în Republica Moldova nu este de așteptat să se îmbunătățească esențial către anul 2030. Proiecțiile sugerează că, în principiu, toți indicatorii ar putea să ajungă în zona pozitivă a scalei de evaluare, dar poziția țării în clasamentul global nu se ameliorează esențial. Evident, aceste proiecții sunt ușor hazardate din cauza faptului că, spre deosebire de dinamica demografică, economică sau climaterică, traiectoria de evoluție a calității guvernării se poate schimba în mod cardinal, funcție de prezența sau absența voinței politice pentru realizarea schimbărilor.

2. Viziunea generală a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”

Planificarea strategică: lecțiile trecutului

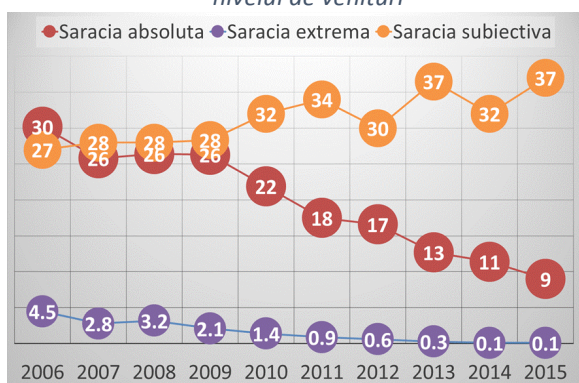
Capitolul precedent arată că, în perioada care a urmat după obținerea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu multiple provocări de dezvoltare. Țara a făcut față unor riscuri majore, a utilizat cu succes mai multe oportunități, ratând, în același timp, valorificarea altora. Cu certitudine, a fost acumulat un bagaj vast de experiențe și lecții care, însușite în mod corespunzător, ar putea ghida țara în eforturile sale de dezvoltare continuă.

Sub aspectul planificării politicilor de dezvoltare, experiența Republicii Moldova este una ambivalentă. Pe de o parte, a fost acumulată o vastă practică prin elaborarea mai multor documente de planificare strategică la nivel național. Pe de altă parte, după cum arată și Raportul de evaluare a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2020”, o evaluare riguroasă a impactului acestor documente ar putea să nu ducă la concluziile cele mai îmbucurătoare.

Nici una din strategiile al căror scop central a fost cel de a contribui la dezvoltarea națională – Strategia preliminară de Reducere a Sărăciei din anul 2000, Strategia de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (2004-2006), Strategia Națională de Dezvoltare pe anii 2008-2011, Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020” - nu a avut impactul scontat. Într-o măsură destul de moderată, aceste eșecuri pot fi atribuite calității documentelor de planificare propriu-zise. Printre slăbiciunile tipice ale documentelor de planificare strategică elaborate pe parcursul ultimilor 25 de ani, următoarele trei sunt definitorii:

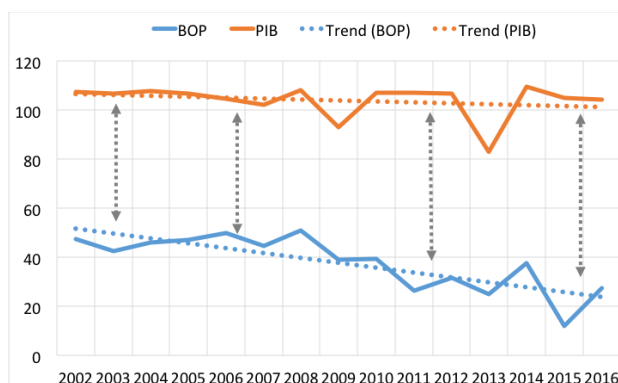
- *Focalizarea excesivă pe fenomenul creșterii economice.* Această abordare a dus la substituirea dezvoltării naționale cu procesul de creștere economică, în ipoteza că efectele creșterii economice urmau să se difuzeze în întreaga societate. În acest context, omul a fost privit ca resursă pentru accelerarea creșterii economice și nu ca principalul beneficiar al unei creșteri economice care să fie durabilă sub aspectul consumării resurselor naturale, inclusivă sub aspect social și geografic și echitabilă ca impact asupra viitoarelor generații. Chiar și în strategiile în care scopurile de creștere economică au fost complementate cu cele de reducere a sărăciei, fenomenul de reducere a sărăciei era tratat în mod mai utilitarist, într-o definiție strict monetară. Nu este de mirare că, îmbunătățirea nivelului sărăciei măsurate în mod obiectiv (la pragul sărăciei) este în puternică disonanță cu percepțiile populației privind bunăstarea, iar creșterea PIB-ului se produce pe fundalul unor dispoziții sociale tot mai pesimiste privind situația curentă și perspectivele economice ale țării.
- *Stabilirea arbitrară a priorităților de dezvoltare.* În multe cazuri, prioritățile de dezvoltare încorporate în documentele de dezvoltare erau, mai degrabă, o reflecție a echilibrului de puteri formale și informale, a influențelor instituționale sau a necesității alinierii politicilor naționale la unele oportunități financiare de moment, decât un rezultat al analizelor concludente și al înțelegerii teoriei schimbării. Drept urmare, de cele mai multe ori prioritățile au fost formulate într-o manieră „dezumanizată” (cum ar fi, dezvoltarea mediului de afaceri), cu un accent puternic pe dezvoltarea sistemelor și infrastructurii tehnice (dezvoltarea rețelei drumurilor și energiei) și fără o arată cum, la modul practic, cei mai defavorizați oameni din societate ar fi urmat să beneficieze de aceste progrese. Fără a contest relevanța de principiu a acestor priorități, locul lor central era mai degrabă în strategiile de sector, decât într-o strategie națională.
- *Calitatea limitată a datelor și indicatorilor.* Datele folosite la planificarea dezvoltării nu întotdeauna au asigurat o detaliere suficientă a fenomenelor analizate, inclusiv din cauza dezagregării limitate. Indicatorii de monitorizare nu întotdeauna aveau o legătură directă cu problematica abordată și / sau nu aveau o prezență constantă în lucrările statistice publice și măsurările sociologice. Țintele de multe ori erau stabilite arbitrar, fără o corelare clară cu scara intervenției planificate și cu resursele disponibile.

Figura 11. Corelația dintre incidența sărăciei la pragul național și percepțiile subiective ale populației privind nivelul de venituri



Surse: BNS, Barometrele de Opinie Publică, variate ediții

Figura 12. Evoluția PIB-ului și balanța percepțiilor sociale privind situația economică



Surse: BNS, estimări Exper-Grup și Barometrele de Opinie Publică, variate ediții

Totuși, evaluările și analizele recente întreprinse de echipa care a elaborat prezenta Notă Conceptuală, sugerează că principalele cauze ale eșecurilor sunt de altă natură. Într-o măsură mult mai mare, impactul documentelor de planificare strategică a fost constrâns de calitatea generală a cadrului de politici, mediului instituțional, proceselor administrative și rutinelor birocratice în care erau integrate documentele de planificare strategică. În particular:

- *Strategiile de dezvoltare nu au reușit se integreze în nucleul proceselor administrative.* Având, de multe ori, un sentiment limitat de proprietate (ownership) asupra documentelor de planificare strategică, autoritățile naționale responsabile de planificarea și monitorizarea politicilor percepeau raportările și monitorizările aferente acestor documente ca pe elemente străine, care le absorb resursele și timpul.
- *Rolul incert atribuit strategiilor naționale de dezvoltare în cadrul general de politici.* Nu a fost clar definită și menținută relația ierarhică a documentelor de planificare strategică la scară națională cu cele la nivel de sector economic, serviciu public, regiune de dezvoltare sau raion/localitate. În mod crucial, a fost foarte slabă conexiunea dintre politicile naționale și cele regionale și locale.
- *Deficitul generalizat de resurse financiare.* Nu întotdeauna s-a reușit securizarea unor resurse financiare adecvate pentru a finanța prioritățile de dezvoltare, iar conexiunile dintre documentele de planificare strategică și componentele bugetului public național au fost prea slabe. Tranziția către planificarea bugetară bazată pe programe încă este departe de finalizare. Problema conexiunilor slabe dintre politicile declarate și buget a fost amplificată de dificultățile în alocarea transparentă a resurselor pentru priorități concurente.
- *Deficitul generalizat de resurse umane în administrația publică.* Legat într-o anumită măsură de deficitul de resurse financiare, dar și de absența unor mecanisme motivante de promovare și avansare în carieră, deficitul resurselor umane a șubrezit memoria instituțională vizavi de documentele de planificare strategică, iar fluxul continuu al cadrelor a dus la pierderea legăturilor dintre instituții și documentele de planificare.
- *Slăbiciunea generală a cadrului de monitorizare și evaluare.* Puține documente de planificare strategică au beneficiat de monitorizare constantă și de evaluări intermediare și finale efective. Unul din cele mai slabe elemente în acest lanț a fost Parlamentul, cel care practic nu și-a exercitat rolul de control și supraveghere asupra executivului.
- *Deprecierea relevanței planificării strategice.* Documentele de planificare care țintesc orizonturi de timp lungi și care acoperă câteva cicluri electorale, în mod inevitabil pierd din relevanță odată cu materializarea noilor realități de dezvoltare și cu schimbarea guvernelor. Revigorarea acestora implică actualizarea prevederilor / priorităților și ajustarea la noile riscuri și oportunități.

Slăbiciunea cadrului de monitorizare și evaluare strategică a făcut imposibil acest lucru în Republica Moldova.

Privind în viitor: filozofia noii Strategii de Dezvoltare Națională

Ținând cont de lecțiile oferite de traiectoria de dezvoltare a țării din ultimele două decenii, de precedentele procese și documente de planificare strategică națională și de necesitatea de a asigura o evaluare obiectivă a impactului politicilor, pentru noua Strategie de Dezvoltare Națională „Moldova 2030” este propusă o viziune puternic centrată pe oameni și pe drepturile lor social-economice fundamentale.

Viziunea noii SND este că la orizontul anului 2030 Republica Moldova va deveni o țară în care oamenii vor dori să trăiască și de care își vor lega visele și aspirațiile, o țară pe care părinții o vor vedea ca loc bun de trai pentru copiii lor.

Pentru materializarea acestei viziuni, este necesară atingerea unui progres palpabil în sporirea calității vieții oamenilor, progres verificabil atât prin datele statistice obiective, cât și prin percepțiile și experiențele subiective ale oamenilor. Este indiscutabil faptul că Republica Moldova trebuie să-și asigure o convergență economică și tehnologică accelerată cu țările din regiune și în acest sens, inevitabil va concura cu aceste țări în atragerea investițiilor, valorificarea oportunităților de export, atragerea oamenilor talentați, creșterea economică etc. Este clar, de asemenea, că modernizarea țării – pe toate planurile – este posibilă numai prin continuarea și aprofundarea procesului de integrare europeană a țării. Însă imperativul strategic al țării este recăștigarea încrederii propriilor cetățeni.

Astfel, scopul major al SND „Moldova 2030” este de a spori în mod vizibil calitatea vieții oamenilor din Republica Moldova. La prima vedere, o atare expunere vizionară ar putea să nu sune suficient de ambițios, dar, de fapt, aceasta este integral aliniată la realitățile și provocările cu care se confruntă țara. Emigrarea este cel mai puternic semnal că oamenii nu sunt mulțumiți de viața și de perspectivele pe care le au în Republica Moldova. Acest scop urmează să fie atins prin punerea în valoare a omului, care este principala avuție a țării. În acest sens, prioritățile de politici urmează să creeze toate condițiile necesare pentru valorificarea potențialului fiecărei persoane, indiferent de mediul de reședință, sex, etnie, religie sau alte diferențe. Astfel, SND „Moldova 2030” urmează să schimbe optica politicilor publice din Republica Moldova, prin centrarea acestora pe problemele, interesele și aspirațiile oamenilor.

Această viziune homocentrică - adică axată pe om și pe necesitățile lui - derivă din alinierea țării la Agenda de Dezvoltare Globală 2030 (Agenda 2030) și din Acordul de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova.

Agenda 2030 își propune să transforme lumea, finalitate la care Republica Moldova poate contribui angajându-se în propriul proces de transformare internă și dezvoltare durabilă, proces în care nici un om să nu fie lăsat în urmă. Întregul set de obiective și ținte de dezvoltare durabilă, precum și indicatorii propuși pentru măsurarea progresului nu reprezintă nimic altceva decât o istorie de dezvoltare cuprinzătoare expusă în termenii cei mai umani posibili. Noua Strategie de Dezvoltare Națională „Moldova 2030” este instrumentul concret prin care Republica Moldova se angajează să implementeze Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, care, evident, trebuie alinate la propriile priorități și resurse. Totodată, Strategia este chemată să valorifice și să continue progresul realizat de țară în ceea ce privește Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, să realizeze drepturile sociale și economice fundamentale ale omului și să asigure că toți oamenii au șanse egale indiferent de variatele criterii care îi fac pe oameni diferiți.

Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova este un tratat internațional cuprinzător, un document cu efecte juridice clare, ce stabilește relațiile dintre părți și include o foaie de parcurs pe termen lung, care conține reformele ce urmează să fie implementate de Republica Moldova. Acordul are ca scop și stabilirea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) – de fapt, una dintre cele mai importante părți ale întregului Acord. Dincolo, însă, de liberalizarea comerțului, acordul

vizează modernizarea Republicii Moldova prin alinierea la normele și standardele UE în toate domeniile, iar aceste norme și standarde, în general, corespund celor mai bune practici internaționale. Dispunând de acest Acord, Republica Moldova nu trebuie să „reinventeze roata” în domeniile tehnice complexe, ci să profite de suportul pe care-l poate oferi UE și să învețe din vasta experiență a țărilor europene. Este evident că Acordul de Asociere nu oferă soluții miraculoase pentru vindecarea rapidă a sistemului politic și a economiei moldovenești. Dar prevederile acestuia consună cu agenda de reforme politice și economice, implementată în Republica Moldova. Această armonizare normativă este mai mult decât o chestiune tehnică, vizând sarcina urgentă de instituire a unei guvernări serioase, eficiente și integre. Astfel, Acordul de Asociere oferă Republicii Moldova multiple beneficii pentru dezvoltarea umană. Din perspectiva racordării la procesul de integrare europeană, SND „Moldova 2030” va asigura că beneficiile procesului de integrare europeană vor putea fi valorificate de toți oamenii, că acest proces se va transla în creșterea standardelor de viață inclusiv pentru grupurile vulnerabile și că nimeni nu va fi lăsat în urma acestui proces.

O nuanță importantă în această filozofie de dezvoltare este centrarea pe om, și nu pe individ. Această abordare ia în considerare faptul că, fiind o ființă socială, omul trebuie să trăiască în armonie cu alți oameni și că drepturile individuale nu pot fi afirmate prin încălcarea drepturilor altor oameni. Aceasta abordare presupune, de asemenea, eliminarea sărăciei în toate dimensiunile relevante ale acestui fenomen, nu doar sub aspect strict monetar, deoarece pentru oameni contează nu doar nivelul de venituri, dar și accesul real la servicii și bunuri publice și private. Aceasta implică și asumarea unei responsabilități sporite pentru a opri și ranversa degradarea mediului ambiant și consumul resurselor naturale, având în vedere și necesitățile generațiilor viitoare. Aceasta mai presupune și edificarea unei societăți pașnice, solidare și de înaltă coeziune, compusă din oameni cu gândire critică și liberi de obscurantism, o societate în care conflictele de orice tip și magnitudine se rezolvă prin dialog, argumente și respectarea strictă a drepturilor. Din partea Guvernului, ca exponent al statului și unul din principalii agenți ai schimbării, această filozofie cere o schimbare de factură mentală, astfel încât politicile să fie stabilite într-un cadru deschis, transparent, bazat pe parteneriate, pe alinierea armonioasă a tuturor intereselor care există în societate și nu pe soluții impuse, ca pretenție de adevăr incontestabil.

Dezvoltarea: proces complex și incert

Dezvoltarea unei țări este rezultatul interacțiunii mai multor factori. Republica Moldova este un stat mic sub toate aspectele relevante – economic, demografic, al influenței geopolitice – puternic conectat, în virtutea unor politici comerciale, financiare și de circulație liberale, la lumea externă și puternic dependentă de factorii de natură climaterică, tehnologică, etc. De aceea, traiectoria de dezvoltare a țării a fost influențată nu doar de politicile interne, dar și de factorii aflați în afara controlului direct al Guvernului. Acești factori trebuie luați în considerare în stabilirea priorităților și în planificarea intervențiilor concrete de politici.

De exemplu, în primul capitol s-a arătat că țara trece printr-o tranziție demografică de durată, una care va marca evoluția economică și socială încă multe decenii înainte. În mod constant se vorbește chiar de o „criză demografică”, dar este clară că această criză nu poate fi rezolvată nici în mod direct, și nici rapid, fiind atât rezultanta unor tendințe social-economice negative mai profunde, cât și a unor decizii individuale legate de momentul oportun și numărul copiilor care sunt născuți de o femeie. Mai mult decât atât, trebuie de conștientizat faptul că unele compromisuri vor fi inevitabile. De exemplu, odată cu abilitarea economică a femeilor, potențialul economic și climatul social și politic se va îmbunătăți, dar rata fertilității ar putea să continue să scadă, iar efectul baby-boomului din anii 1980 se va disipa tot mai mult și astfel „criza” demografică va continua.

Emigrarea forței de muncă amplifică presiunile demografice și asupra presiunii muncii, dar exercită și influențe pozitive. Privită în context negativ, emigrarea duce la risipirea capitalului uman, șubrezirea capitalului social și creșterea numărului de copii și vârstnici abandonați. Pe de altă parte, privită dintr-un alt unghi, emigrarea poate fi văzută și ca fenomen salutar de mobilitate umană, urmată de scoaterea multor

familii din condițiile de sărăcie extremă, de formarea unor importante economii personale și a unor cunoștințe și deprinderi care nu ar fi fost posibil de acumulat în condițiile Republicii Moldova. Dacă nu ar fi existat oportunitatea pentru emigrarea internațională, cel mai probabil, s-ar fi produs o puternică emigrare internă din mediul rural suprapopulat către cel urban, unde condițiile de trai și oportunitățile economice sunt mult mai bune.

Schimbările climaterice globale definesc noi provocări, care vor deveni și mai pregnante în viitorul apropiat. Multe din impacturile exercitate de schimbările climaterice globale și costurile asociate nu sunt încă pe deplin conștientizate. Pe de o parte, este clar că costurile de construcție și întreținere a infrastructurii publice și rezidențiale vor spori. Costurile de producție în agricultură vor crește, urmare a necesităților de adaptare a soiurilor de plante și speciilor de animale la noile realități climatice, a pierderilor tot mai mari de pe urma unor fenomene climaterice extreme și a creșterii costurilor de asigurare financiară contra acestor fenomene. Pe de altă parte, extinderea perioadei calde a anului ar putea să ofere noi oportunități pentru extinderea perioadelor de vegetație a culturilor agricole, să permită creșterea unor culturi noi și să reducă consumul de energie în perioada rece a anului. Chiar dacă balanța riscurilor și oportunităților pe care le produc schimbările climaterice globale este mai degrabă negativă, incidența socială și localizarea geografică a acestora este incertă.

O abordare holistică și sistemică este necesară pentru a înțelege mai bine modalitatea în care diferiți factori se intercalează și influențează dezvoltarea de ansamblu. Un asemenea exercițiu a fost organizat în perioada august-septembrie 2017 cu suportul ONU Moldova pentru a susține procesul de elaborare a viziunii strategice pentru SND Moldova 2030. Pornind de la analiza dezvoltării prin prisma setului naționalizat de Obiective de Dezvoltare Durabilă, exercițiul dat a permis cartografierea la o scară foarte detaliată a relațiilor cauzale care se manifestă între diferite obiective și ținte de dezvoltare durabilă (Figura 13).

Analiza, care s-a bazat atât pe utilizarea datelor cantitative, cât și pe valorificarea inteligenței colective prin consultarea și implicarea directă a mai multor actori, a scos în evidență rolul crucial al bunei guvernări, coeziunii sociale, educației calitative, accesului la locuri de muncă decente și protecției resurselor de apă și sol în asigurarea unei dezvoltări incluzive. Exercițiul dat a confirmat, o dată în plus, necesitatea de definire a unei viziuni de dezvoltare axată pe realizarea activă a drepturilor social-economice și pe fortificarea capacităților și abilităților individuale ale fiecărui om în parte.

Fortificarea acestor capacități de adaptare și mai relevante în contextul în care, după cum a arătat un alt exercițiu analitic efectuat în 2017 – cel de previziune (foresight) al procesului de dezvoltare – viitorul rămâne, în mare parte, incert. Republica Moldova este expusă unui număr foarte mare de forțe și tendințe exogene cu efect opus – migraționale, climaterice, tehnologice, energetice – rezultanta cărora nu este nici pe departe clară, și asta în timp ce resursele interne necesare pentru gestionarea acestor provocări sunt și vor rămâne în viitorul previzibil limitate.

Sunt posibile atât scenarii de evoluție liniară, cât și scenarii de adaptare disruptivă la noile schimbări, atât colapsuri ale unor sisteme, cât și noi începuturi. De exemplu, pe de o parte, creșterea populației globale va fi însoțită de creșterea cererii pentru energie, apă și produse alimentare și, inevitabil, va presa în sus prețurile pentru aceste resurse pe piața internă. Pe de altă parte, o serie de dezvoltări tehnologice ar putea securiza o ofertă corespunzătoare de resurse. De exemplu, reactoarele de fuziune nucleară încă sunt în fază experimentală, dar ar putea deveni, către anul 2030 o sursă inepuizabilă de energie ieftină și curată. Știința materialelor promite în câțiva ani soluții mult mai bune pentru filtrarea și reciclarea apei. Avansarea tehnologiilor agricole și geneticii, de asemenea, ar putea să reducă presiunile asupra piețelor agroalimentare.

„Teoria schimbării” care poate fi construită pe baza acestor analize se bazează pe fortificarea inter-conexiunilor pozitive și demontarea continuă a celor negative. La nivelul ODD-urilor naționalizate de primul nivel ierarhic, au fost identificate 14 bucle de forță, prin intermediul cărora ODD-urile se catalizează

reciproc (Figura 14). Deoarece viitorul este în mod definitiv incert, teoria pe care ar trebui să se bazeze dezvoltarea Republicii Moldova este una simplă, în esență: fortificarea capacităților la nivelul fiecărui om, al comunității și al societății în ansamblu de a se adapta la schimbările cu caracter disruptiv și de a valorifica oportunitățile pe care le oferă viitorul pentru a atinge o calitate mai înaltă a vieții. În cadrul acestei teorii, o țară care are resurse limitate poate să atingă un nivel de dezvoltare superior doar asigurând șanse egale pentru toți, inclusiv șanse egale de utilizare a resurselor și serviciilor societății, și abilitând în mod pozitiv oamenii care provin din grupurile cele mai defavorizate.

Figura 13. Harta detaliată a sistemului Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă în Republica Moldova

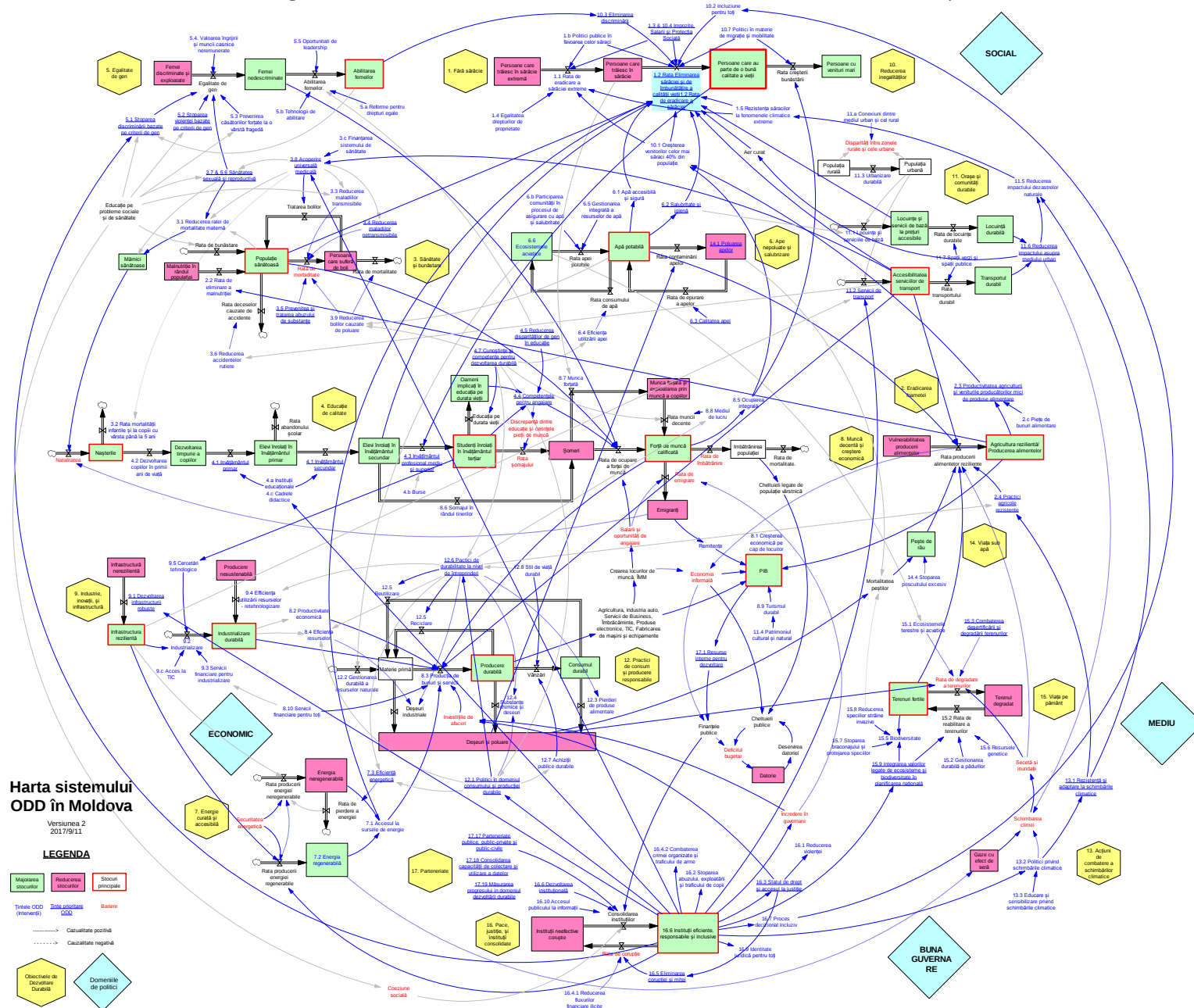
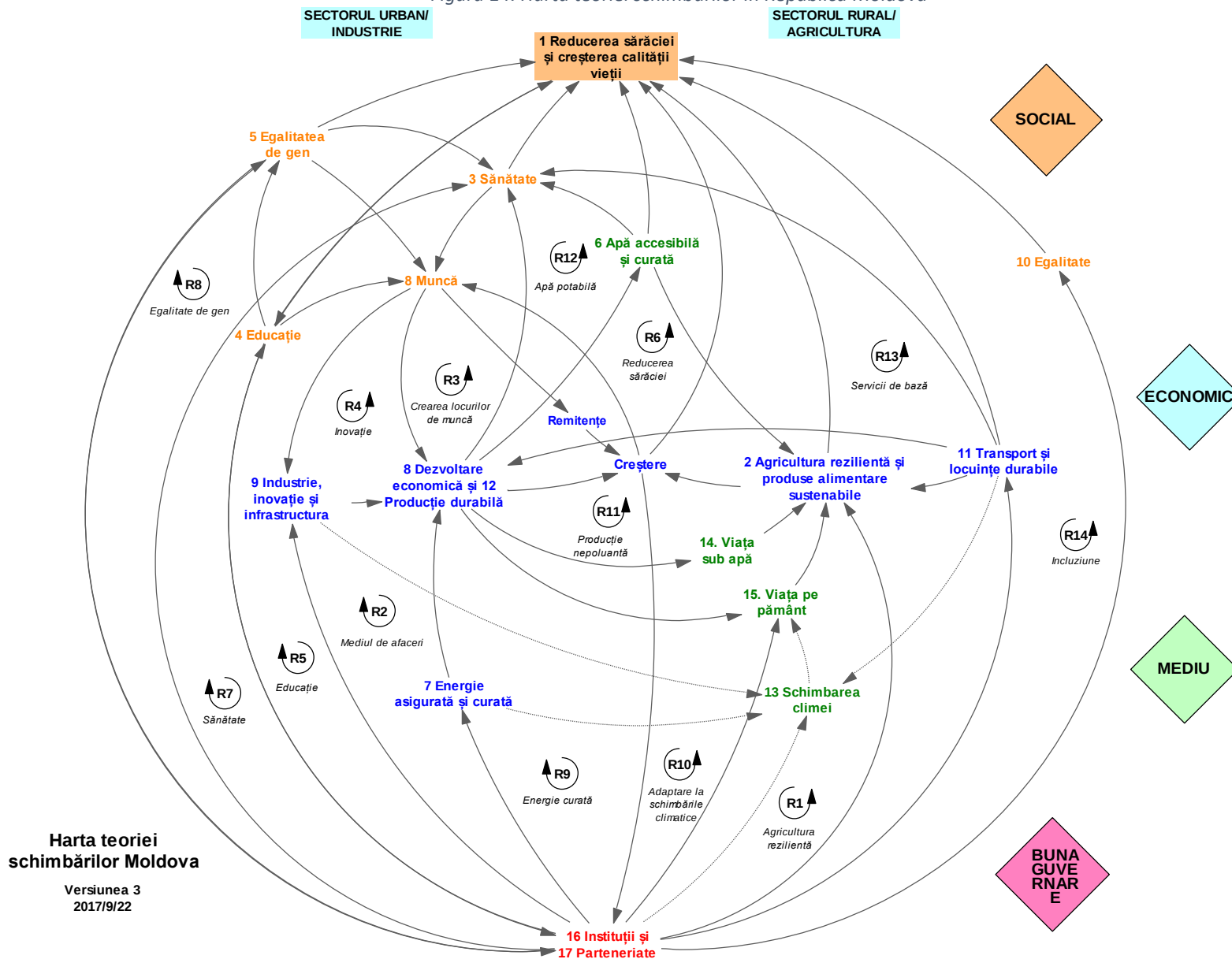


Figura 14. Harta teoriei schimbărilor în Republica Moldova



Spre Obiectivele de Dezvoltare Durabilă: scenariile posibile de politici

În cadrul misiunii MAPS, pe baza platformei International Futures au fost create 1 scenariu de bază și 3 scenarii alternative ale viitorului pentru a explora implicațiile acestora pentru politici și pentru a evalua capacitățile țării de a atinge variate ținte ale ODD-urilor către orizontul anului 2030. Scenariile au fost create și simulate de către specialiștii de la Centrul pentru Viitoruri Alternative Frederick S. Pardee al Școlii pentru Studii Internaționale Josef Korbel al Universității din Denver, în consultare cu PNUD și Banca Mondială⁸. Cele trei scenarii alternative sunt: i) Reziliență, ii) Buna Guvernare și iii) Scenariul Integrat. Fiecare scenariu presupune că intervențiile persistă pentru întreaga perioadă 2017-2030.

Scenariul 0: Scenariul de bază

Scenariul dat presupune evoluția tuturor componentelor modelului de dezvoltare conform tendințelor care s-au prefigurat de-a lungul timpului. Acesta nu presupune intervenții de politici structurale, instituționale sau investiții publice care s-ar abate esențial de la volumul tipic de investiții observat de-a lungul ultimelor două decenii în Republica Moldova.

Scenariul 1: Reziliență

Acest scenariu simulează o serie de îmbunătățiri în potențialul uman și în capacitatea individuală a oamenilor de a face față șocurilor. În particular, se simulează extinderea accesului la infrastructură, cu un accent pe apă și sanitație și tehnologii informaționale și de comunicații. Accentul pe accesul la apă și sanitație și pe TIC a fost pus deoarece ambele domenii au fost identificate ca fiind prioritare și necesitând consolidare continuă în contextul Republicii Moldova. În cadrul acestui scenariu, către anul 2030 accesul la apă se apropie de 100%, iar accesul la sanitație – de 90%. Să remarcăm că, în scenariul de bază, puțin peste 90% din oameni vor avea acces la apă și puțin peste 80% - la sanitație îmbunătățită. Procentul populației cu acces la internet în bandă largă va crește de la 15% în 2015 la 44% în 2030 (comparativ cu 35% în scenariul de bază).

Scenariul mai modelează reducerea prevalenței maladiilor netransmisibile prin atenuarea unor factori determinanți (prevalența fumatului) și prin îmbunătățirea rezultatelor principale (cum ar fi, indicele masei corporale). La modul concret, scenariul simulează reducerea ratei mortalității cauzate de maladiile cardiovasculare cu 13% față de scenariul de bază. Prevalența fumatului la bărbați în anul 2030 este de 21%, comparativ cu 25% în scenariul de bază. Indicele mediu al masei corporale simulat pentru anul 2030 este de 25,9% față de 26,4% în scenariul de bază.

În sfârșit, scenariul simulează îmbunătățiri majore în educație, prin sporirea esențială a gradului de cuprindere în sistemul educațional. Rata de cuprindere în educația primară și gimnazială este setată la nivelul de 100%, rata de cuprindere în educația liceală este de 95%, iar rata de absolvire a educației liceale – 90%.

Scenariul 2: Buna Guvernare

Scenariul Bunei Guvernări simulează impactului unui pachet de politici care sporesc transparența și eficiența guvernamentală, reduc corupția, promovează libertatea economică și fortifică incluziunea socială, cu un accent pe abilitarea femeilor. Rolul scenariului nu este de a recomanda cele mai bune politici, ci de a explora impactul pe care-l poate avea pe termen lung îmbunătățirea calității guvernării asupra unui dezvoltării umane.

⁸ Scott, Andrew C., David K. Bohl, Steve Hedden, Jonathan D. Moyer, Barry B. Hughes. 2017. "Sustainable Development Goals Report: Moldova 2030." Invited Research Paper for UNDP. The Frederick S. Pardee Center for International Futures, University of Denver, Denver, CO.

Acest scenariu presupune o îmbunătățire substanțială în eficiența guvernării, comparabilă cu îmbunătățirile realizate de Georgia de la începutul anilor 2000 până la începutul anilor 2010, și care ar depăși nivelul de eficiență caracteristic azi pentru Estonia. Scenariul presupune, de asemenea, îmbunătățirea nivelului de transparență, astfel încât în 2030 Moldova să ajungă la nivelul de azi al Poloniei și Republicii Cehe. Abilitarea de gen (modelat pe baza Indicelui de Abilitare de Gen al PNUD) în Moldova va crește de la 0,56 azi la 0,70 în 2030, ajungând din urmă Estonia, țara care, din toate statele post-sovietice, are cel mai înalt nivel de egalitate de gen. În sfârșit, scenariul presupune că nivelul de libertate economică al Moldovei va crește de la 6,6 la 8,2, depășind Georgia de azi, țara care a realizat cel mai înalt nivel de libertate economică în grupul statelor post-sovietice. Prognozele libertății economice sunt bazate pe indicele calculat de Institutul Fraser și includ asemenea dimensiuni ca mărimea guvernului, eficiența legilor, drepturile de proprietate, accesul la credit, libertatea comercială, precum și reglementările aferente creditului, muncii și afacerilor.

Tabelul 2. Impactul scenariilor de politici asupra unor ținte ale ODD selectate și asupra unor indicatori suplimentari pentru anul 2030

Descriere	Cea mai recentă observație	Scenariul de bază	Rezistență	Buna Guvernare	Scenariul Integrat
ODD 1. Eliminarea sărăciei în toate formele sale					
Ponderea populației cu venituri mai mici de 3.10 USD (2011 PPP) pe zi	1,14	0,36	0,31	0,27	0,23
Ponderea populației cu venituri mai mici de 4.13 USD (2011 PPP) pe zi	4,60	1,72	1,54	1,34	1,18
Ponderea populației cu venituri mai mici de 5,73 USD (2011 PPP) pe zi	15,60	7,25	6,69	5,90	5,37
ODD 2. Eradicarea foamei, asigurarea securității alimentare și îmbunătățirea nutriției și promovarea agriculturii durabile					
Procentul populației care suferă de foame	1,50	1,35	1,33	1,31	1,29
Procentul copiilor sub 5 ani care suferă de malnutriție (greutate / înălțime <-2 abateri medii pătrate)	2,20	2,23	1,81	2,21	1,79
Procentul copiilor sub 5 ani care suferă de malnutriție severă (greutate / înălțime <-3 abateri medii pătrate)	0,50	0,54	0,53	0,37	0,36
ODD 3 Asigurarea sănătății și promovarea bunăstării pentru oamenii de toate vârstele					
Rata mortalității infantile, cazuri /1000 nou-născuți vii	13,5	10,80	10,46	10,51	10,16
Rata mortalității cauzate de maladii cardiovasculare, ‰	6,7	8,2	7,1	8,2	7,1
Prevalența fumatului, ‰	24,3	24,9	20,7	25,0	20,8
ODD 4. Asigurarea unei educații incluzive, echitabile și de calitate și promovarea oportunităților de învățare pe parcursul vieții					
Rata netă de cuprindere în învățământul primar	91,0	99,9	100,0	100,0	100,0
Rata brută de cuprindere în învățământul primar	92,4	100,6	100,6	100,6	100,6
Rata brută de absolvire a învățământului primar	99,8	105,9	106,0	106,0	106,1
Rata brută de cuprindere în învățământul gimnazial	86,8	96,9	98,5	97,4	98,9
Rata brută de absolvire a învățământului gimnazial	86,6	94,1	96,0	95,2	97,1
Rata brută de cuprindere în învățământul secundar	84,6	84,7	95,0	85,5	95,5
Rata brută de absolvire a învățământului secundar	41,4	56,0	90,0	57,4	91,9
Ponderea studenților în învățământul secundar profesional în total învățământ secundar	43,5	43,7	58,7	43,7	58,7
ODD 6. Asigurarea accesului la apă și canalizare pentru toți					
Procentul oamenilor cu acces la apă din surse sigure	88,4	91,8	99,0	91,8	99,0
Procentul oamenilor cu acces la servicii de sanitație îmbunătățite	76,4	81,4	89,0	81,6	89,1
ODD 8. Promovarea unei creșteri economice durabile, incluzive și cuprinzătoare, ocupare deplină și productivă și condiții de lucru decente pentru toți					
Rata de creștere anuală a PIB	0,1	3,6	4,0	5,0	5,5
ODD 9. Infrastructură rezilientă, promovarea unei industrializări incluzive și durabile și promovarea inovațiilor					
Oameni cu acces la internet în bandă largă, ‰	15,2	34,8	44,0	35,0	44,2
Indicatori suplimentari					
Consumul gospodăriilor casnice, miliarde USD	7,2	9,6	9,9	10,4	10,7
Educația adulților, ani	10,1	10,3	10,7	10,4	10,8
PIB total, miliarde USD	8,0	12,9	13,3	14,1	14,5
PIB per capita (la PPP), mii USD	4,7	7,0	7,1	7,4	7,5
Veniturile bugetului public național, miliarde USD	3,1	6,0	6,1	6,4	6,7
Indicele Dezvoltării Umane	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8
Speranța de viață la naștere, ani	71,5	73,3	74,4	73,4	74,5
Populație 65+, ‰ din total populație	9,9	17,8	18,2	17,8	18,2

Surse: misiunea MAPS.

Scenariul 3: Scenariul integrat

Scenariul Integrat explorează efectele combinate ale primelor două scenarii și încearcă să identifice dacă din combinarea acestora rezultă sau nu efecte de sinergie.

Sumarul și discuția rezultatelor scenariilor de politici 2030

Tabelul 2 prezintă progresul Republicii Moldova în realizarea unor ținte ale ODD până în anul 2030 conform scenariului de bază și celor trei scenarii alternative simulate (limitările modelului și a datelor nu au permis modelarea progresului pentru toate țintele ODD.

Toate deciziile de politici presupun compromisuri în alocarea resurselor și capacităților. Într-o lume a resurselor limitate, investițiile în infrastructură, de exemplu, implică renunțarea la investițiile în sectoarele de sănătate și educație. Platforma International Futures permite explorarea și compararea aceste compromisuri de politici.

Dacă analizăm indicatorii prognozați, putem constata că Scenariul integrat generează cel mai puternic impact, sugerând că un pachet integrat de politici are efecte mai mari decât suma intervențiilor la nivel de sectoare. Acesta conduce la cea mai puternică scădere a sărăciei, incidența acesteia, măsurată la pragul de 5,73 USD/zi, scăzând de la 15,6% în 2015 la 5,4% în 2030. Cele mai mari creșteri ale PIB-ului per capita sunt asociate acestui scenariu. Către anul 2030, PIB-ul este cu 12,4% mai mare în scenariul integrat decât în scenariul de bază și cu 3,4% mai mare decât în imediat următorul scenariu, Buna Guvernare.

Scenariul Rezilienței produce cele mai mari îmbunătățiri în starea de sănătate și educație. Către 2030 rata mortalității infantile se va reduce până la 10,5 promile comparativ cu 10,8 promile în scenariul de bază. Urmare a intervențiilor ținute asupra factorilor-cheie ai maladiilor necomunicabile, rata mortalității asociate cu maladiile cardiovasculare scade de la 8,2 promile în scenariul de bază în anul 2030 la 7,1 promile, rezultând în salvarea a 28 mii de vieți între anii 2015 și 2030. În același scenariu, prevalența fumatului scade de la 25% în 2030 în scenariul de bază la 21%.

Beneficiile scenariului dat au implicații și asupra compoziției demografice în anul 2030. Datorită reducerii mortalității, speranța de viață crește de la 73,3 ani în anul 2030 în scenariul de bază la 74,4 ani în scenariul Rezilienței. Aceasta conduce la o majorare a grupului populației vârstnice (680 mii) comparativ cu scenariul de bază (660 mii) până în anul 2030, ceea ce se traduce și într-o creștere a resurselor publice care vor trebui acordate pentru asigurarea pensiilor decente.

Scenariul Bunei Guvernări, comparativ cu scenariul Rezilienței, oferă câștiguri mult mai substanțiale pe plan economic. Cauza este că corupția și problemele de guvernare de-a dreptul strângulează economia și împiedică edificarea unui sistem economic mai durabil și incluziv. În al doilea rând, îmbunătățirile în calitatea guvernării au efecte mult mai imediate asupra veniturilor. Dacă investițiile în infrastructură, sănătate și educație au nevoie de timp ca să-și demonstreze impactul, reducerea corupției, creșterea transparenței procesului decizional și îmbunătățirile în funcționarea statului de drept se manifestă imediat.

Aceste scenarii - sumare, dar robuste - au menirea să arate că guvernul va trebui să facă compromisuri între obiective concurente atunci când va decide strategia de dezvoltare a țării. Evident, scenariile au propriile limite impuse de limitările în modelare și în datele disponibile. Din aceste cauze, nu a fost construit, de exemplu, un scenariu în jurul emigrației și remitențelor. Am dori totuși să atragem atenția că s-ar putea să existe politici eficiente care să permită canalizarea remitențelor spre utilizări productive, dar acestea nu vor fi în stare să compenseze scăderea naturală a emigrației și a remitențelor asociate. De asemenea, este important de arătat că, scăderea ratelor de fertilitate și emigrarea vor duce la o îmbătrânire accelerată a populației. Actualul dividend

demografic (dacă există, în general) va dispărea, odată cu comprimarea forței de muncă cu circa 170 mii de oameni între anii 2015-2030. Republica Moldova deja demonstrează rate de ocupare apropiate de minimele globale. Astfel, politicile de stimulare a ocupării productive vor fi de o deosebită importanță pentru creșterea economică și a veniturilor.

DRAFT

3. Prioritățile propuse pentru SND „Moldova 2030”

Calitatea vieții și drepturile omului: operaționalizarea filozofiei de dezvoltare

Calitatea vieții este un concept cu multe dimensiuni. Viziunea și obiectivul strategic major al SND „Moldova 2030” este centrat pe calitatea vieții, ceea ce implică o definire clară a dimensiunilor acesteia, identificare a principalilor factori determinanți și actori ai schimbării și atribuire a unui set de indicatori statistici pentru măsurarea tendințelor recente, situației actuale, perspectivelor de dezvoltare și țințelor pertinente pentru intervențiile strategice.

Pentru SND „Moldova 2030” se propune utilizarea unui concept al calității vieții care include 10 dimensiuni relevante. Acest concept este în mod standard utilizat de Eurostat pentru măsurarea fenomenului calității vieții. În conformitate cu acesta, o calitate mai înaltă a vieții presupune atingerea unor progrese durabile și largi sub aspect social în:

1. Nivelul de venituri;
2. Condițiile de trai;
3. Condițiile de muncă;
4. Utilizarea timpului;
5. Nivelul de educație;
6. Starea de sănătate;
7. Climatul social;
8. Siguranța și securitatea publică;
9. Calitatea guvernării;
10. Calitatea mediului ambiant.

Aceste zece dimensiuni „acoperă” în mod satisfăcător aspectele fundamentale ale vieții omului. Acestea sunt relevante pentru femei și pentru bărbați, pentru mediu rural și pentru mediul urban, pentru capitală și pentru periferie, pentru oamenii de diferite etnii, chiar dacă rezultatele în mod vădit nu sunt egale. În același timp, vârsta este criteriul esențial care poate să impună variațiile cele mai semnificative în importanța pe care o atribuie oamenii atunci când evaluează calitatea vieții lor. În cazul copiilor, educația și echilibrul rezonabil al timpului acordat jocului și învățării sunt dimensiuni cu ponderi mai mari în calitatea vieții decât pentru restul populației. Cei în vârstă aptă de muncă acordă o importanță mai mare veniturilor, condițiilor de trai și calității guvernării. Persoanele în etape pun un accent mai mare pe starea de sănătate și climatul social. Securitatea publică și calitatea mediului ambiant sunt probabil egal de importante pentru toți.

Din aceste considerente, drept cadru analitic fundamental pentru identificarea priorităților de politici pentru SND „Moldova 2030” este adoptat principiul ciclului de viață al omului (Figura 15). Acesta presupune identificarea și influențarea benefică a factorilor esențiali care definesc calitatea vieții la toate etapele, de la naștere până la încetarea vieții, înțelegerea bună a economiei relațiilor inter-generaționale, a necesităților socioeconomice particulare fiecărei vârste și a implicațiilor pe care le au acestea pentru dezvoltarea pe termen lung.

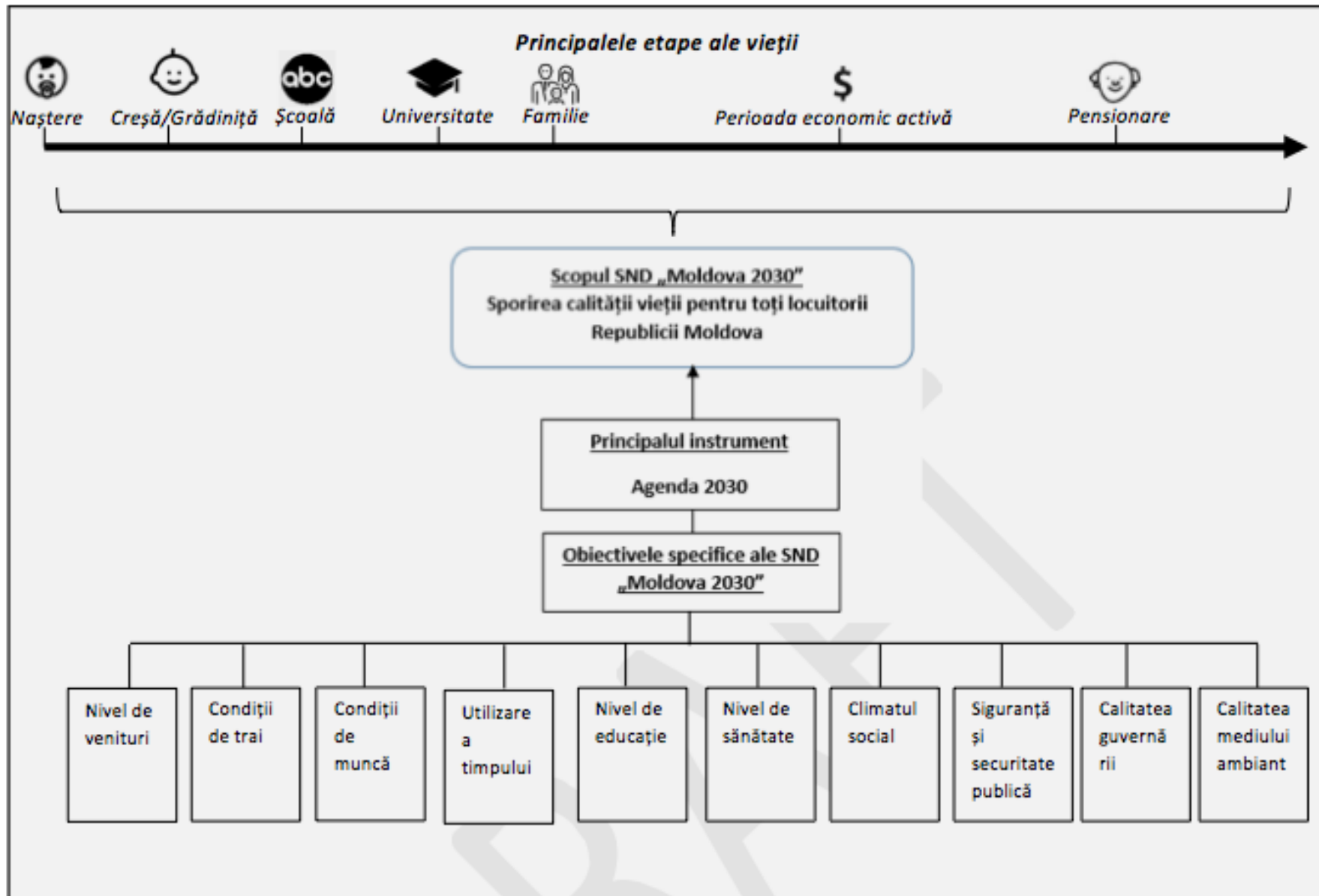
Una din lecțiile oferite de implementarea precedentelor documente de planificare strategică este necesitatea de elaborare al unor intervenții care să respecte, să promoveze și să asigure respectarea drepturilor omului. Imperativul de a integra drepturile omului presupune că:

- SND „Moldova 2030” trebuie să fie concentrată spre realizarea drepturilor omului și a egalității de gen, stipulate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în alte instrumente internaționale la care Republica Moldova a aderat;
- SND „Moldova 2030” trebuie să fie ancorată în principiile (interdependența, egalitate și nediscriminare, participarea și abilitare, responsabilizare) și standardele privind drepturile

omului și egalitate de gen. Principiile vor constitui condiții pentru procesul de elaborare, implementare și evaluare, iar standardele vor defini rezultatele dorite de SND „Moldova 2030”;

- Analiza de gen și integrarea dimensiunii de gen trebuie să constituie parte integrantă a fiecărei priorități din SND „Moldova 2030”, ca sursa ce definește inegalitățile în societate;
- Sistemul statistic național trebuie să asigure colectarea datelor dezagregate în toate sferele vieții conform unor criterii relevante: gen, vârstă, dizabilitate, etnie și/sau limbă vorbită, reședință, zonă geografică, statut social-economic;
- SND „Moldova 2030” trebuie să reducă inegalitățile de șanse care pot să existe în funcție de gen, vârstă, mediu de reședință (rural/urban), etnie și/sau limbă vorbită, dizabilitate în diferite domenii;
- SND „Moldova 2030” trebuie să instituie un mecanism robust de monitorizare, valorificând principiul responsabilizării: (i) să identifice clar titularii de obligații primari și secundari responsabili de realizarea fiecărui obiectiv al strategiei și a indicatorilor de performanță, (ii) cu indicarea sancțiunilor specifice în caz de neîndeplinire; (iii) să prevadă abilitarea titularilor de drepturi de a-și cunoaște și revendica drepturile prevăzute în strategie, (iv) instituind atribuții de monitorizare organelor specializate în protecția drepturilor omului și combaterea discriminării.

Figura 15. Ciclul vieții utilizat în formularea viziunii SND „Moldova 2030”



Prioritatea 1. Creșterea veniturilor din surse durabile

Conexiunea cu ciclu de viață

Nivelul veniturilor este unul din elementele fundamentale care definește calitatea vieții. Un nivel al veniturilor mai mare permite oamenilor să consume mai multe bunuri și servicii. În general, un nivel mai înalt al veniturilor individuale este asociat cu un nivel mai mare de impozite care, la rândul lor, sunt utilizate pentru finanțarea serviciilor și investițiilor publice. Totodată, veniturile mai mari permit acumularea unor economii individuale mai mari, care servesc la atenuarea șocurilor neanticipate, la efectuarea unor investiții și la finanțarea consumului după încetarea vieții economice active.

Analiza distribuției pe vârste a veniturilor denotă importanța unui sistem economic robust, în special pentru perioada economic activă. Astfel, după finisarea studiilor, oamenii intră pe piața muncii și/sau fac antreprenariat (deși într-o proporție mult mai mică), în special pentru a obține venituri și pentru a deveni autonomi din punct de vedere economic. Figura 16 relevă creșterea continuă a salariului până la vârsta de 43 ani, când nivelul mediu al venitului atinge punctul maxim și se stabilizează pentru circa 7-8 ani, după care scade continuu. Venitul din auto-ocupare este semnificativ mai redus, atinge nivelul maxim ceva mai târziu (53 ani) și scade mult mai lent odată cu avansarea în vârstă⁹.

Deficitul ciclului de viață (diferența dintre venitul agregat și consumul agregat) denotă că în marea parte a vieții oamenii consumă mai mult decât câștigă (Figura 17). Surplusul ciclului de viață este acumulat timp de numai 23 de ani (între 34 și 56 ani), această perioadă fiind în Republica Moldova mult mai scurtă comparativ cu alte țări din regiune. Drept rezultat, anual se acumulează deficite generaționale de zeci de miliarde de lei (36,4 miliarde lei conform celor mai actualizate calcule pentru anul 2014)¹⁰. Acestea pun presiuni pe sistemul de finanțe publice, deoarece o bună parte din deficit este acoperit din transferuri publice. În ultimă instanță, deficitul ciclului de viață pune o presiune mare pe sistemul economic, deoarece generatori de valoare adăugată brută în economie sunt mai puțini față de consumatorii acesteia¹¹.

Problema respectivă este agravată și de tranziția demografică curentă, manifestată prin scăderea ratei de fertilitate și o îmbătrânire a populației, în paralel cu migrația populației apte de muncă. Aceasta a dus, pe parcursul ultimilor ani, la înrăutățirea constantă a ratei de dependență demografică (măsurată ca raport dintre numărul celor care contribuie la creșterea economică și cei care o consumă), iar proiecțiile demografice sugerează degradarea continuă a acesteia pe parcursul următoarelor decenii¹².

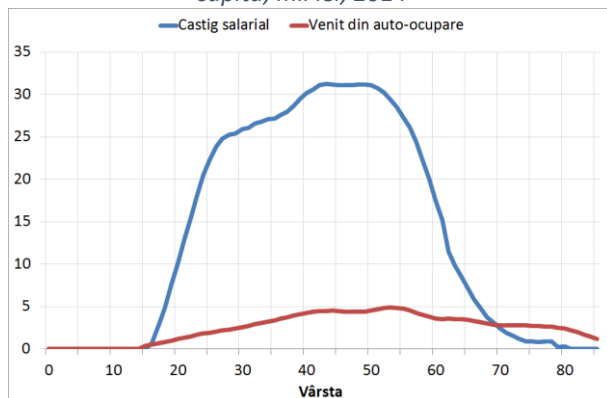
⁹ „Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, UNFPA și Expert-Grup, 2017.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

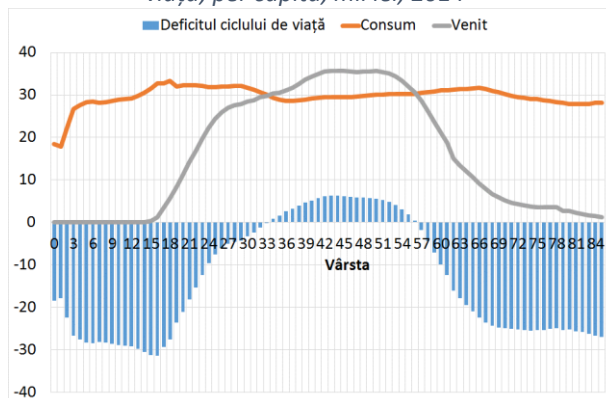
¹² Ibid.

Figura 16. Veniturile din ocupare și auto-ocupare, per capita, mii lei, 2014



Sursa: „Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, UNFPA și Expert-Grup, 2017

Figura 17. Veniturile, consumul și deficitul ciclului de viață, per capita, mii lei, 2014



Sursa: „Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, UNFPA și Expert-Grup, 2017

Legăturile cu ODD

Având în vedere rolul fundamental al veniturilor pentru sporirea calității vieții, obiectivul respectiv se regăsește, direct și indirect, în mai multe ODD-uri. Astfel, ODD 2 (Eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile) joacă un rol esențial pentru sporirea bunăstării populației. Cauza este că circa o treime din forța de muncă este ocupată în sectorul agricol și, prin urmare, sporirea veniturilor și ameliorarea calității vieții acestei categorii de populație va avea efecte considerabile asupra întregii țări. Aceasta va permite și diminuarea inegalităților dintre nivelurile de trai de la sate și orașe, precum și va contribui la eradicarea sărăciei, deoarece majoritatea celor ocupați în agricultură trăiesc în mediul rural și sunt expuși cel mai mult riscurilor de sărăcie¹³. Totodată, peste 80 la sută din persoanele cu venituri sub pragul național al sărăciei sunt din mediul rural.

ODD 8 (Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți) la fel are un rol foarte important în sporirea veniturilor populației. Astfel, acumularea de venituri depinde de crearea locurilor de muncă decente, stimularea antreprenoriatului, creativității și inovației. Aceasta urmează să contribuie la creșterea productivității muncii și, respectiv, a veniturilor angajaților, să stimuleze performanța întreprinderilor, sporind capacitatea acestora de a inova și de a asimila inovații, să sporească formalizarea economiei și fortificarea sectorului financiar, cu efecte pozitive asupra creșterii economice.

Conexiunea cu ODD 5 (Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor) și ODD 10 (Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta) are loc în mod implicit, deoarece obiectivul de sporire a veniturilor presupune extinderea accesului la oportunități economice în mod egal pentru bărbați și femei, pentru cei din mediul rural și urban, inclusiv, pentru persoanele care în prezent sunt excluse din punct de vedere economic, cum ar fi persoanele cu dizabilități, tinerii și persoanele cu vârsta înaintată etc.

Dinamica indicatorilor-cheie

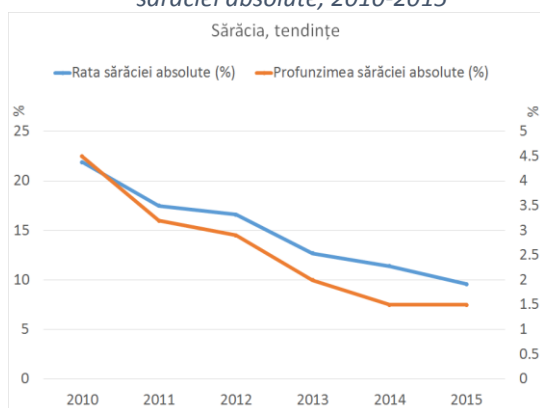
Evoluția economică, emigrarea forței de muncă și, după 2011, politicile de redistribuire au fost principalii factori care au determinat dinamica sărăciei și veniturilor. Măsurată cu ajutorul unor

¹³ În 2016, 33,7% din populația ocupată a activat în sectorul agricol. Marea majoritate (93,5%) din acești oameni sunt din mediul rural. Salariul mediu lunar în sectorul agricol a constituit 3321,4 lei, reprezentând doar 65,3% din salariul mediu pe economie.

indicatori-standard, sărăcia în Republica Moldova este în continuă scădere¹⁴. În anul 2015, rata sărăciei absolute a fost de 9,6% (același indicator a fost la nivelul de 21,9% în 2010). Profunzimea sărăciei - deficitul de resurse al persoanei sărace în raport cu valoarea pragului sărăciei – de asemenea, este în continuă scădere, în 2015 fiind de 1,5% față de 4,5% în anul 2010 (Figura 18).

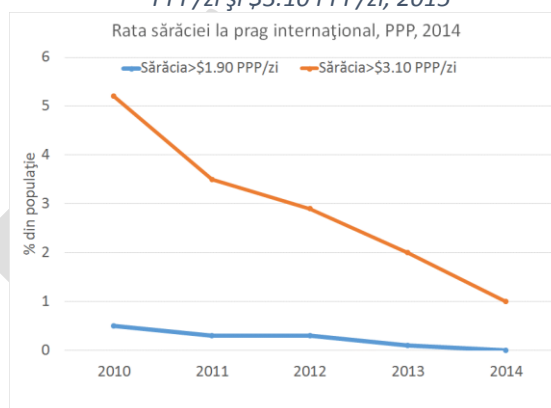
Republica Moldova are o rată a sărăciei estimată la pragul național relativ mai mică în comparație cu țările din regiune (Belarus, Rusia, Georgia)¹⁵. Dacă analizăm sărăcia din perspectiva pragului internațional, aproximativ 1% din populația Republicii Moldova trăia sub rata sărăciei la pragul de 3,10 dolari pe zi PPP în 2014, conform datelor Băncii Mondiale¹⁶ cu o rată a sărăciei mai mică¹⁷ decât țările din regiune considerate.

Figura 18. Rata sărăciei absolute și profunzimea sărăciei absolute, 2010-2015



Sursa: ME, Notă informativă, sărăcia în Republica Moldova, 2015

Figura 19. Rata sărăciei absolute la prag de \$1.90 PPP/zi și \$3.10 PPP/zi, 2015



Sursa: <http://databank.worldbank.org/data/source=poverty-and-equity-database>

Sărăcia afectează în mod disproporționat mediul rural, rata sărăciei în mediul rural fiind de 14,5% versus 3,1% în mediu urban. Sunt supuse unor riscuri mai mari de sărăcie gospodăriile conduse de persoane cu un nivel scăzut de educație și cele conduse de persoane vârstnice. Mai expuși la sărăcie sunt și persoanele angajate la munci agricole și lucrătorii pe cont propriu. Cele mai sărace gospodării în Republica Moldova sunt cele cu 3 și mai mulți copii, rata sărăciei în rândurile acestor gospodării este de 23,3% față de gospodăriile cu un copil (rata sărăciei de 7,5%).

Statistica oficială nu prezintă date despre autoevaluarea sărăciei. O cercetare independentă anuală - Barometrul Opiniei Publice arată că populația este mai mult nemulțumită de felul cum trăiește¹⁸. Conform răspunsurilor la întrebarea *Cât de mulțumiți sunteți în general, de felul în care trăiți* majoritatea respondenților sunt nici mulțumiți nici nemulțumiți de felul în care trăiesc - 32,5%, aproximativ 29,8% sunt nu prea mulțumiți și 21,1% sunt deloc mulțumiți. Majoritatea respondenților au identificat sărăcia ca lucru care îi îngrijorează cel mai mult în prezent. Persoanele din mediul rural sunt mai îngrijorate de fenomenul sărăciei și mai nemulțumite de nivelul de trai.

¹⁴ Rata sărăciei absolute reprezintă numărul persoanelor care au un consum mediu lunar mai mic decât pragul absolut al sărăciei (1378,9 lei pentru anul 2015).

¹⁵ Comparația este posibilă cu țările care folosesc metodologia de calcul propusă de Banca Mondială în baza datelor BGC. Majoritatea țărilor din ECE calculează sărăcia folosind indicatorii Laeken în baza datelor colectate prin ancheta SILC.

¹⁶ <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>

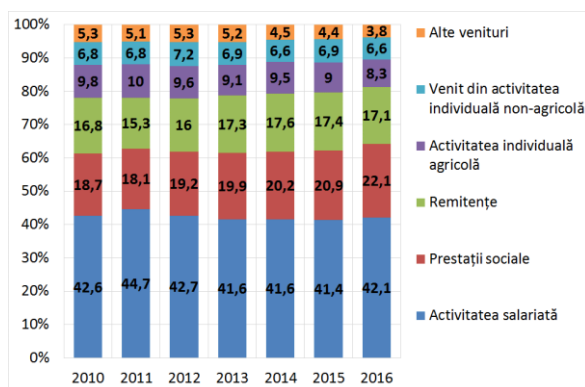
¹⁷ Cu excepția Ucrainei.

¹⁸ Cercetarea Barometrul opiniei publice, perioada 23 martie – 17 aprilie 2017, pe un eșantion de 1103 de persoane din 80 de localități, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova (cu excepția regiunii transnistrene).

Conform datelor SBGC inegalitățile în Republica Moldova se reduc lent - indicele Gini a avut valoarea 26,8% în 2014 față de 32,1% în 2010¹⁹. Distribuția consumului pe chintile rămâne relativ constantă.

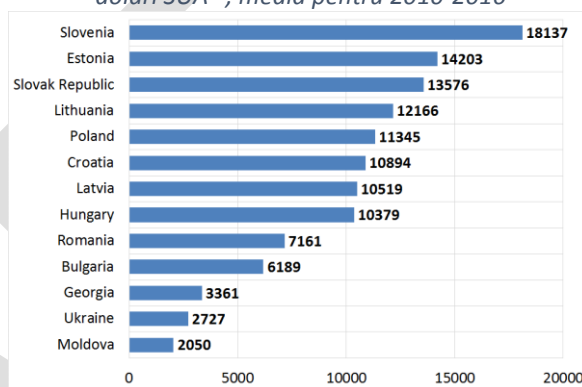
Activitatea salarială este principala componentă a veniturilor populației și, implicit, principala sursă de finanțare a consumului, cu o pondere de 42,1% din venitul disponibil în 2016 și care nu s-a schimbat esențial pe parcursul ultimilor ani (Figura 20). Aceasta denotă dependența acută a bunăstării populației de piața muncii și, implicit, de productivitatea muncii. Aceasta este principalul factor pentru creșterea sustenabilă a salariilor într-o economie de piață - remunerarea pentru factorul muncă depinzând, în cazul ideal, de contribuția acestuia la valoarea adăugată generată. În Republica Moldova, în pofida creșterii constante a salariului mediu pe economie din ultimii ani, nivelul acestuia, în 2016, constituia doar a cincea parte din media țărilor ECE, la fel ca și productivitatea muncii. Prin urmare, venitul național este cel mai scăzut față de țările ECE (Figura 21).

Figura 20. Structura veniturilor disponibile, %



Sursa: BNS

Figura 21. Venitul național net ajustat per capita, dolari SUA²⁰, media pentru 2010-2016



Sursa: Calculule autorilor în baza datelor BNS

Pe lângă salarii, un rol important în formarea veniturilor disponibile îl au prestațiile sociale (în special pensiile) și remitențele. Ponderea ambelor componente a crescut gradual pe parcursul ultimilor ani. În cazul prestațiilor sociale, aceasta relevă fenomenul îmbătrânirii populației. Tendința respectivă prezintă provocări din ce în ce mai mari pentru economie odată cu atingerea vârstei de pensionare a populației născute în perioada exploziei demografice, în paralel cu diminuarea natalității și ratei de ocupare reduse (circa 40%), care nu permite integrarea mai plenară în viața economică a populației cu vârsta aptă de muncă. În cazul remiterilor, creșterea ponderii în total venit disponibil confirmă perpetuarea modelului de creștere economică bazat pe veniturile transferate de emigranți. Celelalte tipuri de venituri, inclusiv din activitatea economică individuală, au ponderi minore în formarea venitului disponibil, fapt ce denotă caracterul deficient al mediului de afaceri din țară.

Grupuri vulnerabile

- Cei mai expuși la sărăcie sunt copiii, vârstnicii și adulții cu dizabilitate. În 2015, rata sărăciei pentru copii a fost de 11,5%, pe când cea pentru populația generală - de 9,6%. Inclusiv, 0,2% dintre copii sunt expuși la sărăcia extremă. Rata sărăciei pentru copii din mediul rural este de 9 ori mai mare decât rata sărăciei pentru copii din mediul urban²¹. Vârstnicii au rata sărăciei de 10,1% față de populația generală (9,6%). Gospodăriile care au în componență lor un adult cu dizabilitate au o rată a sărăciei mai accentuată. Aproximativ 51% dintre gospodăriile roma

¹⁹ Indicele de inegalitate Gini măsoară în ce măsură distribuția venitului într-o economie deviază de la o distribuție perfect egală. O societate perfect egală are indicele Gini are valoarea 0, o societate perfect inegală are Gini egal cu 100.

²⁰ Venitul național net ajustat este calculat de către Banca Mondială și este egal cu venitul național brut minus consumul de capital fix și erodarea resurselor naturale.

²¹ Biroul Național de Statistică, Copii Moldovei, BNS, UNICEF, 2017

se află sub pragul național al sărăciei absolute. Gospodăriile non-roma care locuiesc în vecinătate au o pondere de 24% pentru același indicator.

- Cea mai vulnerabilă categorie de populație se încadrează în primele 2 chintile după venituri, venitul disponibil mediu lunar al cărora este sub minimul mediu de existență: 63% din minimul de existență pentru prima chintilă și 86% - pentru a doua chintilă. Astfel, circa 40% din populația trăiește la un nivel de venituri inferior minimului mediu de existență.
- Oamenii din zonele rurale sunt cei mai expuși riscurilor de sărăcie: 14,5% din populația rurală trăiește sub pragul sărăciei, comparativ cu 3,1% din zonele urbane, conform datelor din 2015. Totodată, în 2016, venitul disponibil mediu lunar pe o persoană din mediul rural a constituit doar 73% din nivelul venitului din mediul urban. Riscurile sunt alimentate și de expunerea populației rurale la sectorul agricol (58% din populația ocupată în 2016), unde salariul brut lunar este unul din cele mai mici din economie (66% din salariul brut mediu în 2016).
- Familiile cu copii reprezintă o altă categorie vulnerabilă din perspectiva veniturilor. Astfel, cuplurile familiale cu copii, părinții singuri cu copii și alte gospodării cu copii înregistrează, în medie, cele mai scăzute venituri. În 2016, venitul disponibil mediu lunar pentru aceste 3 categorii de populație a constituit doar 101%, 92% și, respectiv, 93% din minimul de existență mediu pe țară. Situația este și mai dramatică pentru aceleași categorii de populație din localitățile rurale. Este necesar de remarcat faptul că expunerea atât de mare a familiilor cu copii la riscurile sărăciei subminează alocările de resurse pentru alimentația, sănătatea și educația viitoarelor generații, fapt ce ar putea să se transpună în erodarea și mai mare a capitalului uman, a competitivității țării și a calității vieții.

Principalii factori cauzali

Nivelul veniturilor populației depinde în mod direct de nivelul de dezvoltare economică a țării. În mod clasic, dezvoltarea economică sustenabilă este catalizată de 3 factori-cheie: (i) capital; (ii) forța de muncă; (iii) productivitatea și eficiența cu care factorii de producție sunt alocați. Republica Moldova înregistrează deficiențe la toate dimensiunile menționate:

1. **Alocarea insuficientă de capital este relevantă de nivelul scăzut al investițiilor.** Până în prezent, Republica Moldova a ratat concurența cu țările din regiune pentru investiții străine directe (ISD), înregistrând printre cele mai scăzute nivel per capita din ECE (Figura 22). În ceea ce ține de investițiile în capital fix, tendința în ultimii ani a fost negativă, atât pentru investițiile finanțate din surse publice, cât și private. Astfel, investițiile publice au cunoscut o creștere până în 2014, după care, în 2015 și 2016, au scăzut brusc, în consecință, valoarea indicatorului din 2016 era practic la nivelul înregistrat în 2010. Reducerea din 2015 și 2016 a fost cauzată de declinul economic din 2015 și de blocarea finanțării externe. În cazul investițiilor private, dacă în perioada 2010-2013 s-a atestat o dinamică pozitivă, atunci din 2013 activitatea investițională se comprimă. În 2016 comparativ cu 2010 formarea de capital finanțată din surse nebugetare s-a redus cu 6,6%. Reducerea investițiilor private a fost determinată atât de factori conjuncturali, cum ar fi criza financiară și înăsprirea politicii monetare din 2014-2015, cât și de cauze de natură sistemică ce se referă la deficiențele climatului de afaceri (Figura 23).

Figura 22. Influxurile nete de investiții străine directe raportate la numărul populației, media pentru 2010-2016, USD

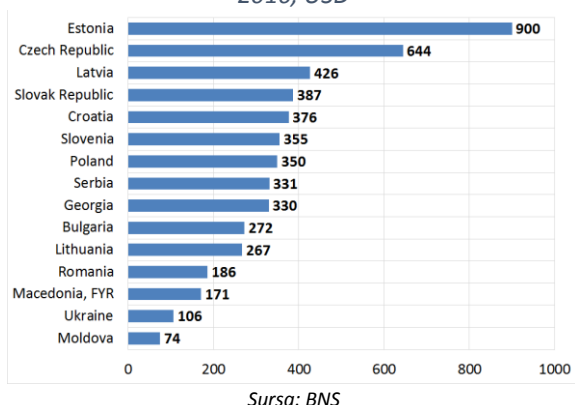
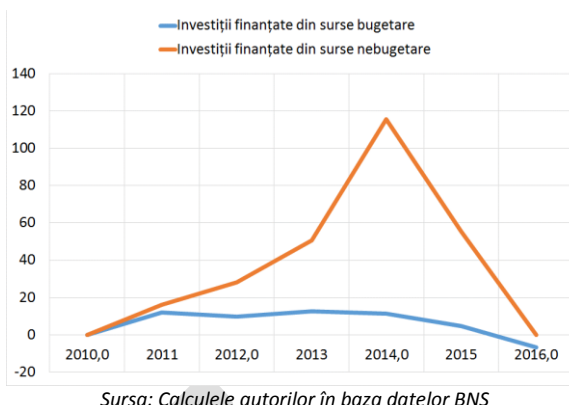


Figura 23. Investițiile în active materiale pe termen lung, creștere cumulativă față de anul 2010, %



2. **Carențele privind calitatea capitalului uman.** Acestea sunt relevate de faptul că tot mai multe companii, în special investitori mari, afirmă că insuficiența forței de muncă relevante împiedică derularea și extinderea afacerilor. Problema respectivă este evidențiată drept una din principalele constrângeri ale mediului de afaceri în cadrul Raportului Competitivității Globale 2017-2018. În plus, conform Indicelui Dezvoltării Umane, care reflectă într-o anumită măsură și calitatea capitalului uman²², Republica Moldova este la coada țărilor din ECE (Figura 24). Problema respectivă este acutizată de calitatea proastă a sistemului educațional superior, precum și de nivelul redus de eficiență și flexibilitate a pieței muncii. Acestea constituie vulnerabilități majore relevate de către Raportul Competitivității Globale 2017-2018 și sunt principalele bariere pentru ameliorarea calității capitalului uman (Figura 25).

Figura 24. Indicele dezvoltării umane, puncte, 2015

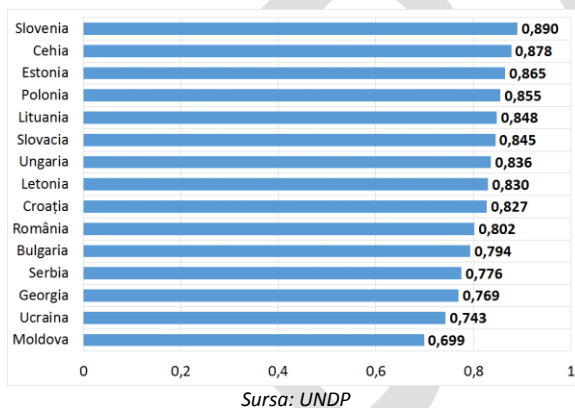
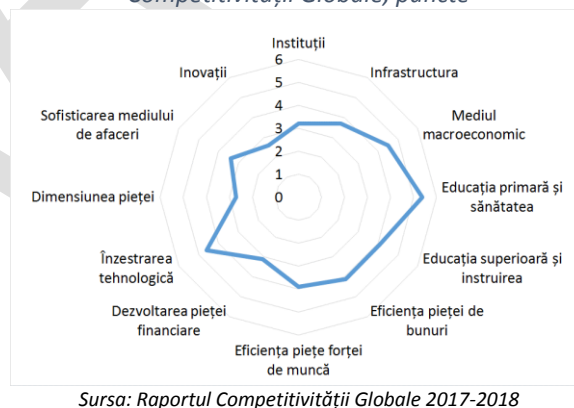


Figura 25. Componentele de bază ale Indicelui Competitivității Globale, puncte



3. **Pe lângă carențele privind calitatea și disponibilitatea capitalului economic și uman, economia Republicii Moldova este constrânsă și de modul ineficient în care acești factori sunt utilizați în procesul de creare a valorii adăugate brute.** Astfel, țara înregistrează unul din cele mai scăzute nivele de productivitate din țările ECE, estimată prin raportarea PIB-ului la numărul de persoane ocupate (Figura 26). În mod tradițional, anume productivitatea scăzută a muncii afectează veniturile populației. Printre cauzele pe termen lung în acest sens se numără nivelul scăzut de sofisticare a proceselor de producție și capacitatea limitată a firmelor de a crea și asimila inovații (Figura 27).

²² Indicele Dezvoltării Umane cuprinde speranța de viață la naștere, numărul de ani anticipați de școlarizare, media anilor de școlarizare și venitul național brut.

Figura 26. PIB raportat la numărul de persoane ocupate, USD (prețuri constante ale anului 2011, paritatea puterii de cumpărare)

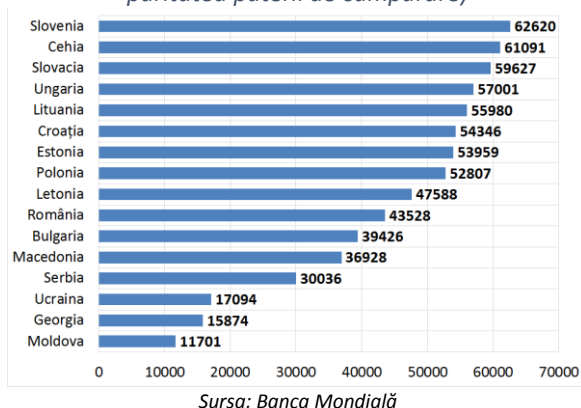
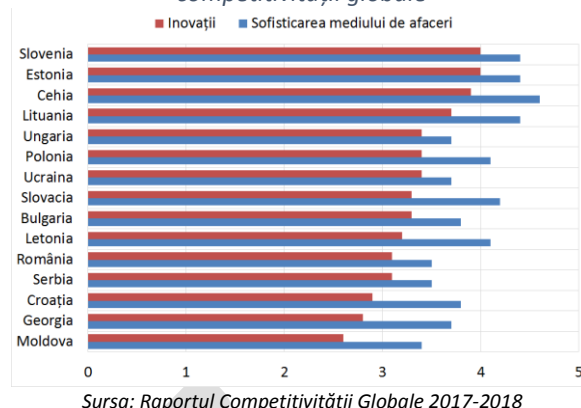


Figura 27. Componentele privind sofisticarea mediului de afaceri și inovații din cadrul Indicelui competitivității globale



Măsurile cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

În vederea sporirii nivelului veniturilor din surse durabile este necesară dezvoltarea unui model economic care ar asigura o creștere și dezvoltare mai calitativă față de cel actual. În acest sens, este important ca politicile publice să fie orientate spre o creștere economică care ar servi în primul rând intereselor populației și ar contribui în mod direct la creșterea nivelului de trai în țară. În vederea schimbării paradigmei de dezvoltare, sunt necesare 3 seturi de măsuri prioritare:

1. Asigurarea unui mediu stimulativ pentru investiții pe termen lung:

- Fortificarea și asigurarea integrității instituțiilor de bază care asigură securitatea investițiilor private. Aceasta ține de asigurarea principiului statului de drept, reformarea justiției, implementarea instrumentelor de soluționare a litigiilor dintre investitori și autorități publice și asigurarea previzibilității cadrului regulator.
- Eficientizarea luptei împotriva corupției, prin asigurarea independenței instituțiilor de drept relevante și fortificarea cadrului instituțional în acest sens.
- Prevenirea cazurilor de corupție prin sporirea nivelului de transparență a instituțiilor publice, implementarea la scară largă a tehnologiilor informaționale în vederea optimizării proceselor și minimizării nivelului de discreția a funcționarilor publici în raport cu reprezentanții mediului privat, optimizarea numărului actelor permissive și a procedurilor de emitere a acestora, optimizarea numărului controalelor de stat și sporirea eficienței acestora prin o mai bună axare pe factorii de risc.
- Extinderea oportunităților economice pentru ocupare și antreprenoriat va permite extinderea surplusului ciclului de viață. Aceasta trebuie să aibă loc pe două planuri: 1) longitudinal, astfel încât să crească magnitudinea surplusului produs de actualele generații excedentare și 2) transversal, asigurând că generațiile care în prezent sunt limitrofe celor excedentare devin și ele generații cu surplus. Acest fapt va duce la creșterea veniturilor populației și va disponibiliza mai multe resurse pentru serviciile publice, precum și investițiile publice și private. Drept rezultat, se vor extinde oportunitățile economice pentru oameni, formând un cerc virtuos al dezvoltării, care este elementul crucial pentru atingerea scopului SND „Moldova 2030” – sporirea calității vieții oamenilor.

2. Ameliorarea calității capitalului uman:

- Extinderea facilităților fiscale pentru investițiile companiilor în instruirea și sănătatea angajaților.
- Asigurarea „flexibilității” pe piața muncii: combinația optimă dintre flexibilitatea pieței forței de muncă și securitatea angajaților.

- Dezvoltarea mecanismelor de ancorare a ofertei educaționale în necesitățile sectorului privat, inclusiv prin intermediul comitetelor sectoriale, mecanismului dual de studii și a parteneriatelor dintre companii și instituții de învățământ.
 - Extinderea accesului tinerilor, în special a celor din grupurile vulnerabile, la oportunități economice. Aceasta implică două curențe de politici: (i) stimularea ocupării forței de muncă în rândul tinerilor, și (ii) stimularea antreprenorialului pentru tineri. Primul curent ar trebui să includă consolidarea stimulentele pentru angajatori de a investi în instruirea/recalificarea forței de muncă tinere, introducerea unei politici de „toleranță zero” față de orice forme de discriminare la locul de muncă (principiul egalității de remunerare pentru muncă egală), împreună cu consolidarea Inspecției Muncii pentru îmbunătățirea aplicării legii, reformarea sistemului educațional pentru a fi aliniat mai bine la necesitățile sectorului privat, precum și abordarea asimetriei informaționale dintre tineri și sectorul privat pe piața forței de muncă. Al doilea curent de politici ar trebui să includă programe de susținere a afacerilor noi create de tineri, în special de cei din grupurile vulnerabile. Aceasta poate include granturi de completare a investițiilor financiare, subvenții pentru serviciile de consultanță și suport informațional²³.
- 3. Sporirea eficienței proceselor economice:**
- Sporirea capacităților companiilor de a inova și a implementa inovații, inclusiv prin intermediul mecanismelor fiscale.
 - Încurajarea formării clusterelor, hub-urilor și parcurilor industriale.
 - Stimularea investițiilor private în sectorul de cercetare și dezvoltare, precum și a parteneriatelor dintre companii și instituții educaționale în acest domeniu.

²³ „Demografia contează: Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?”, Expert-Grup și UNFPA Moldova, 2017

Prioritatea 2. Asigurarea condițiilor de trai decente pentru toți

Conexiunea cu ciclu de viață

Condițiile materiale și incluziunea socială sunt factori determinanți ai unei vieți calitative. Condițiile materiale dictează capacitatea persoanelor de a transforma resursele în condiții bune de trai și sunt cele care ne permit estimarea posibilității unei persoane de a avea o calitate mai bună a vieții. Accesul la bunuri și servicii calitative, la surse sigure de apă, sistem de canalizare, asigurarea surselor de energie (electrică și termică) direct marchează calitatea vieții. Din perspectiva ciclului de viață, condițiile bune de trai sunt determinante la fiecare etapă a vieții pentru fiecare persoană. În același timp, evidentele arată că populația rurală din Republica Moldova are condiții de trai mai precare.

Legăturile cu ODD

O serie de ținte ODD se referă la dimensiunea condiții de trai: ODD 1 (Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context), ODD 10 (Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta). Ținte precum ODD 2 (Eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile) și ODD 5 (Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor) sunt indirect relevante pentru această dimensiune. Accesul la energie este reflectată în ODD-ul 7 privind asigurarea accesului tuturor la energie la prețurile accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern și țintele conexe acestuia.

Dinamica indicatorilor-cheie

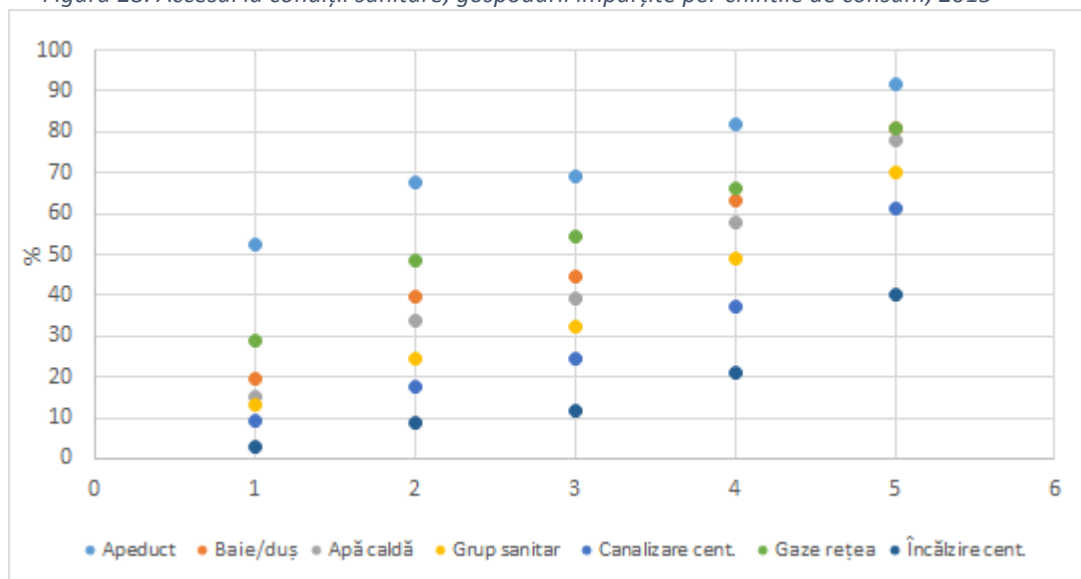
Indicatorii-cheie²⁴ ai dimensiunii condițiilor de trai sunt cei care reflectă condițiile de trai și locuința - acces la infrastructura fizică, utilitățile publice și condiții de locuit. Dinamica acestor indicatori arată că diminuarea sărăciei nu a rezultat în condiții de trai mai bune. Ponderea populației cu acces la servicii de bază (surse sigure de apă, sistem de canalizare, sisteme moderne de încălzire) rămâne mică. Acces la apeduct rețea publică au 89,7% din populația urbană și doar 45,1% din populația rurală. Aproximativ 77% din populația urbană are acces la apă caldă (rețea publică sau proprie) și 29,8% din populația rurală are acces la apă caldă (rețea proprie). Aproximativ 70% din populația din mediul urban are acces la surse moderne de încălzire (încălzire centralizată sau sistem termic propriu), iar 94% din populația rurală se încălzește cu ajutorul sobelor, căminelor, altor tipuri de instalație de încălzire. Gaze din rețea se livrează la 84,7% din gospodăriile urbane, iar în mediul rural acces la gaze din rețea au doar 38,1% din gospodării. Aproximativ 78,2% din gospodăriile urbane au grup sanitar în interiorul locuinței, în mediul rural cifra este de doar 14%. Puține gospodării au acces la instalații de canalizare public (73,2% urban și 2,3% rural), și mai puțini la sistem de canalizare propriu - 17,3% gospodării în mediu urban și 41,9% în mediul rural. Acces la baie sau duș au 82,7% din gospodăriile din mediul urban și doar 32,6% din mediul rural.

Gospodăriile sărace, din chintila 1 și 2 practic nu au acces la condiții de trai minimal decente. Figura 28 prezintă procentul de gospodării împărțite per quintile de consum²⁵ care au acces la condiții de trai: apeduct, baie/duș, la apă caldă, existența grupului sanitar în locuință, accesul la canalizare centralizată, accesul la gaze din rețea, încălzire centralizată. Doar 15,4% din gospodăriile din chintila 1 au acces la apă caldă, doar 13,1% au grup sanitar în locuință, doar 9,3% au acces la canalizare centralizată și 19,7% au baie sau duș.

²⁴ Eurostat, indicatorii de măsurarea a calității vieții

²⁵ Quintila 1 este quintila cea mai săracă conform cheltuielilor de consum, iar quintila 5 cea mai bogată.

Figura 28. Accesul la condiții sanitare, gospodării împărțite per chintile de consum, 2015

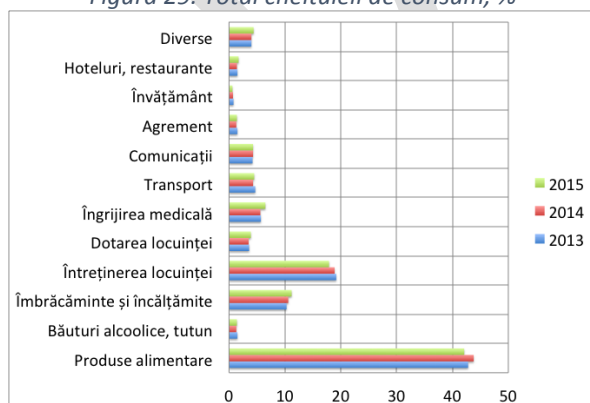


Sursa: BNS, Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2015 (rezultatele cercetării bugetelor gospodăriilor casnice), 2016

Dotarea populației cu bunuri de folosință îndelungată crește constant, decalajul dintre dotarea populației săracă versus nesăracă este foarte mare – dacă la 100 gospodării nesărace le revin 48 calculatoare, celor sărace - doar 14. În cazul mașinilor de spălat rufe, dotarea este de 80 față de 49. Diferențe în dotarea gospodăriilor din mediul urban față de cel rural nu sunt semnificative. În același timp, bunurile deținute de gospodăriile rurale au calitate mai scăzută și durata de exploatare mai mare.

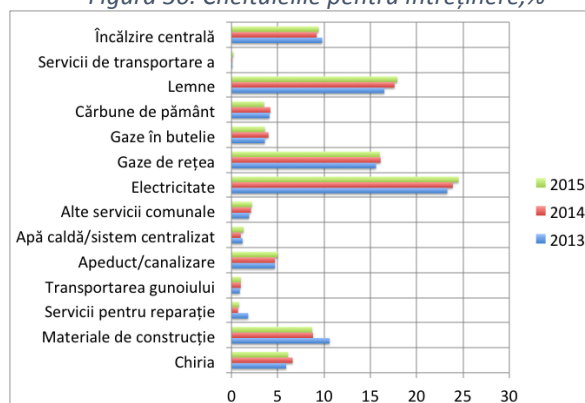
Gospodăriile sărace din mediul rural locuiesc în case vechi construite din materiale de calitate redusă, aproximativ 22,2%²⁶ din casele gospodăriilor sărace au fost construite cu mai mult de 50 de ani în urmă (față de 12,5% pentru populația nesăracă). Aproximativ 70% din populația rurală săracă locuiesc în case construite din saman sau lut. Chiar dacă accesul la infrastructura fizică și utilități publice este asigurat, multe dintre gospodăriile sărace nu pot acoperi costul acestora. Aproximativ 3/4 din volumul total al cheltuielilor gospodăriilor casnice sărace reprezintă produsele alimentare și plata serviciilor comunale (Figura 29). Dintre cheltuielile pentru întreținere, circa 50% sunt direcționate spre consumul de energie (Figura 30).

Figura 29. Total cheltuieli de consum, %



Sursa: Biroul Național de Statistică

Figura 30. Cheltuielile pentru întreținere, %



Sursa: Biroul Național de Statistică

²⁶ ME, Raport privind sărăcia în Moldova, 2014

În cazul urbelor, cheltuielile sunt determinate de eficiența redusă a serviciilor publice energetice din sectorul rezidențial, precum și de pierderile semnificative înregistrate la consum.

Grupuri vulnerabile

- Populația din mediul rural are acces mai scăzut la utilități. Populația de la sate are un grad mai înalt de dependență de sursele „murdare” de energie, precum lemnul și cărbunele. Folosirea excesivă a lemnului, care la fel produce gaze cu efecte de seră CO², afectează sănătatea și are impact negativ asupra mediului. Datele mai sugerează că localitățile rurale au acces mai limitat la sursele de energie mai accesibile în urbe (energie termică). Gospodăriile cu vârstnici au cel mai mic acces la apeduct, 57% din gospodăriile cu persoane în etate au acces la apeduct. Această pondere pentru populația generală este de 64%²⁷. Gospodăriile cu un adult cu dizabilități au condiții de trai mai proaste în comparației cu populația generală, ponderea gospodăriilor fără apeduct în locuință este mai mare în cazul gospodăriilor în care un membru al familiei are dizabilitate²⁸.
- Gospodăriile conduse de femei au mai mari probleme la plata utilităților comparativ cu populația generală. Ponderea acestora a constituit 29,2% în 2016, comparativ cu 26,1% în rândul populației generale²⁹. Gospodăriile cu un adult cu dizabilități nu își permit încălzire suficientă în sezonul rece al anului. De asemenea, gospodăriile în cauză au dificultăți la plata utilităților. Aproximativ 42% din gospodăriile roma se confruntă cu dificultăți la plata utilităților.³⁰
- Din cauza cheltuielilor înalte suportate pentru consumul de energie mai multe categorii de cetățeni se situează sau riscă să nimerească în sărăcie energetică. Cele mai vulnerabile sunt gospodăriile alcătuite dintr-o singură persoană din mediul rural și urban, urmate de pensionari. Aceste grupuri sociale cheltuie între 20-25% pentru cheltuielile de întreținere, dintre care circa 50% sunt direcționate pentru consumul de energie. Cuplurile fără copii și familiile monoparentale din urbe, la fel, se numără printre cele mai defavorizate categorii. Toate aceste grupuri sunt impuse să aleagă între sărăcia energetică sau limitarea consumului de energie, ceea ce poate înrăutăți condițiile de viață.
- Numărul gospodăriilor de etnie romă care locuiesc în case ruinate sau cartiere sărace este de 3 ori mai mare decât în cazul non-roma. Aproape 15% dintre gospodăriile de etnie romă locuiesc în case de calitate slabă și foarte slabă. Persoanele roma din mediu rural locuiesc în condiții mai precare, comparând cu persoanele roma din mediu urban, aceeași tendință, de altfel, se observă și pentru populația non-roma.

Principalii factori cauzali

Condițiile proaste de trai sunt urmare a insuficienței resurselor pentru a le transformă în bunuri și servicii – asigurarea consumului de produse alimentare și nealimentare de calitate, deținerea bunurilor de folosință îndelungată, asigurarea accesului la utilități publice, asigurarea unei locuințe decente. Cea mai afectată este populația săracă din mediu rural. Discrepanțele dintre accesul la infrastructura fizică, utilități publice și condiții de locuit pentru populația săracă din mediu rural și grupurile vulnerabile versus populația generală sunt foarte mari. Cauzele lipsei resurselor care să

²⁷ Sandu et al (2017). *Inegalitățile în Republica Moldova: provocări și oportunități*, accesibil online la http://eef.md/media/files/files/fee_inegalitati_ro_final_5335996.pdf

²⁸ Sandu et al (2017). *Inegalitățile în Republica Moldova: provocări și oportunități*, accesibil online la http://eef.md/media/files/files/fee_inegalitati_ro_final_5335996.pdf

²⁹ Sandu et al (2017). *Inegalitățile în Republica Moldova: provocări și oportunități*, accesibil online la http://eef.md/media/files/files/fee_inegalitati_ro_final_5335996.pdf

³⁰ ibid

asigure condiții mai bune de trai sunt multiple și complexe, ele țin mai mult de lipsa oportunităților de a genera venituri. Factorii care determină un nivel scăzut de trai sunt de ordin sistemic, și anume:

- Oportunități reduse în mediul rural de a genera venit, locurile de muncă insuficiente, nerentabilitatea muncii agricole. Aproximativ 50% din populația ocupată rurală este antrenată în munci agricole, în același timp salariul mediu în agricultură este cu 34% mai mic decât media pe țară (2015). Imposibilitatea generării unui venit decent va perpetua sărăcia în mediul rural.
- Infrastructura rutieră proastă din mediul rural care are impact negativ asupra dezvoltării rurale și apariția unor locuri de muncă în sectorul non agricol.
- Riscul sărăciei cauzat de dependența populației de transferurile de peste hotare. Aproximativ 540 mii persoane (2014) au ieșit din sărăcie datorită acestor transferuri. Evoluțiile politice și social-economice din țara recipient, precum și din țara remitent, pot influența volumul remitențelor, reducerea sărăciei fiind foarte volatilă.
- Fenomenul de îmbătrânire determină un grad avansat de dependență a unei mari părți din populație față de sistemul de asigurare socială. Pensionarii au acces redus la generarea unui venit, pentru marea majoritate pensia limită de vârstă este unica sursă de venit. Valoarea acesteia este una foarte mică și cauzează deteriorarea semnificativă a condițiilor de trai pentru populația vârstnică.
- Lipsa infrastructurii fizice de asigurare a gospodăriilor din mediul rural cu utilități de bază. Multe dintre localitățile din Republica Moldova nu au acces fizic la gaze din rețea, rețea de apă și canalizare. Chiar dacă populația ar putea acoperi costuri suplimentare pentru îmbunătățirea condițiilor de trai, nu există acces fizic.
- Uzarea morală și tehnică a unei bune părți a infrastructurii de furnizare a energiei (electricitate, gaze naturale, energie termică) multiplică costul pentru tarifele la energie. Sectorul rezidențial și cel public din urbe este învechit și necesită ajustare urgentă la tehnicile de eficiență energetică pentru a reduce pierderile de energie, eliberând altfel surse financiare noi pentru ameliorarea condițiilor de viață. Dependența de importul de energie dintr-o singură sursă (gaze naturale) sau reglementarea defectuoasă a importului de alte surse (energie electrică) creează presiuni suplimentare pentru consumatorii de energie. Cultura ecologică joasă în rândul populației încetinește adoptarea unui comportament mai robust în favoarea eficienței energetice și a energiei verzi.
- Schema de asistență socială insuficientă și ineficientă în asigurarea condițiilor decente de trai pentru categoriile defavorizate și marginalitate din societate.
- Stigmatizarea și excluziunea socială, societatea nu vrea și nu este capabilă să integreze, mai ales în câmpul muncii persoane cu dizabilitate sau cele stigmatizate pe dimensiune de etnie sau gen.
- Concentrarea veniturilor mari și foarte mari la un număr mic de persoane, discrepanța crescândă între aceste persoane și restul populației, dispariția clasei de mijloc, migrația populației active vor contribui, în termen mediu și lung la degradarea condițiilor de trai pentru populația Republicii Moldova.

Măsurile cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

Implementarea Agendei 2030 este importantă în procesul de diminuare a sărăciei și îmbunătățirea condițiilor de trai.

- Diminuarea riscurilor de sărăcie prin: măsuri de încadrare în piața muncii cu accent pe grupurile marginalizate; transformarea sistemului de protecție socială într-un sistem robust, inclusiv și credibil; gestionarea riscurilor legate de diminuarea transferurilor de peste hotare.

- Promovarea unei abordări de reziliență la nivel de individ, familie și comunitate, prin impulsivizarea asigurării bunurilor/recoltei/riscurilor de pierdere a venitului/asigurarea de sănătate; prin stimularea economiilor personale, acces la rețele formale și neformale de suport.
- Adaptarea standardelor de sărăcie la condițiile sociale și economice curente prin revizuirea metodelor de setare a pragurilor sărăciei, minimului de existență, coșului de consum etc. Măsurarea corectă a sărăciei și inegalității este crucială pentru politici bine țintite.
- Dezvoltarea infrastructurii fizice pentru a spori accesul la utilități publice și implicit a condițiilor de trai.
- Revizuirea costurilor/prețului livrării utilităților publice, eficientizarea tuturor proceselor pentru a oferi servicii la un preț accesibil. Asigurarea accesului universal la servicii energetice accesibile și sigure. O atenție deosebită trebuie acordată reducerii incidenței sărăciei energetice, în principal prin realizarea măsurilor care contribuie la reducerea cheltuielilor pentru energie și eficientizarea consumului de energie. Stimularea interesului pentru producția de energie verde, valorificarea altor surse de energie regenerabilă decât biomasa, dar și facilitarea conectării instalațiilor de producție la capacitățile de distribuție existente, sunt cruciale pentru a fortifica sectorul regenerabilelor. Autoritățile publice urmează să asigure o comunicare eficientă cu privire la beneficiile energiei verzi pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și protecția mediului înconjurător.
- Dezvoltarea rețelei de servicii sociale, de incluziune, reabilitare, recalificare, înlăturarea discriminării pentru toate grupurile vulnerabile.
- Îmbunătățirea accesului la suport social a grupurilor defavorizate prin oferirea serviciilor relevante, cu distribuție geografică omogenă, considerând necesitățile, oportunitățile și potențialul în mod individual al fiecărui beneficiar.
- Politici de diminuarea a riscurilor sociale cauzate de fenomenul de îmbătrânire a populației: politici ale sistemului de asigurări sociale de stat, politici ale sistemului de asistență socială de stat, politici ale pieței muncii, politici sistemului de ocrotire a sănătății.

Prioritatea 3. Ameliorarea condițiilor de muncă și reducerea ocupării informale

Conexiunea cu ciclu de viață

Cea mai mare și parte a vieții oamenii o petrec muncind, prin urmare, modul în care este utilizat/investit acest timp influențează în mod fundamental calitatea vieții. În Republica Moldova, salariile constituie cea mai importantă sursă de formare a venitului disponibil (42% în 2016) și, respectiv, calitatea ocupării este instrumentală pentru sporirea nivelului de trai al populației. Mai mult decât atât, salariile constituie și principala sursă de venituri la Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat, care sunt redistribuite pentru plata pensiilor pentru limita de vârstă. Astfel, calitatea ocupării influențează nivelul de trai nu doar a populației cu vârstă aptă de muncă, dar și a pensionarilor (în 2016, pensia a constituit a doua cea mai importantă sursă de venit pentru populația din Republica Moldova). Nu în ultimul rând, calitatea ocupării ține și de confortul, securitatea și sănătatea la locul de muncă. Acest fapt determină calitatea capitalului uman și se transpune în mod implicit și asupra întregii familii/gospodării: angajații cu loc de muncă decent sunt mai predispuși să investească mai mult în educația și sănătatea copiilor și sunt mai puțin stresați fapt ce influențează și climatul psiho-emoțional în familie. Astfel, condițiile de muncă influențează enorm nivelul de trai la toate etapele vieții.

Legăturile cu ODD

Condițiile de muncă și ocuparea joacă un rol important în Agenda 2030. Aceasta se regăsește în ținta 8.3 (Promovarea unor politici orientate spre dezvoltare care susțin activitățile productive, crearea locurilor de muncă decente, antreprenoriatul, creativitatea și inovația, și care încurajează formalizarea și creșterea întreprinderilor micro, mici și mijlocii, inclusiv prin acces la servicii financiare). Aceasta este considerată una din țintele prioritare ODD³¹, cu efecte asupra multor altor ținte din ODD 8 (toate țintele, cu excepția 8.4 – Creșterea decuplată de mediu, și 8.9 – Turismul durabil), precum și din alte ODD-uri (1.1 – Eradicarea sărăciei extreme; 1.2 – Reducerea sărăciei multilaterale; 2.3 – Creșterea productivității agricole; 3.7 – Acces la serviciile de sănătate de reproducere; 3.8 – Acoperirea universală de sănătate; 5.1 – Încetarea discriminării de gen; 9.2 – Promovarea industrializării durabile; 9.3 – Accesul IMM-urilor la finanțare; 9.4 – Procese industriale mai curate; 10.1 – Prosperitate comună; 10.2 – Promovarea incluziunii; 10.4 – Obținerea unei egalități mai mari; 12.6 – Companii cu responsabilitate socială; 16.4 – Reducerea criminalității organizate și a traficului de arme; și 16.5 – Reducerea corupției).

O altă țintă relevantă este 8.5, care a fost adaptată la contextul național³² (Până în 2030, atingerea unui nivel al ocupării similar cu media țărilor din Europa Centrală și de Est, și stimularea ocupării productive și a muncii decente pentru toate femeile și bărbații, inclusiv pentru tineri și persoanele cu dizabilități, precum și remunerarea egală pentru munca de valoare egală). Astfel, ținta respectivă vizează atât îmbunătățiri cantitative (creșterea ocupării), cât și calitative (stimularea ocupării productive și decente) și de incluziune pentru categoriile vulnerabile de populație.

Un șir de alte ținte vin să protejeze suplimentar categoriile vulnerabile, în special tinerii (ținta 8,6 - Până în 2020, reducerea proporției tinerilor fără un loc de muncă, fără educație sau formare, până la un nivel similar cu media din țările Europei Centrale și de Est), persoanele expuse muncii forțate, traficului de ființe umane și a muncii copiilor (ținta 8,7) și a angajaților expuși accidentelor la locul de muncă (ținta 8,8 - Protecția drepturilor la muncă și promovarea mediilor de lucru sigure și securizate pentru toți angajații).

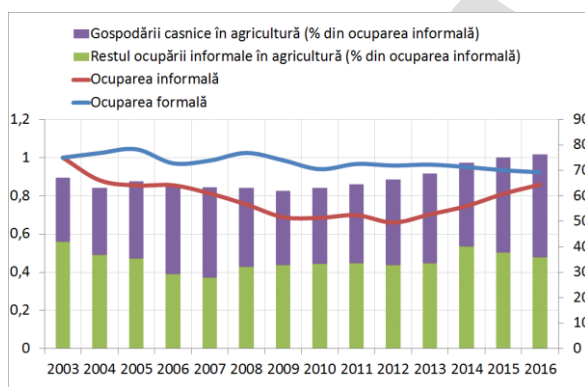
³¹ „Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltarea Durabilă la contextul Republicii Moldova”, ONU Moldova, 2017

³² Ibid

Dinamica indicatorilor-cheie

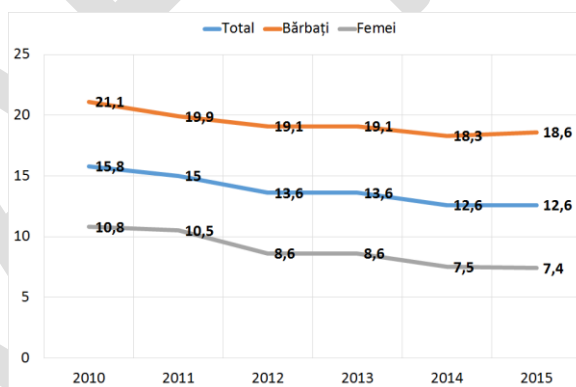
Creșterea economică din ultimii ani s-a manifestat prin deteriorarea calității ocupării. În perioada anilor 2009-2016, numărul total al locurilor de muncă formale s-a redus cu 50 mii. O parte din acestea au migrat în sectorul informal. Deși în perioada 2011-2013 ocuparea informală s-a stabilizat în jurul ratei de 30%-31%, începând cu 2014 aceasta a început să crească, atingând nivelul de 36,4% în 2016, ceea ce a întors țara la situația de acum 14 ani. Creșterea ocupării informale din ultimii ani se datorează și reîntoarcerii emigranților moldoveni din Federația Rusă, economia căreia a fost lovită de o criză economică. Reîntoarcerea emigranților a coincis cu creșterea ocupării în agricultură, preponderent din contul ocupării informale. Totodată, este important de menționat că ocuparea informală a fost stimulată în special de numărul gospodăriilor casnice care produc pentru consum propriu, ponderea acestora crescând peste 50% din totalul celor ocupați informal în agricultură (Figura 31). Astfel, după anul 2014 creșterea ocupării informale a fost asigurată de agricultură, iar aceasta, la rândul ei, de creșterea numărului gospodăriilor casnice care produc pentru consum propriu, din cauza incapacității restului economiei de a absorbi emigranții reîntorși în regiunile rurale. Prin urmare, pe termen mediu, pentru diminuarea ocupării informale este necesar de urmărit traiectoria țărilor dezvoltate: diminuarea ponderii celor ocupați în agricultură prin stimularea sectoarelor de servicii și industrial.

Figura 31. Indicii ocupării formale și informale și evoluția ocupării informale în agricultură pe componentele acesteia (% axa din dreapta)



Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS

Figura 32. Ponderea ocupării informale în total ocupare, în sectorul non-agricol, pe sexe, %

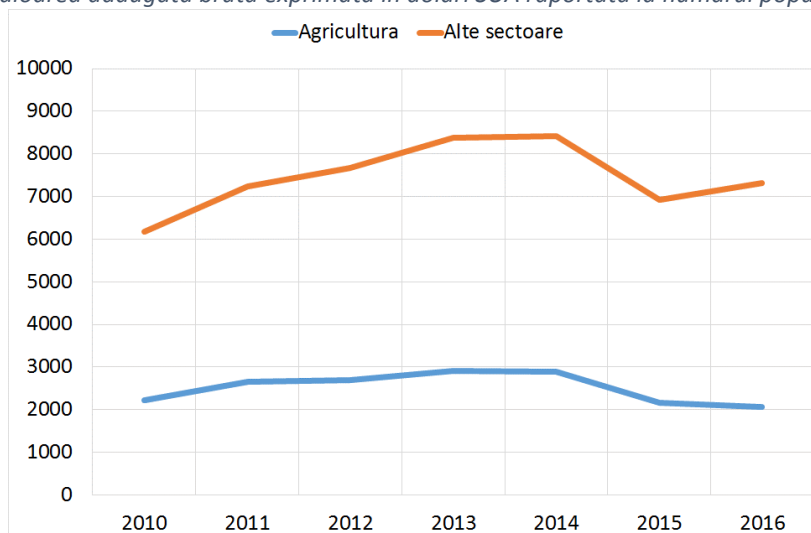


Sursa: Ministerul Muncii, Protecției Sociale și a Familiei

Drept dovadă în plus că creșterea ocupării informale s-a datorat preponderent sectorului agricol, constatăm reducerea acesteia pentru sectorul non-agricol de la 15,8% în 2010 la 12,6% în 2015. Acest indicator, care este unul din cei monitorizați în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (indicatorul 8.3.1), sugerează că, deși tendința a fost similară la femei și bărbați, există o discrepanță semnificativă între sexe. Astfel, bărbații care activează în sectorul non-agricol se confruntă cu un risc de 2,5 ori mai mare decât femeile de a fi angajați în sectorul informal (Figura 32).

Creșterea ocupării informale a afectat productivitatea muncii în sectorul agricol în ansamblu. Aceasta se explică prin faptul că întreprinderile informale din agricultură și gospodăriile casnice care produc pentru consum propriu practică tehnologii agricole mai primitive decât în sectorul formal. Din această cauză, ocuparea informală este considerată ocupare vulnerabilă. Figura 33 denotă faptul că, în timp ce productivitatea muncii în sectorul agricol este de peste 3,5 ori mai mică față de cea din restul sectoarelor economice, discrepanța pe parcursul ultimilor ani dintre acest sector și restul economiei a crescut. Prin urmare, ocuparea în sectorul agricol este cea mai vulnerabilă, sectorul rămâne necompetitiv.

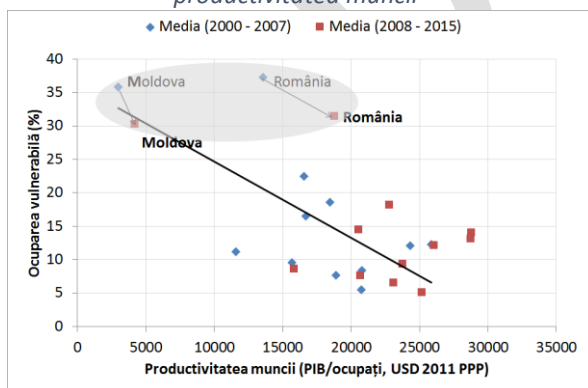
Figura 33. Valoarea adăugată brută exprimată în dolari SUA raportată la numărul populației ocupate



Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS și BNM

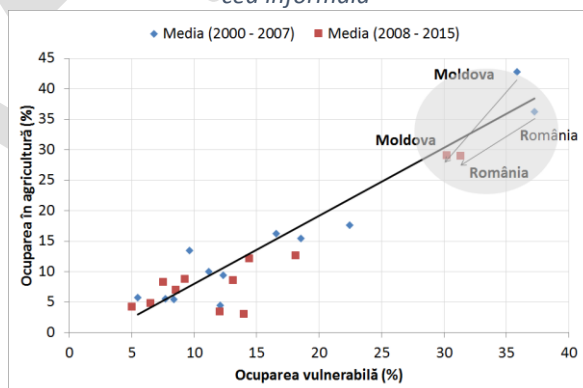
Evidențele empirice confirmă impactul sectorului agricol asupra evoluției ocupării vulnerabile. Astfel, în țările ECE există o relație directă și liniară între numărul celor ocupați în agricultură și ocuparea informală, evidențiindu-se însă două țări la acest capitol – Republica Moldova și România. Ambele rămân în urmă cu mult de restul țărilor atât privind ponderea ocupării informale, cât și a celei agricole (Figura 34). Deși în ultimul deceniu aceste țări și-au diminuat din ambele categorii de ocupare, discrepanța rămâne încă destul de mare. Este remarcabil faptul că în ultimul deceniu în medie ponderea ocupării informale s-a diminuat aproximativ în aceeași măsură în România și Republica Moldova, dar productivitatea în prima a crescut mult mai rapid (Figura 35).

Figura 34. Relația dintre ocuparea informală și productivitatea muncii



Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale

Figura 35. Relația dintre ocuparea în agricultură și cea informală



Sursa: Calculele autorului în baza datelor Băncii Mondiale

Grupuri vulnerabile

- Cea mai vulnerabilă categorie de populație este cea din mediul rural, cel puțin din 2 considerente: (i) din cauza oportunităților economice limitate și ratei scăzute de ocupare în sate (39,7% față de 42,3% în orașe, în 2016), fapt ce sporește șansele angajării informale, prost plătite sau/și nesigure, și (ii) din cauza expunerii puternice față de sectorul agricol (58% din populația ocupată în 2016), unde este concentrată cea mai mare parte din ocuparea informală.
- Ponderea persoanelor în etate implicate în agricultură este în creștere. Rata persoanelor antrenate pe cont propriu în agricultură a constituit 40% în anul 2012. Rata de informalitate în agricultură este înaltă, limitând accesul la sistemul de pensii și alte beneficii pentru

lucrătorii din agricultură. De asemenea, agricultura este o activitate sezonieră, cauzând decalaje majore de venit.³³

- Un alt grup vulnerabil sunt persoanele cu dizabilități. Acest grup este preponderent antrenat în agricultura de subzistență, fapt confirmat prin decalajele semnificative în rândurile salariaților. Ponderea salariaților în rândul persoanelor cu dizabilități a fost de 24,4% în anul 2015 comparativ cu 55,2% în rândurile persoanelor fără dizabilități.
- Disparitățile ocupaționale de gen și salariale sunt generate de discriminarea sistemică a femeilor pe piața muncii. De cele mai multe ori, femeile sunt cele care își asumă responsabilitățile de îngrijire a copiilor. Prevederile legislative de protecție a femeilor pe piața muncii impun o sarcină destul de mare pentru angajator și generează situații de discriminare a femeilor în câmpul muncii. Lipsa creșelor împiedică reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie.

Principalii factori cauzali

Calitatea ocupării depinde de 3 categorii de factori, care țin de firme, angajați și instituții:

1. *Factorii la nivel de firmă*, țin de capacitățile și motivația angajatorilor de a recurge la ocupare informală și/sau a nu crea condițiile adecvate locurilor de muncă decente. Aceștia depind de capacitățile financiare ale companiilor, în special în sectoarele unde veniturile sunt, de regulă, volatile, iar profiturile reduse (ex: producătorii agricoli mici și medii). O altă cauză ține de motivația angajatorilor de a nu crea condițiile de muncă necesare atunci când cererea pentru forța de muncă este mult mai mică față de ofertă, fapt ce afectează capacitatea angajaților de a negocia cu angajatorii. Aceasta ține de regulă de locurile de muncă care necesită un nivel mai scăzut de calificare/studii. Nu în ultimul rând, deseori lipsa unei culturi organizaționale la nivelul firmei, a unei politici de resurse umane adecvate și, în general, a guvernantei corporative mature, generează condiții de muncă indecente.
2. *Factori la nivel de angajați*. Angajații pot accepta condiții indecente de muncă atunci când nu au opțiuni alternative (în special în mediul rural) și atunci când nu-și cunosc suficient de bine drepturile.
3. *Factori la nivel de instituții și cadru regulator*. În condițiile în care lipsește un cadru regulator care ar penaliza ocuparea informală și condițiile indecente de muncă, și un cadrul instituțional care ar fi suficient de robust pentru a pune legislația în practică și a depista și penaliza asemenea practici, companiile nu vor avea suficiente motivații să amelioreze condițiile de muncă.

Măsuri cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

În vederea ameliorării condițiilor de muncă, intervențiile de politici trebuie să țintească factorii la nivel de firmă, angajați și cadru instituțional și regulator.

- Măsurile la nivel de firmă trebuie să stimuleze motivațiile angajatorilor să investească mai mult în calitatea condițiilor de muncă a angajaților. Aceasta ține de extinderea facilităților fiscale pentru investițiile în capitalul uman și condițiile de muncă, alocarea de subvenții pentru cofinanțarea investițiilor respective, stimularea concurenței dintre companii pentru forța de muncă și promovarea culturii corporative.

³³ <http://documents.worldbank.org/curated/en/847331468184784843/pdf/105724-WP-P151472-PUBLIC-STUDIU-II-BM-en-COR-final.pdf>

- Măsurile la nivel de angajați trebuie să sporească nivelul de informare și conștientizare privind drepturile legale ale acestora în raport cu angajatorii și riscurile ocupării informale și a securității scăzute la locul de muncă.
- Măsurile la nivel de instituții și cadru regulator trebuie să contribuie la sporirea penalităților pentru angajatorii care practică ocupare informală și nu asigură nivelul suficient de securitate la locul de muncă. Totodată, instituțiile responsabile pentru efectuarea controalelor trebuie să-și sporească eficiența prin o țintire mai bună în funcție de riscuri și să-și sporească competențele în materie de colectarea de probe relevante.
- Calitatea forței de muncă contează. Investițiile în educație pe tot parcursul vieții, profitând de diminuarea numărului de copii de vârstă școlară în rândurile populației, sunt importante în sporirea capitalului uman. Aceste abordări, conjugate cu eforturi de consolidare a cadrului instituțional de prevenire și combatere a discriminării față de persoanele în etate, pot contribui esențial la avansarea drepturilor persoanelor în etate.

Prioritatea 4. Un echilibru mai bun între muncă și familie

Conexiunea cu ciclu de viață

Timpul este resursa principală de care dispun oamenii și utilizarea sa eficientă are o importanță economică majoră. Dar felul în care este utilizat timpul, de-a lungul vieții, pentru activități necesare supraviețuirii versus cele legate de dezvoltare personală sau de viața socială (familie, comunitate) poate să ofere informații valoroase despre nivelul de stres la care este expusă societatea și despre calitatea vieții în general. Astfel, numărul prea mare de ore pe care școlarii le petrec făcând temele sugerează necesitatea de revizuire a programelor, deoarece pentru o socializare adecvată copiii trebuie să aibă timp pentru joacă, activități extra-curriculare și pentru simpla comunicare cu prietenii și cu familia. Un număr mare de ore lucrate – atât în ocupații salariale, cât și în activități casnice neremunerate - poate vorbi atât despre motivații intrinseci de productivitate, cât și despre aceea că adulții nu fac față presiunilor financiare, despre discriminare de gen sau despre absența unor ocupații decente.

Legăturile cu ODD

Chiar dacă nu este în mod expres menționat în ODD-uri, utilizarea timpului își găsește reflecție fundamentală în multe ținte. De exemplu, chemând la recunoașterea și valorizarea adecvată a muncii casnice și activităților neremunerate din gospodărie, ținta 5.4 are relevanță directă pentru utilizarea optimă a timpului de-a lungul vieții. Ținta 8.3 se referă la promovarea unor activități mai productive, crearea unor locuri de muncă decente, la formalizarea activităților informale, ceea ce, din nou, în mod direct se referă la îmbunătățirea balanței timpului personal.

Dinamica indicatorilor-cheie

Indicatorii utilizării timpului au fost considerați în baza cercetării statistice „Utilizarea Timpului în Republica Moldova”³⁴, realizată de către BNS în perioada iunie 2011 - mai 2012 și care este unica cercetare de acest fel. Cercetarea oferă date despre modul de utilizare a timpului de către locuitorii Republicii Moldova în baza a trei dimensiuni de analiză: tipul de activitate, durata și contextul. Analiza descrie ce face populația pe parcursul zilei, pentru vârsta de 10-65 ani și peste, exprimată în ore sau procente ca durată medie anuală.

Timpul moldovenilor se cheltuie pentru 3 categorii de bază: 1) ocupare (lucru, studii, îngrijiri casnice/de familie, deplasare); 2) îngrijire personală și 3) timp liber. Distribuția timpului depinde foarte mult de structura familiei – singur, cuplu sau cuplu cu copii. Timpul pentru somn în mediu este de 8,8 ore, timpul pentru lucru/ocupație este de 7,8 ore. Destul de mult timp persoanele consumă pentru îngrijirea familiei și gospodăriei. Moldovenii nu alocă aproape deloc timp pentru muncă voluntară și întruniri. Consumă timp pentru viață socială și divertisment în proporție egală (după vârstă, gen sau ocupație). Toți moldovenii alocă foarte puțin timp pentru sport și activități de exterior.

Bărbații și femeile folosesc diferit timpul pentru unele activități: în medie bărbații lucrează cu 45 minute pe zi mai mult pentru venit față de femei, în schimb femeile alocă cu 2 ore mai mult pentru grijile casnice/de gospodărie. Bărbații dedică aproximativ o oră în plus față de femei hobby-ului și jocurilor la calculator și cu jumătate de oră mai mult mass media și vieții sociale. Toate femeile își dedică timp pentru grijile casnice/de gospodărie față de 80% din bărbați care se implică (ca timp mai puțin) acestor griji. Femeile acordă mult mai mult timp pentru îngrijirea fizică și supravegherea copilului, activitățile de citit, jucat și lecțiile cu copilul iau cam același timp pentru ambii părinți.

³⁴ Cercetare efectuată cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women) și Guvernului Suediei în cadrul proiectului ONU „Consolidarea Sistemului Statistic Național”.

Populația adultă lucrează în medie 8,8 ore pe zi, iar tinerii (10-24 ani) acordă studiilor în medie 5,5 ore pe zi. Un lucru curios este faptul că după 24 de ani moldovenii nu acordă aproape deloc timp pentru a studia ceva sau a merge la cursuri. Se pare că copiii și tinerii (10-14 și 15-24 ani) participă în proporție egală la activități de îngrijirea gospodăriei și familiei. Începând cu grupul de vârstă 34-44 ani, moldovenii practic nu fac sport sau activități de exterior. Timpul pentru hobby-uri și utilizarea calculatorului este împărțit aproximativ egal pe cohorte de vârste, dar natura activităților diferă. Copii și tinerii alocă în măsură egală față de adulți timp pentru cititul ziarelor și privitul televizorului.

Populația din mediul urban lucrează un pic mai mult la locul de muncă față de populația rurală (8,4 versus 7,3 ore pe zi, durata medie anuală). Persoanele din mediul rural acordă mai mult timp pentru: spălatul hainelor, grădinărit, reparații echipament. Persoanele din mediul rural petrec un pic mai mult timp pentru familie, pentru viață socială și divertisment; iar cele din mediul urban pentru jocuri de societate și jocuri la calculator.

Persoanele ne-încadrate în câmpul muncii nu dedică mai mult timp activităților casnice/gospodărești, cu excepția activităților ce țin de copii. Ele nu alocă mai mult timp muncii voluntare sau întrunirilor, în schimb dedică mai mult timp artelor și calculatorului (pentru informare, comunicare, jocuri).

Grupuri vulnerabile

- Copiii utilizează timpul în mod disproporțional în favoarea ocupării: 5,5 ore pe zi pentru cursuri, plus 1,7 ore pentru teme pentru acasă și 1,5 ore pentru studierea în timpul liber. În același timp își petrec doar 1,9 ore cu familia, 0,8 ore pentru odihnă și 1,8 ore pentru mersul pe jos/plimbări. Același lucru se observă și în cazul tinerilor (15-24 ani).
- Femeile își consumă mult mai mult timp pentru îngrijirea copiilor, lucrări casnice (spălat, călcat, gătit, curățenia locuinței etc). Chiar pentru reparația locuinței femeile dedică mai mult timp față de bărbați.
- Vârstnicii dedică mult mai puțin timp pentru viață socială și divertisment, majoritatea timpului lor fiind alocat îngrijirii gospodăriei.

Principalii factori cauzali

Nu este evident care sunt cauzele folosirii timpului într-o manieră sau alta, cercetarea *Utilizarea timpului în republica Moldova* nu oferă astfel de analiză. Potențialii factori pentru anumite alegeri pot fi:

- Copii petrec mult timp pentru activități din cauza programele școlare neadecvat de încărcate, posibil irelevante și de calitate joasă;
- Pentru femei potențial lipsesc unele ocupații alternative în sectorul oficial al economiei;
- Normele sociale dictează o anumită divizare a responsabilităților familiale între femei și bărbați, astfel femeile ajung să dedice de două ori mai mult timp familiei și gospodăriei.
- Învățatul pe tot parcursul vieții nu este o practică răspândită în Moldova, se pare că persoanele adulte sunt destul de reticente la învățat.
- Modul sănătos de viață le este străin moldovenilor, cel puțin din perspectiva sportului, petrecerii timpului în aer liber.
- Vârstnicii aleg să nu aloce timp pentru viața socială. Acest lucru poate fi cauzat de situația economică mai precară a acestui grup și/sau izolarea socială.

Măsurile cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

- Politici de reconciliere mai bună a obligațiilor de muncă și a vieții familiale.

- Politici sociale bine țintite de subvenționare a achizițiilor de către familiile cu mulți copii a electrocasnicelor care economisesc timpul – mașini de spălat, cuptor cu microunde, plite electrice de gătit.
- Asigurarea unor oportunități de învățare pe tot parcursul vieții, inclusiv, la locul de muncă, ca măsură esențială pentru creșterea productivității muncii și reducerea presiunilor orelor de lucru asupra timpului personal al angajaților.
- Evaluare obiectivă a complexității programului școlar, în special, la vârstele școlare primare. Dezvoltarea, în cadrul programului de educație civică/deprinderilor de viață, a deprinderilor de management eficient al timpului.
- Efectuarea unor cercetări socioeconomice relevante pentru valorizarea economică a timpului petrecut în activități casnice neremunerate.
- Măsurarea continuă și mai cuprinzătoare a utilizării timpului în cadrul unor sondaje și lucrări statistice. Inclusiv măsurarea percepțiilor individuale de satisfacția privind utilizarea timpului.
- Introducerea criteriului „impactul asupra utilizării timpului” în criteriile de evaluare a impactului politicilor publice.
- Asigurarea accesului tuturor familiilor la serviciile de educație și îngrijire timpurie a copiilor și la educația preșcolară. Aceasta este o precondiție esențială pentru abilitarea economică a femeilor și pentru reducerea presiunilor psihologice și financiare majore de pe familiile cu copii.
- Promovarea mai activă a modului sănătos de viață, practicarea sportului, plimbatul, petrecerii timpului în aer liber.

Prioritatea 5. Oportunități egale pentru educație relevantă și de calitate pe tot parcursul vieții

Conexiunea cu ciclul de viață

Sistemul educațional este un element vital în dezvoltarea socială și economică a unei țări, dar și în dezvoltarea fiecărui om în parte. Capitalul uman este factorul-cheie în reducerea șomajului și a veniturilor mici, fiind determinant pentru creșterea economică. Dar, mai important este faptul că educația este asociată cu un șir de beneficii non-economice, precum îmbunătățirea stării de sănătate, implicarea civică și socială, un climat de securitate și de confort social mai bun, ceea ce implicit are și o contribuție majoră în creșterea productivității economiei naționale. Importante pentru oameni și pentru societate în ansamblu sunt abilitățile funcționale obținute prin educație. Competențele și caracterul calității care sunt dezvoltate de către școală, mai degrabă decât calificările și certificatele, fac oameni mai de succes și mai pregătiți în viața lor profesională și în cea privată.

Raportată la ciclul vieții, educația este relevantă pentru toate etapele vieții. Educația de la vârsta fragedă până la adolescență este crucială pentru dezvoltarea umană. Circumstanțele în care crește un copil au un impact crucial asupra restului vieții sale: dacă va fi angajat sau va trăi din asistență socială, dacă va fi un contribuabil sau va reprezenta o cheltuială pentru societate, va tolera sau nu acte de corupție, va avea o stare a sănătății bună sau precară etc. Educația formală este esențială în dezvoltarea oamenilor și, implicit, a țării. Un sistem educațional calitativ este fundamentul unei societăți bazate pe cunoaștere, echipând cetățenii cu aptitudini funcționale de bază pentru a se integra în societatea, a fi responsabili și pentru a contribui la dezvoltarea acesteia. După părăsirea sistemului educației formale, omul continuă învățarea pe tot parcursul vieții, care este un proces continuu de oportunități flexibile de învățare, corelând învățarea și competențele dobândite în instituțiile formale cu dezvoltarea competențelor în contexte non-formale și informale, în special la locul de muncă. Acest lucru este esențial pentru a sprijini competitivitatea în contextul unei economii globale a cunoașterii bazată pe tehnologie și pentru a promova integrarea socială și participarea la o societate democratică.

Legăturile cu ODD

Prin rolul său determinant pentru calitatea vieții, educația în mod indirect influențează realizarea tuturor Obiectivelor de dezvoltare durabilă. În primul rând, se regăsește în întregul ODD 4 ce ține de educație de-a lungul vieții pentru toți. Totodată, calitatea educației este importantă pentru atingerea ODD 1 care se referă la eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context, ODD 3 care se referă la asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă, ODD 4 care prevede garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți și ODD 8 care ține de promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți.

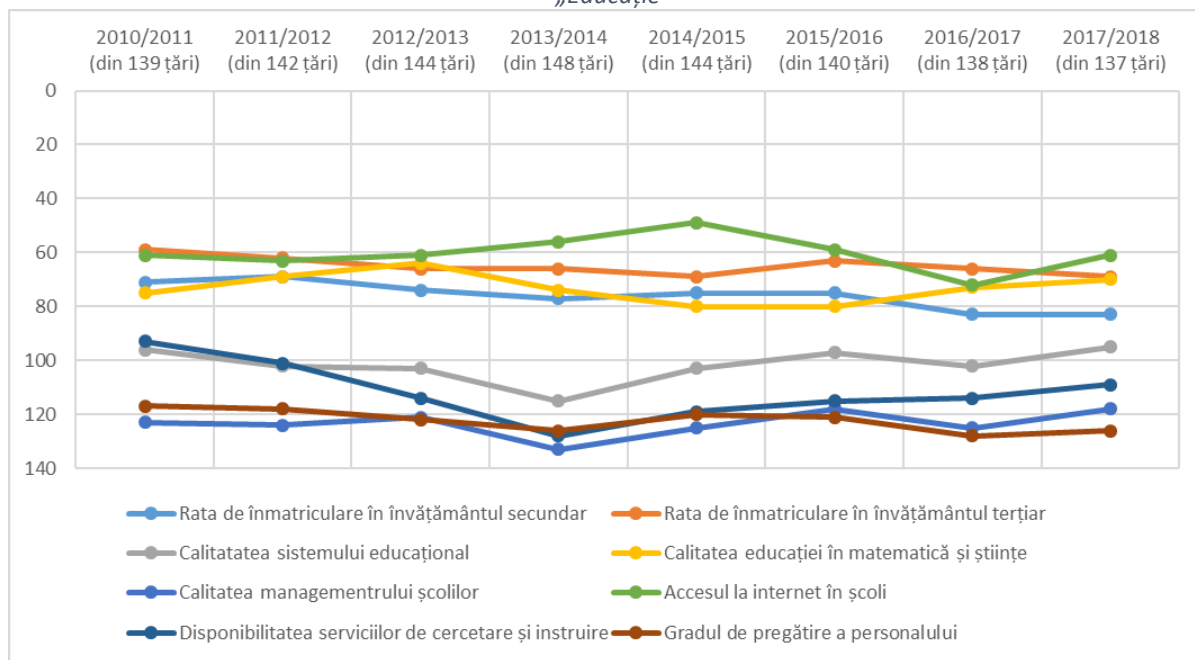
Conexiunea cu ODD 5 (Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor) și ODD 10 (Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta) are loc în mod implicit, deoarece educația în contextul calității vieții presupune asigurarea accesului la o educație de calitate în mod egal pentru bărbați și femei, cei din mediul rural și urban, persoanele cu dizabilități și de etnie romă etc.).

Dinamica indicatorilor-cheie

Capitalul uman reprezintă resursa de bază a unei țări. În cazul Republicii Moldova, acesta și-a pierdut renumele de factor de producție ieftin și calificat. Rezultatele în sectorul educației sunt slabe în Moldova: în termeni absoluți, în comparație cu țările vecine, precum și din perspectiva echității.

Conform Forumului Economic Global, Republica Moldova acumulează un scor de doar 3,09 din 7 pentru indicatorul privind ușurința de a găsi angajați calificați, un scor de 1,9 din 7 pentru indicatorul referitor la capacitatea de reținere a persoanelor talentate în țară și un scor de 1,7 din 7 pentru indicatorul despre capacitatea de a atrage persoane talentate în țară. În comparație cu alte țări, progresul Republicii Moldova în ceea ce privește educația în Indicele Competitivității Globale este destul de modest, înregistrând oscilații minore în jurul valorii medii (Figura 36). Gradul de pregătire a personalului și calitatea managementului școlilor, cu mici excepții, a pierdut în mod constant locul în clasament. În astfel de condiții, Republica Moldova cu dificultate poate fi considerată competitivă la capitolul dezvoltarea sistemului educațional, fiind insuficiente eforturile de îmbunătățire a acestuia.

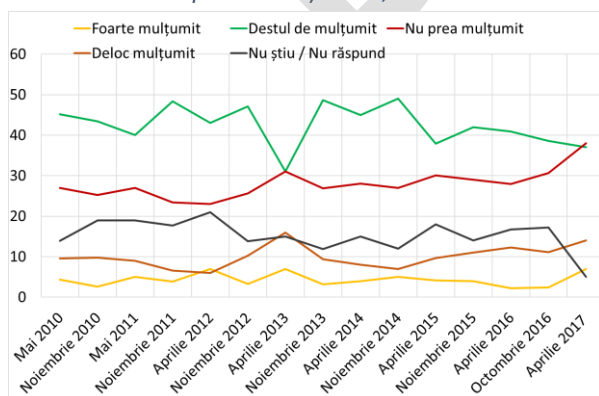
Figura 36. Clasamentul Republicii Moldova conform componentelor Indiciului Competitivității Globale la pilonul „Educație”



Sursa: World Economic Forum

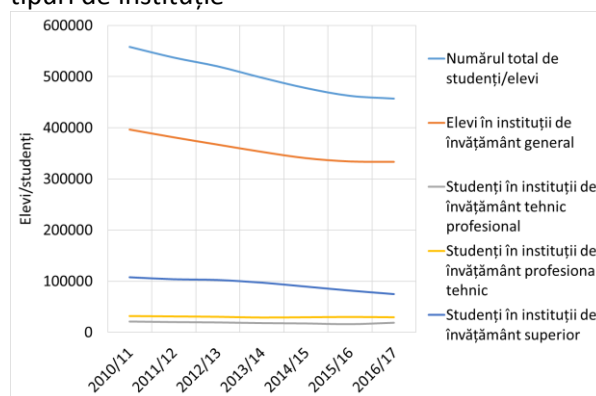
Stagnarea și, la unele poziții, deteriorarea, conform Barometrului Opiniei Publice, oamenii sunt din ce în ce mai nemulțumiți de educația pe care copiii o primesc la școală, educația formală de bază (Figura 37), iar datorită schimbărilor demografice și emigrării numărul elevilor și studenților pe tipuri de instituție este în continuă scădere (Figura 38).

Figura 37. Percepția privind educația pe care copiii o primesc la școală, %



Sursa: Institutul de Politici Publice

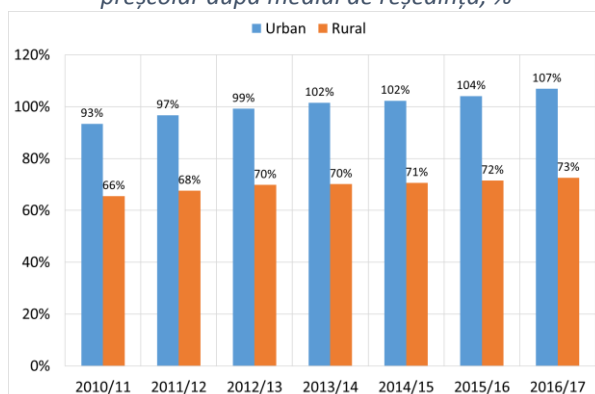
Figura 38. Numărul elevilor și studenților pe tipuri de instituție



Sursa: BNS

Chiar dacă și la celelalte trepte ale educației există discrepanțe între mediu urban și mediul rural, în instituțiile de educație timpurie o rată semnificativă a copiilor din mediul rural rămân neșcolarizați, ori această este treaptă unde se pun baza deprinderilor și cunoștințelor de bază (Figura 39).

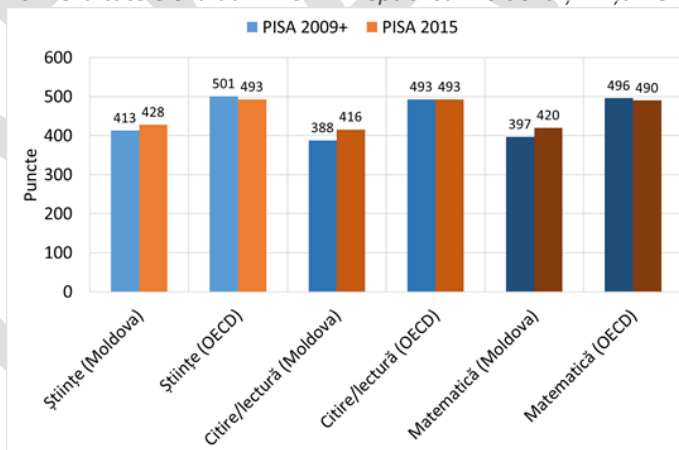
Figura 39. Rata netă de cuprindere în învățământul preșcolar după mediul de reședință, %



Sursa: Institutul de Politici Publice

Pe parcursul a cinci ani s-a îmbunătățit poziția Republicii Moldova în evaluarea PISA (Figura 40). PISA reprezintă un studiu comparativ internațional, desfășurat fiecare 3 ani, cu scopul de a testa competențele de bază ale elevilor de 15 ani în trei domenii de studii: științe, citire/lectură, matematică. PISA evaluează în ce măsură elevii care finalizează învățământul obligatoriu au acumulat cunoștințe și competențe-cheie esențiale pentru o participare activă în societățile contemporane. Evaluarea PISA arată nu doar în ce măsură elevii pot reproduce cunoștințe, ci și dacă ei le pot aplica în situații noi, atât în cadrul instituției de învățământ, cât și în viața reală. În același timp, scorul Republicii Moldova este mult în urma mediei țărilor OECD.

Figura 40. Rezultatele evaluării PISA în Republica Moldova și în țările OECD, %



Sursa: OCED

Grupuri vulnerabile

- Persoanele de etnie romă. Rata scăzută a frecvenței instituțiilor de învățământ se datorează multor cauze, printre care efortul redus al părinților în încurajarea copiilor de a studia, căsătoriile timpurii și discriminarea în școli, atitudinea față de copiii romi din partea colegilor și chiar din partea cadrelor profesionale, neimplicarea copiilor romi în activități extrașcolare de reprezentanții școlilor.
- Tinerii. Tinerii din zonele rurale au nevoie de servicii de orientare profesională mult mai calitative și cu o intervenție mult mai timpurie. În general, tinerii din zonele urbane sunt mai ambițioși în ceea ce privește planurile de angajare. Aproximativ 12,7% din tinerii din urbe

doresc să devină conducători/manageri comparativ cu 5,7% din tinerii de la sate. Conform BNS mult mai mulți tineri din orașe își doresc să devină specialiști cu un nivel înalt de calificare (55%) comparativ cu (38,3%) tinerii inactivi de la sate.

- Vârșnicii. O mare parte a populației în vârstă este inactivă. Peste 70% din persoanele cu vârsta de peste 55 de ani sunt inactivi economic. Chiar și în rândurile persoanelor sub 55 de ani rata de inactivitate este de peste 50%. Progresul în îmbunătățirea indicilor de sănătate și reducerea ratei înalte de dizabilitate în rândurile vârstnicilor le-ar permite să fie antrenați mai mult în câmpul muncii. Această abordare ar permite transformarea persoanelor în etate în contribuabili, nu persoane dependente de economia țării.
- Persoanele cu dizabilități. Sunt necesare eforturi suplimentare pentru înlăturarea barierelor de ordin infrastructural, informațional și metodic-didactic în domeniul educației pentru a asigura dreptul la educație a copiilor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți.

Principalii factori cauzali

Conform datelor, dar și percepției oamenilor, nivelul de dezvoltare în sectorul educației nu poate fi considerat satisfăcător. În baza mai multor studii realizate pe parcursul anilor³⁵, pot fi scoși în evidență o serie de factori cauzali ai problemelor din sectorul educațional:

- Sistemul actual de formare inițială și continuă a cadrelor didactice nu asigură calitatea necesară a acestora pentru a răspunde provocărilor și cerințelor necesare pentru viitor și pentru ajustarea cunoștințelor la piața muncii și la imperativele societății. O bună parte a cadrelor didactice sunt pregătite conform programelor profesionale depășite, iar discrepanța dintre teoria învățată și abilitățile solicitate la angajare care nu motivează elevii și studenții să aibă o atitudine sânguincioasă în procesul educațional. În același timp, sistemul educațional nu asigură condiții adecvate/suficiente pentru menținerea și stimularea performanței profesionale a cadrelor didactice.
- Condițiile nesatisfăcătoare din multe instituții școlare care funcționează, în special discrepanțe mari între copiii care frecventează instituțiile preșcolare în mediul urban și cei din mediul rural, atât în ce privește accesul la diferite resurse, cât și în ce privește condițiile de educație, calificarea și chiar existența cadrelor didactice la anumite discipline, posibilitatea participării la diferite activități extra-curriculare se răsfrânge negativ asupra calității cunoștințelor și abilităților obținute de elevi, și implicit asupra încadrării acestora pe piața forței de muncă, venitului obținut și, în final, asupra calității vieții.
- Sistemul educațional actual nu țintește în mod explicit grupurile de copii care au acces limitat la școală: din familii cu venituri reduse; cu părinți plecați peste hotare, rămași cu îngrijitori; de etnie romă; cu dizabilități fizice; din familii în care părinții consumă alcool; care vin din instituțiile rezidențiale; părinți minori. Copiii din familii cu venituri reduse abandonează școala deoarece venitul părinților nu permite asigurarea copiilor cu uniformă, rechizite, chirie manualelor, echipament sportiv. Pe lângă aceasta, copiii și părinții sunt obligați să achite diverse taxe ilegale pe parcursul anului școlar: fondul clasei, fondul școlii, reparație și echipamente, cadouri cu ocazia diferitelor manifestări și sărbători, caiete cu evaluări, teste, lucrări practice și de laborator. Copiii cu părinți plecați peste hotare sunt lăsați de cele mai multe ori în grija bunicilor. Unii nu frecventează școala regulat, iar alții părăsesc școala pentru că sunt nevoiți să se întrețină de sine stătător și se angajează la lucru. Lipsa resurselor

35

<http://infoeuropa.md/ue-privind-rm/note-informative-din-partea-partenerilor-de-dezvoltare-ai-moldovei;>
http://drepturilecopiului.md/files/Raport_DC_ONU_FINAL_for%20WEB.pdf;
<https://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Formarea%20Competentelor-Cheie.pdf;>
<https://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

financiare în familie duce la înlocuirea școlii cu munca fizică intensă și obositoare. Munca sezonieră, caracteristică copiilor din mediul rural, este una din cauzele frecventării neregulate sau abandonării școlii. În familiile unde se consumă alcool, copiii sunt forțați să lucreze, chiar și din timpul lecțiilor, iar banii sunt folosiți pentru băuturi alcoolice. În plus, copiii sunt lipsiți de grija părinților, nu au condiții să învețe și abandonează școala. Copiii cu dizabilități fizice nu frecventează școala din cauza că lipsesc rampe, centre de resurse, cadre didactice de sprijin. În lipsa grădinițelor, părinții lasă copiii mici în supravegherea fraților/surorilor mai mari, care sunt nevoiți să lipsească de la școală.

Măsuri cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

- Asigurarea accesului tuturor copiilor în sistemul educației timpurii, inclusiv în zonele rurale și revizuirea curriculumului pentru educația timpurie a copiilor.
- Modernizarea curriculumului în toate ciclurile educaționale. Un nou model educațional este necesar pentru a pregăti elevii și studenții pentru cerințele și provocările erei informaționale și inovaționale. Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor, digitizarea, automatizarea și învățarea mașinilor vor schimba radical locul de muncă tradițional. Studenții, forța de muncă și economii întregi, ținând cont de nivelul de globalizare, vor fi în competiție pentru cea mai bună educație, locuri de muncă și creștere economică. Alte provocări pentru a fi luate în considerare în modernizarea curriculum-ului sunt schimbarea climei, urbanizarea, migrarea și schimbările demografice.
- Elaborarea programelor și cursurilor de orientare profesională în instituțiile de învățământ general, în special pentru copiii cu dizabilități și sporirea accesului la studii al persoanelor cu dizabilități.
- Adaptarea sistemului educațional la noile abordări care ajută elevii și studenții să învețe abilități precum gândirea critică, colaborarea și conștientizarea preocupărilor globale precum schimbarea climei. Nu este suficient doar a preda bine subiectele tradiționale, ci trebuie pus un accent mai mare pe aptitudinile soft („soft skills”) care ajută oamenii să ia decizii, să soluționeze probleme, să comunice eficient, să construiască relații sănătoase, să gestioneze timpul, să facă față stresului și să-și trăiască viața într-o manieră sănătoasă și productivă.
- Complementarea politicilor cu cadre didactice talentate, bine echipate pentru a ghida elevii și studenți să obțină abilități necesare în viitor. Un sistem eficient trebuie să se bazeze pe cadre didactice capabile, care doresc și sunt pregătiți să facă față provocărilor pregătirii elevilor pentru un viitor tot mai evoluat și mai complex.
- Extinderea educației dincolo de pereții claselor. Cadrele didactice și părinții trebuie să echipeze elevii și studenții cu abilități și atitudini cu ajutorul cărora vor aplica concepte academice în afara clasei și vor percepe învățarea ca pe un proces organic, nu unul limitat la mediile de predare tradiționale.
- Impulsionarea reformei privind implementarea conceptului de educație continuă și învățare pe parcursul vieții în corespundere cu cerințele pieței forței de muncă.
- Ridicarea prestigiului profesiei de cadru didactic, în special prin motivarea financiară și prin modernizarea sistemului de formare inițiată și continuă a cadrelor didactice, dar și prin crearea condițiilor de muncă corespunzătoare pentru valorificarea vocației de pedagog și pentru utilizarea timpului profesional și personal în mod rațional..

Prioritatea 6. Asigurarea condițiilor pentru o viață activă și sănătoasă

Conexiunea cu ciclu de viață

Sănătatea este un element critic care influențează calitatea vieții persoanelor. Conform Organizației Mondiale a Sănătății, sănătatea nu constituie doar absența bolii, ci și o bunăstare fizică, mintală și socială. Sănătatea fizică determină starea generală a organismului, funcționalitatea, dinamismul, reacțiile la factorii mediului, îmbolnăviri și accidente. Sănătatea mintală asigură un echilibru, autocontrol, rezistență, flexibilitate și judecată logică. La rândul său, sănătatea socială constă în realizarea de către individ a diferitor roluri sociale, precum fiu/fiică, soț/soție, părinte, lider, etc. Sănătatea este o precondiție indispensabilă pentru realizarea potențialului de dezvoltare a unei persoane la toate etapele vieții. Un elev sau un student sănătos are mai multe șanse să exceleze, iar o persoană sănătoasă antrenată în câmpul muncii - să facă o carieră și să atingă un nivel mai înalt de bunăstare materială. Persoanele sănătoase au șanse mai bune să se realizeze în viața de familie și în activitățile sociale, ceea ce le va aduce un nivel mai înalt de autoapreciere și de calitate a vieții. Serviciile de sănătate sunt relevante pe durata întregului ciclu de viață, dar au o importanță relativ mai mare pentru copii și persoanele vârstnice care au un nivel mai mare de adresabilitate la medicul de familie și o rată mai mare de spitalizare³⁶.

Legăturile cu ODD

Sănătatea este unul din obiectivele primordiale ale procesului de dezvoltare umană în ansamblu. Populația sănătoasă este indispensabilă pentru dezvoltarea durabilă și va contribui la realizarea mai multor Obiective de Dezvoltare Durabilă: *ODD 3*. (Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă). Fortificarea sănătății prin intermediul serviciilor de sănătate calitative și inclusive va contribui direct la atingerea *ODD 8* (Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți). Sănătatea angajaților este o precondiție esențială pentru producerea bunurilor materiale și livrarea serviciilor de calitate. *ODD 5* (Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și fetelor) și *ODD 10* (Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta) vor fi susținute într-o formă implicită în urma îmbunătățirii sănătății populației, precum și drept urmare a adresării inechităților din domeniul sănătății. În același timp, prin prisma disparităților de gen, trebuie acordată mai multă atenție persoanelor de gen masculin, care au parametri net inferiori în comparație cu femeile pentru marea majoritate a indicatorilor de sănătate.

Dinamica indicatorilor cheie

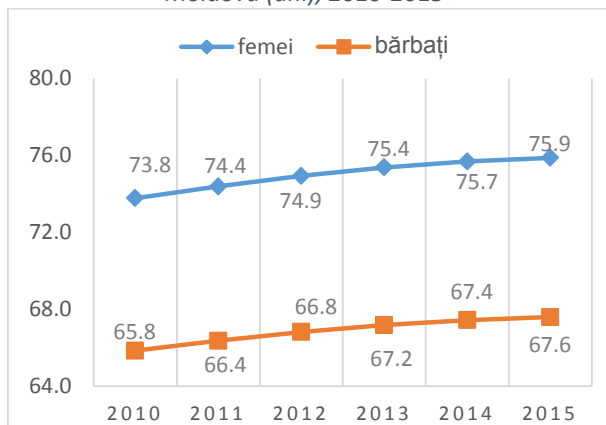
Indicatorii cheie pentru asigurarea accesului la servicii de protecție a sănătății și asigurare a unei vieți active sunt grupați în 4 categorii, conform recomandărilor EUROSTAT privind măsurarea calității unei vieți sănătoase: a) indicatori de rezultat – speranța la viață; b) starea sănătății – anii de viață sănătoasă și auto-aprecierea stării de sănătate; c) determinanții – incidența fumatului, consumul de alcool, activitatea fizică; d) indicatori de acces la servicii de sănătate.

Unul dintre principalii indicatori de rezultat este speranța de viață la naștere. Deși în perioada anilor 2010-2015 acest indicator s-a majorat cu circa 2 ani pentru ambele sexe, Republica Moldova încă se plasează pe ultimul loc în comparație cu țările ECE. Totodată, speranța de viață la naștere este cu 8 ani mai mare pentru femei decât pentru bărbați (Figura 41 și Figura 42). În pofida îmbunătățirii indicatorilor mortalității infantile și mortalității copiilor sub 5 ani (indicatorii *ODD 3.2.1.2* și *3.2.1.1*) cu mai bine de 1%, Republica Moldova rămâne în urma celorlalte țări ale ECE³⁷.

³⁶ Datele BNS, Ponderea adresării la medicul de familie și a spitalizărilor pe grupuri de vârstă, 2016.

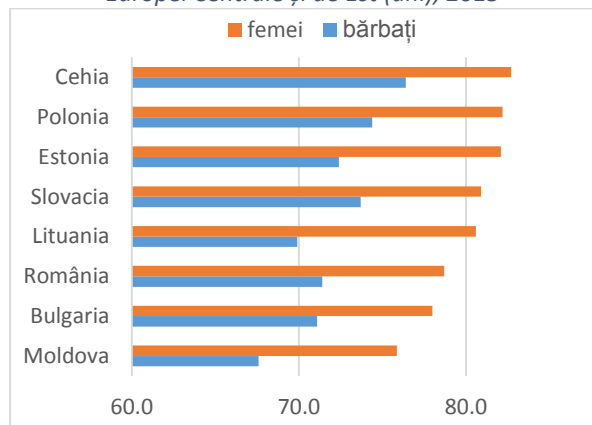
³⁷ După estimările Băncii Mondiale, 2014

Figura 41. Speranța de viață la naștere în Republica Moldova (ani), 2010-2015



Sursa: Baza datelor Băncii Mondiale

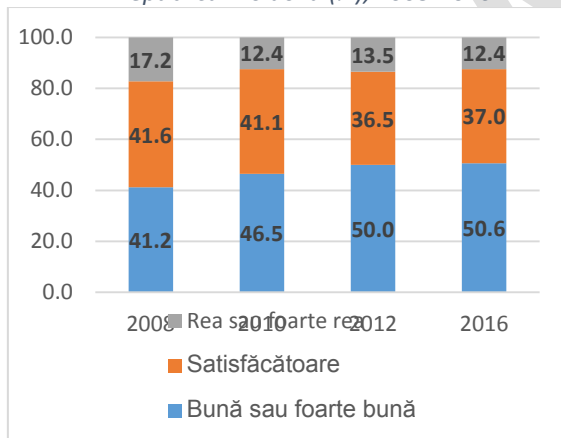
Figura 42. Speranța de viață la naștere în țările Europei Centrale și de Est (ani), 2015



Sursa: Baza datelor Băncii Mondiale

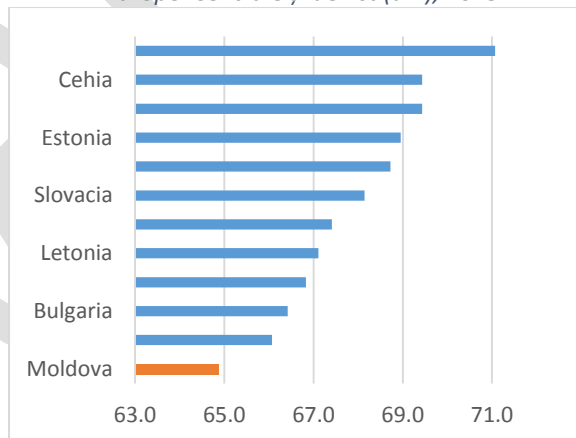
Indicatorii stării sănătății sunt anii de viață sănătoasă și auto-aprecierea stării sănătății. Cota persoanelor care își apreciază sănătatea drept bună sau foarte bună în Republica Moldova a crescut de la 41,2% în 2008 la 50,6% în 2016. Acest indicator s-a îmbunătățit cu 13,0 puncte procentuale pentru populația urbană și doar cu 6,6 puncte procentuale pentru populația rurală³⁸. În ceea ce privește speranța de viață sănătoasă, acest indicator a constituit 64,9 ani, plasând Republica Moldova pe ultimul loc în comparație cu țările ECE.

Figura 43. Auto-aprecierea stării de sănătate în Republica Moldova (%), 2008-2016



Sursa: Biroul Național de Statistică

Figura 44. Speranța de viață sănătoasă în țările Europei Centrale și de Est (ani), 2015

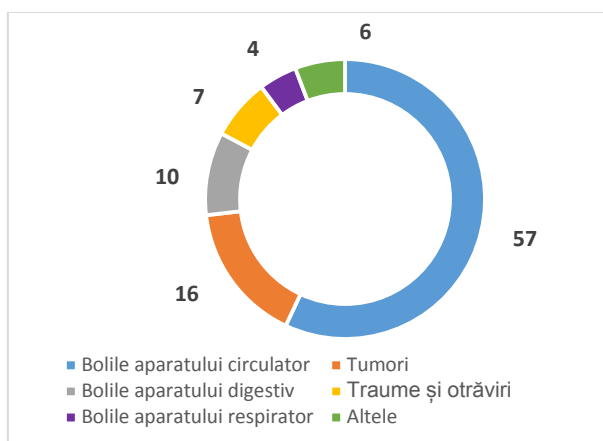


Sursa: Baza datelor Organizației Mondiale a Sănătății

Bolile netransmisibile constituie și principala cauză a deceselor în rândul populației în vârstă aptă de muncă (indicatorul ODD 3.4.1; Figura 45), iar Republica Moldova cedează simțitor țărilor din ECE (Figura 46).

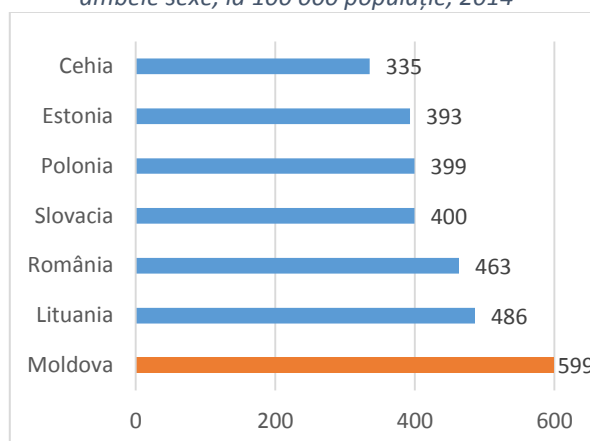
³⁸ Accesul populației la serviciile de sănătate, 2017, Biroul Național de Statistică, pag. 8.

Figura 45. Structura mortalității generale, ambele sexe, la 100 000 populație, %, 2016



Sursa: Centrul Național de Management în Sănătate

Figura 46. Rata standardizată a mortalității în urma principalelor boli netransmisibile³⁹ (vârsta 30-69 ani), ambele sexe, la 100 000 populație, 2014

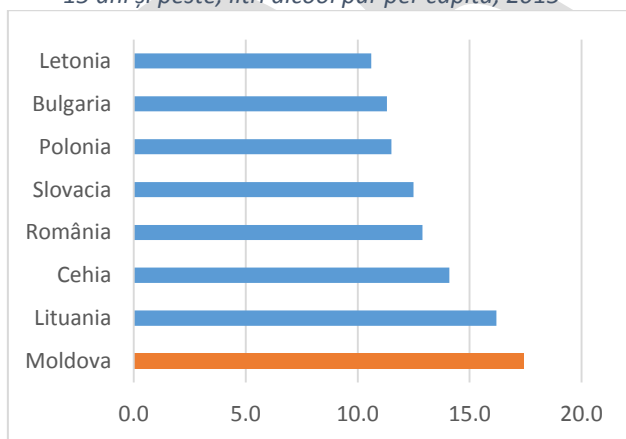


Sursa: Baza datelor Organizației Mondiale a Sănătății

Maladiile transmisibile rămân a fi o problemă actuală, în special tuberculoza. Rata incidenței în 2014 a fost de 10 ori mai mare în Republica Moldova față de media UE. Rata standardizată a mortalității cauzate de tuberculoză este de 13⁴⁰ ori mai mare față de media UE. Tuberculoza poate fi considerată un indicator proxy care arată situația socială precară în Republica Moldova.

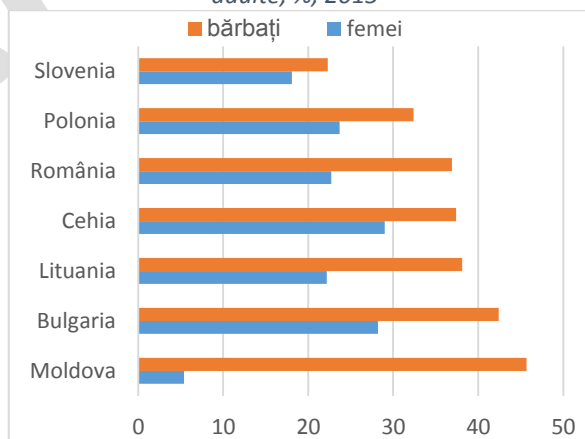
Determinanții stării de sănătate sunt consumul de alcool, fumatul, activitatea fizică, modul de alimentare. În Republica Moldova principalele cauze ale mortalității premature cauzate de bolile netransmisibile (ținta ODD 3.4.1) sunt legate de comportamentul cu risc sporit, precum fumatul, consumul de alcool, alimentația nesănătoasă, modul sedentar de viață, accidentele, etc. – toate fiind mai răspândite printre bărbați în comparație cu femeii. În ceea ce privește fumatul printre bărbați și consumul alcoolului de către adulți (indicatorul ODD 3.5.2.1), situația în Republica Moldova este cu mult mai precară față de țările din ECE (Figura 47 și Figura 48).

Figura 47. Consumul total estimat de alcool, persoane 15 ani și peste, litri alcool pur per capita, 2015



Sursa: Baza datelor Băncii Mondiale

Figura 48. Prevalența fumatului în rândul populației adulte, %, 2015



Sursa: Baza datelor Băncii Mondiale

Accesul la serviciile prestate în cadrul sistemului sănătății din Republica Moldova este garantat în baza poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală. Polița este eliberată persoanelor angajate

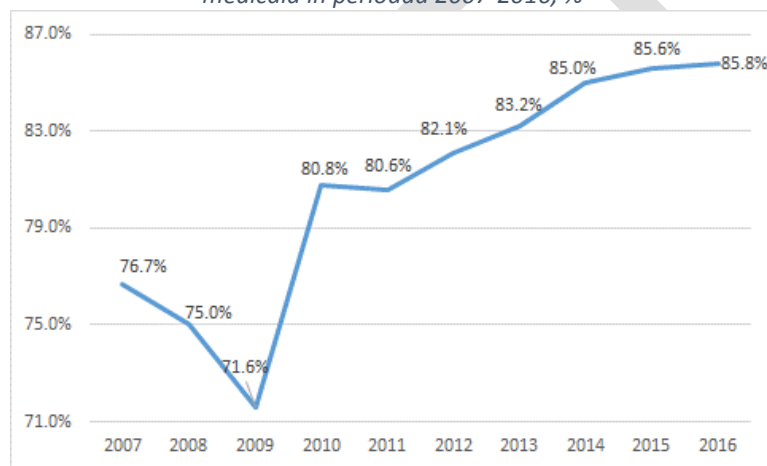
³⁹ Boli cardiovasculare, tumori, diabet zaharat, boli cronice ale aparatului respirator.

⁴⁰ Ibid

în câmpul muncii care achită primele în formă de contribuție procentuală la salariu⁴¹, persoanelor obligate prin lege să se asigure în mod individual, precum și, în mod gratuit, persoanelor care se includ în una din cele 15 categorii vulnerabile pentru care statul are calitatea de asigurat⁴². În plus, persoanele neasigurate beneficiază în mod gratuit de o serie de servicii medicale de bază în situații care pun în pericol viața persoanei neasigurate sau a celor din jur, precum și în cazul maladiilor social-condiționate cu impact major asupra sănătății publice⁴³. Ponderea persoanelor asigurate (Figura 49) este în creștere, însă cifrele diferă în dependență de sursă (indicatorul ODD 3.8.2).

Analiza ponderii persoanelor asigurate, relevă că polița de asigurare obligatorie de asistență medicală nu este suficient de atractivă. Aceeași concluzie este susținută și de un studiu recent, care a constatat că circa 71% dintre respondenți consideră că polița de asigurare obligatorie de asistență medicală nu asigură deținătorului acesteia un nivel adecvat de servicii medicale⁴⁴, fără diferențe majore pe grupuri de vârstă, gen și medii de reședință. Plățile neformale reprezintă o problemă majoră a sectorului sănătății, 72% din populație considerând că sunt necesari bani, cadouri și/sau contacte personale pentru soluționarea problemelor în instituțiile medicale⁴⁵.

Figura 49. Ponderea populației cu asigurare obligatorie de asistență medicală în perioada 2007-2016, %



Sursa: Compania Națională de Asigurări în Medicină

Accesibilitatea serviciilor medicale rămâne o problemă, inclusiv pentru persoanele asigurate – printre respondenții care au renunțat la vizita medicului de familie sau specialist, 22% au decis astfel pe motiv că n-au avut bani sau n-au fost mulțumiți de calitatea serviciilor⁴⁶. Pentru persoanele vârstnice (58% dintre care locuiesc în localitățile rurale), apar obstacole de ordin geografic pe motiv de insuficiență a cadrelor medicale, în special a medicilor specialiști și stomatologi, care activează preponderent în municipii și centrele raionale.

Sistemul sănătății se confruntă cu o criză majoră din cauza insuficienței cadrelor medicale și a unei infrastructuri ce nu corespunde necesităților actuale. Gradul de asigurare cu cadre medicale este relativ jos în Republica Moldova, decalajul față de media UE constituind 20% pentru medici și 40%

⁴¹ Câte 4,5% achitate de angajat și angajator.

⁴² Legea Nr. 1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, art. 4 alin. (4).

⁴³ Ibid, art. 5 alin. (4).

⁴⁴ Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova, 2016, Oficiul Avocatului Poporului, pag. 36.

⁴⁵ "Corupția în Republica Moldova: percepțiile și experiențele proprii ale oamenilor de afaceri și gospodăriilor casnice, Transparency International Moldova, 2015, pag. 16.

⁴⁶ Accesul populației la serviciile de sănătate, 2017, Biroul Național de Statistică, pag. 48.

pentru asistentele medicale⁴⁷. Dacă luăm în considerație că circa 29% dintre medici și 17% asistente medicale sunt pensionari⁴⁸, deficitul cadrelor medicale ar putea în scurt timp submina funcționalitatea sistemului sănătății. Carențele structurale sunt mai evidente în asistența spitalicească, unde raportul paturilor acute la cele de lungă durată⁴⁹, este 6:1 în Republica Moldova în comparație cu 1:2 în medie printre statele-membre ale UE. Acest fapt denotă o ineficiență generală a sistemului spitalicesc din Republica Moldova, cu limitarea accesului pacienților la îngrijiri de lungă durată.

Grupuri vulnerabile

- Nivelul de sănătate al populației din mediul rural este mai redus. Persoanele din mediul urban au declarat mai frecvent o stare de sănătate bună sau foarte bună (52,1%) comparativ cu cele din mediul rural (49,5%).⁵⁰ Rata de adresabilitate la serviciile medicale în mediul rural este mai mică. Populația rurală mai frecvent renunță la servicii medicale din cauza insuficienței mijloacelor financiare și lipsei asigurării medicale. Populația din mediul rural înregistrează o proporție mai mică a spitalizărilor (9,9%)⁵¹, comparativ cu mediu urban (11%).
- Femeile sunt mai critice față de perceperea stării sale de sănătate comparativ cu bărbații. În general, bărbații raportează cu mai multă pozitivitate starea de sănătate: 45,5% din bărbați consideră că starea de sănătate este bună sau foarte bună, față de 38,7% în cazul femeilor.⁵² Rata prevalenței bolilor cronice pe sexe este diferită. Femeile mai frecvent suferă de boli ale aparatului circulator (261,2‰ față de 122,2‰), boli osteo-articulare (95,4‰ față de 66,2‰), boli endocrine (51,4‰ față de 27,2‰) și alte patologii cronice, cum ar fi cele genito-urinare (32,6‰ față de 22,7‰) și boli ale aparatului digestiv (72,6‰ față de 45,4‰). Bărbații suferă mai mult de boli ale sistemului nervos (24,9‰ față de 20,1‰), tulburări mintale și de comportament (11,1‰ față de 7,3‰).⁵³ Femeile consumă medicamente de 1,5 ori mai des decât bărbații. Refuzul spitalizării se atestă cel mai frecvent în rândurile femeilor, astfel, 5,1% au refuzat în ultimele luni spitalizarea, comparativ cu 2,7% în rândurile bărbaților.⁵⁴
- Persoanele cu dizabilități își apreciază preponderent în termeni negativi starea de sănătate. Nici un respondent cu dizabilități nu consideră că are o stare de sănătate foarte bună și doar 0,2% din respondenții cu dizabilități își apreciază starea de sănătate ca fiind bună. Persoanele cu dizabilități se confruntă în realizarea dreptului la sănătate⁵⁵ cu barierele de ordin: economic, infrastructural și atitudinal. Cea mai scăzută rată de adresabilitate este atestată în rândurile persoanelor cu dizabilități, posibilele cauze includ lipsa sau insuficiența mijloacelor financiare, determinate de costurile informale aferente serviciilor medicale, dar și alți factori, inclusiv atitudinea neprietenoasă și instruirea insuficientă a medicilor.
- Percepția subiectivă a stării de sănătate pentru populația roma este mai pesimistă comparativ cu populația non-roma. Ponderele persoanelor care își apreciază pesimist starea sănătății în rândul romilor cu vârsta de 15-29 ani este de circa trei ori mai mare față de non-roma (7,6%) de aceeași vârstă, iar a celor în vârstă de 30-49 ani în rândul romilor (41,1%) este

⁴⁷ Salariul mediu fiind de 10 ori mai mare în UE față de Republica Moldova.

⁴⁸ Federația Sindicală „Sănătatea” din Moldova, Raport de activitate 2016, pag. 15.

⁴⁹ De îngrijiri și instituții rezidențiale pentru persoanele cu restricții funcționale moderate și severe.

⁵⁰ BNS (2017). *Accesul populației la serviciile de sănătate*. Accesibil online la: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/acces_servicii_sanatate/Acces_servicii_sanatate_2016.pdf

⁵¹ Ibid

⁵² BNS (2017). *Accesul populației la serviciile de sănătate*. Accesibil online la: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/acces_servicii_sanatate/Acces_servicii_sanatate_2016.pdf

⁵³ Ibid

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Sandu et al (2017). *Inegalitățile în Republica Moldova: provocări și oportunități*, accesibil online la http://eef.md/media/files/files/fee_inegalitati_ro_final_5335996.pdf

de 2 ori mai mare comparativ cu non-roma (21,1%). Totodată, proporția vârstnicilor roma de 50 ani și peste cu un nivel al sănătății precar declarat în rândul romilor (82,4%) este cu circa o pătrime mai mare comparativ cu 58,4% în cazul populației non-roma.⁵⁶ Datele demonstrează că 46,8% dintre persoanele de etnie romă pe parcursul ultimului an nu s-au adresat niciodată la medic⁵⁷ Peste 58% dintre populația de etnie romă este în afara sistemului de asigurări medicale obligatorii, proporția acestora fiind de peste două ori mai mare față de non-roma (24,2%). Aceste diferențe se mențin pe sexe și pe medii de reședință.

Principali factori cauzali

Principali factori cauzali ar putea fi divizați în următoarele categorii:

- Sistemici – protecția financiară proastă a populației generale, cu o cotă înaltă a plăților din buzunar pentru serviciile de sănătate. Polița de asigurare obligatorie de asistență medicală nu asigură accesul la un volum adecvat de servicii, beneficiarii fiind nevoiți să procure o serie de medicamente din bani proprii. Structura serviciului spitalicesc nu corespunde nevoilor populației, iar insuficiența cadrelor medicale ar putea submina activitatea întregului sistem de sănătate. Nu există o viziune clară privind asigurarea calității și siguranței serviciilor medicale prestate populației. Instituțiile medicale sunt contractate fără a ține cont de performanța lor, gradul de satisfacție a pacienților și calitatea serviciilor prestate. Pacienții nu pot stimula performanța cadrelor și instituțiilor medicale prin intermediul liberei alegeri a medicului și spitalului.
- De politici – îmbătrânirea sănătoasă nu este integrată în politicile sectoriale. Politicile existente nu asigură abordarea echitabilă, o parte din grupurile vulnerabile fiind excluse (populația de etnie romă, persoanele cu dizabilități, persoanele cu venituri mici).

Măsurile cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

Sunt necesare politici mult mai eficiente pentru promovarea sănătății și prevenirea bolilor netransmisibile și transmisibile pe durata întregii vieți. Pe lângă îmbunătățirea sănătății copiilor și persoanelor apte de muncă, aceste intervenții vor crea premisele necesare pentru o îmbătrânire sănătoasă, cu menținerea independenței și calității vieții persoanelor în etate.

- Reducerea cu 30% a mortalității premature cauzate de boli netransmisibile prin prevenire și tratare (ținta ODD 3.4.1). Sunt necesare intervenții complexe și active în vederea promovării modului sănătos de viață începând cu perioada intrauterină (modul sănătos de viață a femeii însărcinate), continuând cu perioada copilăriei și tinereții și terminând cu vârsta înaintată. Aceste măsuri trebuie implementate în paralel cu activități profilactice și de depistare precoce a maladiilor.
- Fortificarea prevenirii și tratamentului abuzului de substanțe, inclusiv abuzul de stupefiante și consumul de alcool (ținta ODD 3.5). Sunt necesare activități de informare și educare a populației la toate nivelele, începând cu grădinițe și școli, precum și cu implicarea familiei și comunității. Un rol important revine dezvoltării și fortificării serviciilor de suport, cu limitarea acțiunilor de ordin represiv.
- Asigurarea accesului universal la serviciile de sănătate sexuală și reproductivă, inclusiv pentru planificarea familiei, informare și educare (ținta ODD 3.7). Succesul va depinde de educația pentru sănătate și serviciile prestate nu doar de instituțiile de sănătate din sectorul public, precum și de colaborarea cu societatea civilă și instituțiile din sectorul educației.

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ Ibid

- Realizarea acoperirii universale în sănătate, inclusiv protecția riscurilor financiare, accesul la servicii esențiale de sănătate calitative și accesul la medicamente de bază și vaccinuri sigure, eficiente, calitative și la prețuri accesibile pentru toți (ținta ODD 3.8). Presupune un spectru foarte larg de intervenții menite să diminueze povara financiară plasată pe umerii cetățenilor de rând. În acest scop, este necesară majorarea considerabilă a alocărilor financiare publice pentru procurarea medicamentelor, precum și facilitarea accesului pentru grupurile vulnerabile la medicamente compensate. În condițiile existente, un rol primordial revine reformelor sistemului sănătății în vederea valorificării mai eficiente a surselor existente.
- Este necesară îmbunătățirea calității serviciilor medicale prestate la toate nivele. În acest scop, este crucială dezvoltarea unui sistem funcțional de management al calității la nivelul instituției medicale, cu identificarea și standardizarea proceselor principale și fortificarea capacităților cadrelor medicale. Trebuie aplicate mecanisme de stimulare a performanței atât pentru personalul medical, cât și a instituțiilor medicale care prestează servicii calitative și sigure.
- Este necesară reformarea serviciilor spitalicești, cu revizuirea fondului de paturi, distribuției geografice și sistemului de referire, astfel încât să fie excluse ineficiențele existente și asigurată prestarea unor servicii spitalicești de calitate conform necesităților populației, inclusiv servicii de geriatrie, reabilitare și îngrijiri paliative.
- Trebuie revăzute politicile resurselor umane, inclusiv instruire, formare profesională și salarizare a cadrelor medicale și non-medicale.
- Îmbătrânirea sănătoasă trebuie integrată în toate politicile sectoriale.
- Reducerea discrepanțelor în accesul la sănătate pentru grupurile vulnerabile, inclusiv populația de etnie romă, persoanele cu dizabilități, persoanele cu venituri mici, etc.

Prioritatea 7. Fortificarea unei societăți solidare și incluzive

Conexiunea cu ciclu de viață

Sistemele de protecție socială au implicații directe asupra dimensiunilor care definesc calitatea vieții. Sistemele formale și neformale de suport intervin în împrejurări când o persoană sau un grup de persoane nu pot depăși situații de risc. Sistemele formale și neformale de suport social trebuie să dezvolte adaptabilitate la șocuri și riscuri⁵⁸ la nivel de individ, gospodărie și comunitate. Ambele sisteme folosesc aceleași instrumente de intervenție: suport financiar, crearea de oportunități pentru dobândirea unui venit, oferirea serviciilor de îngrijire, securitate și incluziunea socială.

Suportul social trebuie să ofere un set complex și coerent de măsuri de protecție pentru toate persoanele pe parcursul ciclului lor de viață. Suportul social (atât formal, cât și neformal) este oferit la diferite etape ale vieții: 1) *naștere* (și maternitate) – suport financiar, îngrijire pre- și post-natală; 2) *creșă/grădiniță* - dezvoltare cognitivă și prevenirea malnutriției; 3) *școală* - îngrijirea copilului aflat în dificultate, îmbunătățirea condițiilor de trai; 4) *universitate/adolescență* - programe pentru dezvoltarea abilităților, suport financiar; 5) *familie* - scheme de reducere a sărăciei, suport de maternitate, plăți pentru îngrijirea copilului, politici împotriva violenței domestice, discriminării și excluziunii sociale; 6) *perioada economic activă* - suport pentru șomaj, dizabilitate, boală, servicii de reabilitare fizică și profesională etc.; 7) *pensionare* - pensia pentru limita de vârstă, compensarea unor cheltuieli, servicii de îngrijire și incluziune.

Legăturile cu ODD

Mai multe obiective ODD sunt direct sau tangențial influențate de sistemele de protecție socială: ODD 1. Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context. Ambele componente ale schemei de protecție socială (asigurarea socială și asistența socială) au ca scop asigurarea unui venit/consum pentru prevenirea, precum și reducerea, sărăciei în societate. Schema plăților țintite a fost concepută în mod special pentru a eradica sărăcia extremă și cea relativă. ODD 10. Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta. Protecția socială are ca rol redistribuirea venitului într-o societate pentru a diminua inegalitățile. Schema de asistență socială este instrumentul de bază de redistribuire a venitului prin oferirea plăților sociale celor marginalizați. Transferurile sociale și oferirea serviciilor sociale de incluziune și îngrijire contribuie la atingerea mai multor ODD, cum ar fi ODD 2 și ODD 5.

Dinamica indicatorilor-cheie

Indicatorii cheie au fost analizați din perspectiva a două componente ale unui sistem de suport social – cel neformal și cel formal. Sistemul neformal de suport este un set de măsuri cu caracter privat, oferite în cadrul unei rețele sociale pentru diminuarea riscurilor/șocurilor la care este supusă o persoană/un grup. Sistemele neformale pot fi împărțite în trei categorii de bază: a) Suport în cadrul unui grup restrâns (familie, prieteni, vecini) și poate include: ajutor financiar sau în bunuri, suport la treburile casnice/gospodăriei, contribuție la acoperirea unor costuri mari (educație sau sănătate), servicii de îngrijire personală și suport personal. b) Cooperare neformală în cadrul unui grup de persoane în varii scopuri, de ex: pentru a spori recolta, ajutor reciproc la munci dificile, unitățile de micro finanțare neformală, creditare la nivel personal a unei afaceri etc. c) Grupe mai mari de interes care se bazează pe tradiții sau obiceiuri de suport în situații de criză majoră (ex: asociații de ajutor și împrumut la nivel de comunitate, asociații obștești care ajută familia în cazul unui deces, probleme de sănătate).

⁵⁸ Resilience (WB) is as set of efforts to reduce and mitigate the risks to vulnerable groups affected by economic and idiosyncratic shocks caused by natural disasters and climate change. (WB, 2013).

Sistemul de suport neformal nu este un substituent al celui formal, ci îl completează. O particularitate a sistemelor neformale este faptul că poate exclude sau include în schema de suport persoane sau grupuri de persoane în termeni inechitabili. Sistemele neformale nu pot face față șocurilor covariante (cele cauzate de factori externi, ex: calamități naturale, pandemii, sau crize economice). Mai mult, sistemele neformale nu pot oferi suport celor mai vulnerabili/săraci care, de cele mai multe ori, au o rețea neformală la fel de vulnerabilă. Sistemele formale trebuie să intervină cu oferirea suportului acestor grupuri dezavantajate și să contrabalanseze suportul neformal care poate provoca inclusiv inegalități în societate.

Cercetări despre rețeaua de suport neformal în Moldova nu sunt disponibile; tradițional, familia nucleu sau familia extinsă oferă suport în cazul unor cheltuieli majore sau imprevizibile (celebrarea nunții cheltuieli de sănătate, deces). Familia este de obicei îngrijitorul de bază pentru persoanele cu dizabilitate, cei vârstnici sau în proces de reabilitare. Copii acordă suport părinților vârstnici, iar cea mai răspândită formă de îngrijire a copiilor orfani este tutela acordată familiei extinse. De departe, cea mai eficientă formă de suport neformal sunt transferurile bănești de peste hotare familiilor rămase în țară.

Unele forme de suport neformal care funcționează în alte țări în Moldova nu sunt răspândite, de exemplu: suport mutual acordat de enoriași sau biserică, voluntariat, caritate, cooperare comunitară pentru micro finanțare, grupuri de suport la efectuarea lucrărilor agricole.

Familia este cea mai mare valoare a moldovenilor - 65%⁵⁹; la necesitate, moldovenii preferă să ia bani cu împrumut de la rude – 57%⁶⁰ (părinți, vecini, cumetri) și de la prieteni 24%. Pe de altă parte doar 5,2% din moldoveni cred ca semenii lor sunt de încredere și doar 8,1%⁶¹ cred că moldovenii sunt uniți.

Sistemul formal de suport social are ca scop diminuarea vulnerabilității la riscuri și șocuri pentru toate persoanele dintr-o societate. În Republica Moldova cele două instrumente majore de intervenție sunt: 1) asigurarea socială (asigurările pentru limita de vârstă, dizabilitate și incapacitate temporară de muncă) și 2) asistența socială (transferurile bănești și serviciile sociale).

Sistemul de protecție socială în Republica Moldova este în proces de transformare, dar rămâne a fi unul centralizat, reactiv și redistributiv. Sistemul centralizat nu permite ca suportul oferit să fie bine corelat cu necesitățile. Plățile sociale sunt fragmentate, se oferă unei game largi de grupuri vulnerabile, iar valoarea unei plăți este mică, respectiv impactul asupra bunăstării beneficiarului este nesemnificativ. Mai eficiente în diminuarea sărăciei sunt plățile țintite care se oferă doar persoanelor (gospodăriilor) care au un venit lunar cumulat mai mic decât limita garantată de stat. Actualmente, două plăți sunt livrate prin schema de testare a venitului, plata ajutorului social și ajutorul pentru perioada rece a anului (APRA). În același timp, schema de plăți țintite creează un grad semnificativ de dependență, precum și un grad avansat de hazard moral.

Sunt necesare eforturi pentru a asigura acoperirea, menține relevanța plății și include unele grupuri defavorizate⁶² în schema de ajutor social și APRA. Schema a demonstrat un impact real în combaterea sărăciei, datele de acum cinci ani arătând că 62% dintre beneficiarii de ajutor social erau din chintila de consum 1 și 21% din beneficiari erau din chintila 2. Impactul prestației asupra sărăciei

⁵⁹ Barometrul opiniei publice, eșantion de 1103 de persoane din 80 de localități, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova (cu excepția regiunii transnistrene), 2017.

⁶⁰ Incaso și Magenta Consulting, Ce cred moldovenii despre bani?, eșantion 1170 respondenți, 18-50 ani.

⁶¹ Barometrul opiniei publice, eșantion de 1103 de persoane din 80 de localități, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova (cu excepția regiunii transnistrene), 2017.

⁶² Aceste grupuri sunt persoanele fără acte de identitate/loc stabil de trai, comunitățile de romi, persoanele din mediu rural izolat.

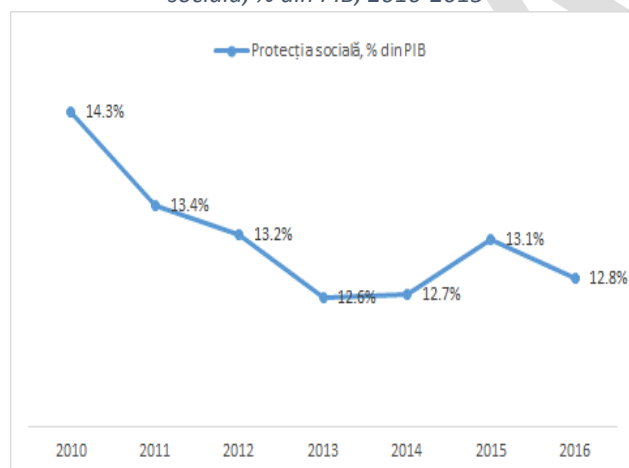
gospodăriilor recipiente era semnificativ (reducerea ratei sărăciei cu 13,5% dacă măsuram sărăcia fără și cu prestație)⁶³. Nu este clar dacă în prezent performanța este la fel de bună, impactul asupra sărăciei fiind direct proporțional cu valoarea venitului lunar garantat de stat (VLMG). Raportul dintre VLMG la minimul de existență crește, lucru care, potențial, indică asupra performanței pozitive a schemei plăților țintite.

Sistemul de asigurare socială în Republica Moldova garantează, în mare parte, doar pensia pentru limita de vârstă. Sistemul de asigurări sociale trebuie să prevină situațiile de risc cauzate de pierderea temporară sau permanentă a posibilității de generare a venitului (din cauza unei boli, dizabilității, șomajului, sarcinii și perioadei de îngrijire a copilului, vârstei înaintate). În Republica Moldova 86% din totalul de cheltuieli sunt prestațiile de asistență socială, 12% pentru indemnizații de asigurări sociale (pentru creșterea copilului și maternitate, ajutorul de șomaj, indemnizație pentru incapacitatea temporară de muncă, ajutor de deces), și foarte puțin pentru alte plăți asigurate.

Valoarea plăților de asigurare socială de stat sunt mici pentru toate riscurile asigurate, acest lucru reprezintă una din cauzele ne-participării populației la sistemul de asigurări sociale de stat (munca neformală, salariile în plic etc.).

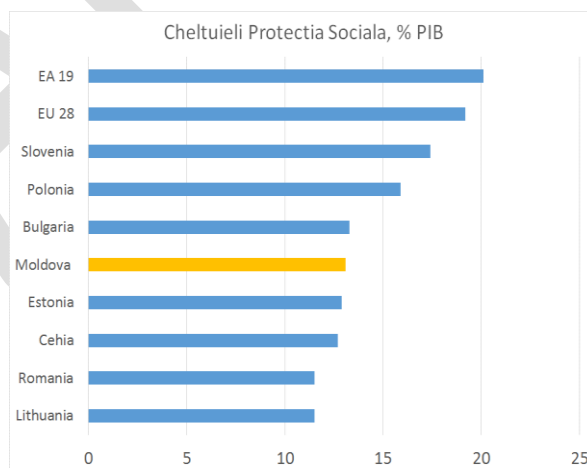
Resursele alocate pentru sectorul protecție socială scad chiar dacă schema de protecție socială se extinde. Figura 50 prezintă cheltuielile pentru asigurarea și asistența socială conform bugetului public național ca procent din PIB pentru perioada 2010-2015. Suplimentar la cheltuielile publice, sectorul protecție socială a beneficiat în 2015 de 24,2 milioane dolari SUA suport din partea donatorilor.

Figura 50. Cheltuieli BPN pentru asigurarea și asistența socială, % din PIB, 2010-2015



Sursa: MF, BPN, 2010-2015

Figura 51. Cheltuieli Protecția Socială, % PIB, 2015



Sursa: Eurostat, SP spending data base

Republica Moldova cheltuie pentru protecția socială comparativ mai puțin decât țările europene, media europeană (EU 28) este de 19,2% din PIB, dar la aproximativ același nivel cu țările din Europa de Est (Figura 51).

Asigurarea socială absoarbe cele mai multe fonduri, 76%⁶⁴ din anvelopa socială și cam 8,5% din PIB (2015). O parte din fonduri este alocată la acoperirea deficitului BASS. Asistența socială, care reprezintă 24% din anvelopa socială (2,7% din PIB), în proporție de 95% este destinată plăților sociale.

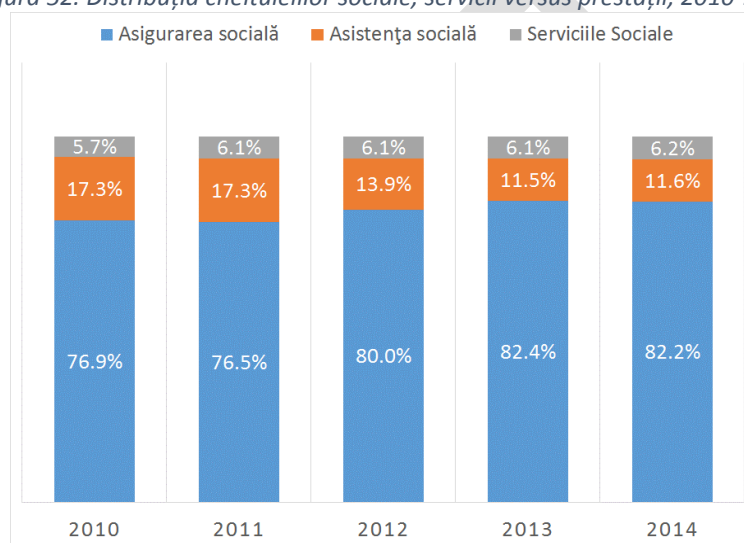
⁶³ A. Sanchetru, V. Sandu, V. Prohnițchi, Analiza experienței implementării legii ajutorului social în Republica Moldova, 2011

⁶⁴ Conform sumelor gestionate de către CNAS, Executarea bugetului BASS pe anii respectivi.

Cam o treime din anvelopa socială este cheltuită pentru prestații destinate vârstnicilor, partea rămasă fiind distribuită între celelalte grupuri vulnerabile. Cheltuielile pentru vârstnici vor crește considerabil în continuare, ca rezultat al fenomenului de îmbătrânire. În anul 2030 aproximativ 29% din populația țării va avea vârsta de peste 60 de ani, și această pondere va crește până la 33,6% în 2050⁶⁵. Vulnerabilitățile în rândurile persoanelor vârstnice se vor mări ca urmare a sarcinii demografice în creștere, gradului mare de dependență, speranța la o viață sănătoasă scăzută, lipsa serviciilor de sănătate. Aceste lucruri vor avea un efect major atât asupra sistemului de asigurări sociale de stat, cât și asupra sistemului de asistență socială.

Distribuția cheltuielilor semnificativ în defavoarea finanțării serviciilor sociale arată în parte faptul că sistemul social în Republica Moldova este reactiv. Plățile sociale sunt intervenții de moment, serviciile sociale sunt cele care creează oportunități pe termen lung. Rețeaua de servicii sociale s-a mărit în ultimii ani, în același timp, serviciile rămân sub-finanțate, dezvoltarea lor geografică este neomogenă, suportul oferit nu este în totalitate potrivit necesităților specifice ale beneficiarilor.

Figura 52. Distribuția cheltuielilor sociale, servicii versus prestații, 2010-2014



Sursa: MF, BS, 2010-2015

Grupuri vulnerabile

Protecția socială trebuie să garanteze accesul la plăți și servicii pentru toate persoanele, mai mult, suportul oferit trebuie să fie relevant necesităților specifice fiecărei persoane. În Republica Moldova următoarele categorii sunt dezavantajate (într-o formă sau alta) în procesul de redistribuire a resurselor: femeile, persoanele cu dizabilitate, vârstnicii, persoanele de etnie romă, persoanele din mediu rural.

- Grupul critic care are nevoie de suport relevant și susținut al sistemului de protecție socială este dificil de definit. Totuși practica regională stabilește câteva categorii de persoane care nu pot face față riscurilor la care sunt expuse fără intervenția sistemică a sistemului formal, și anume: copii rămași fără îngrijirea părintească, persoanele cu dizabilitate severă și cele cu dizabilitate intelectuală și persoanele în etate singuratică.
- Vulnerabilitățile sunt diferite și în schimbare, ca rezultat al schimbării realităților sociale și economice. Sistemul de protecție formal din Moldova nu face față acestor vulnerabilități, și

⁶⁵ UN, World Population ageing, NY, 2015

anume cele cauzate de: adicție, situațiile de contact și conflict cu sistemul de justiție, violența, abuzul și exploatarea, vagabondajul, deficiențe comportamentale și cognitive.

- Persoanele cu dizabilități se confruntă cu bariere diverse în realizarea dreptului de a trăi independent în comunitate. Cam 32% din cei chestionați se consideră persoane total integrate în comunitate, 43% – persoane parțial integrate în comunitate, 15% – persoane parțial izolate de comunitate, iar 8%- persoane total izolate de comunitate. Persoanele cu dizabilități care au indicat că se simt parțial izolate sau izolate de comunitate au indicat următoarele motive ale segregării: sărăcia și nivelul scăzut de trai (40%), lipsa unor servicii la nivel de comunitate (29%), prestațiile sociale mici (23%), starea de sănătate proastă (20%), faptul că nu au prieteni, persoane care să-i susțină (18%), atitudinea negativă a membrilor comunității față de persoanele cu dizabilități (10%).⁶⁶ Persoanele cu dizabilitate sunt cele mai dependente de plățile sociale, pentru multe din gospodăriile cu capul familiei cu dizabilitate plățile sociale sunt unica sursă de venit.
- Persoanele vârstnice au și ele un grad sporit de dependență față de plățile sociale, plata fiind unica sursă de venit pentru o mare parte din pensionari.
- Gospodăriile cu romi au o dependență sporită față de plățile sociale, venitul din plata socială constituie 13%⁶⁷.

Principalii factori cauzali

Deficiențele sistemelor formale și neformale de suport sunt complexe și țin de: cultura societății (izolarea/ignorarea problemelor și persoanelor (cum ar fi cele cu necesități dizabilitate), segregarea societății, grad avansat de intoleranță față de unele vulnerabilități majore, cum ar fi adicția), moștenirea unui sistem social sovietic reactiv, inflexibilitatea sistemului și imposibilitatea de a se adapta la realitățile societății moderne, sub-finanțarea cronică a sistemelor formale. Abilități și cunoștințe pentru suport adecvat lipsesc atât în cadrul unui sistem neformal cât și în cel formal. De exemplu, familia nu cunoaște cum să ajute/contribuie la dezvoltarea unei persoane cu autism sau sindromul Down, cum să ofere suport persoanelor cu comportament deviant sau înclinație de vagabondaj. Sistemul formal nu are specialiști bine pregătiți pentru a lucra cu victimele abuzului sau exploatării, copii străzii, persoanele cu adicție etc.

- Factorii determinanți pentru sistemul neformal țin de: schimbarea valorilor și normelor în societate, factorii demografici, migrația și urbanizarea masivă, inegalitățile și sărăcia la scară largă.
- Factorii determinanți pentru sistemul formal țin de: caracterul reactiv și nu preventiv al sistemului de protecție socială în Moldova. Schema de asigurare socială, care este instrumentul principal în prevenirea riscurilor idiosincratice, este deficitară. Intervențiile din schema de asistență socială nu sunt pe deplin sustenabile, gândite din perspectiva creării de oportunități, prin oferirea integrată a serviciilor și plăților sociale, prin abordare individuală în posibilitățile de îngrijire și întreținere, prin oferirea oportunităților de învățare și generare a venitului la locul de trai.

Măsurile cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

Implementarea Agendei 2030 este importantă în procesul de diminuare a sărăciei și inegalității prin considerarea tendințelor indicatorilor-cheie și factorilor cauzali. Interacțiunea dintre sistemele

⁶⁶ Keystone (2017). *Studiu sociologic: incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*. Accesibil online la <http://keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

⁶⁷ ibid

formale și neformale este importantă pentru asigurarea suportului tuturor persoanelor vulnerabile. Sistemul formal trebuie să își recunoască lacunele (de exemplu imposibilitatea de a face față fenomenului de îmbătrânire masivă și acoperire a necesităților vârstnicilor vulnerabili), să spună în mod onest care sunt posibilitățile de suport astfel încât sistemul neformal să se ajusteze.

- Eradicarea sărăciei pe termen mediu și scurt. Mai multe măsuri de politică publică sunt necesare pentru eradicarea sărăciei:

Eficientizarea schemelor de plăți sociale prin reducerea fragmentării, dublării și ineficienței plăților. Renunțarea la introducerea plăților ad-hoc fără analiză de impact. Țintirea grupurilor, în mod special defavorizate, prin instrumente adaptate (de exemplu, folosirea serviciului de mediator pentru a spori accesul la plăți sociale pentru populație roma). Revizuirea constantă a prevederilor schemei de ajutor social și APRA pentru un sistem mai flexibil. Măsuri pentru reducerea dependenței și abuzului față de sistemul de asistență socială sunt necesare, introducerea condiționalităților pentru beneficiarii care utilizează abuziv plățile sociale.

Existența unei viziuni clare a sectorului, prin stabilirea priorităților, corelarea cu resursele din sector și analiza redistribuirii lor.

- Eradicarea sărăciei pe termen lung. Politicile pro-săraci depășesc cadrul protecției sociale. Intervențiile pro-săraci pot fi clasificate în dependență de sectorul în care săracii lucrează, ariile în care ei trăiesc, factorii de producție utilizați și produsele pe care le consumă. Protecția socială este considerată un instrument de redistribuire prin schemele de asistență socială ținute. Aceste scheme trebuie să fie eficiente, flexibile și, mai ales, sustenabile. Investiții substanțiale sunt necesare pentru servicii de reabilitare (fizică și profesională). Țintirea sărăciei cronice este o altă dimensiune care trebuie să fie considerată în mod special de politicile sociale în Republica Moldova.
- Reducerea inegalităților prin măsuri pe termen mediu și lung:

Dezvoltarea rețelei de servicii sociale, de incluziune, reabilitare, recalificare, înlăturarea discriminării pentru toate grupurile vulnerabile.

Implementarea reformei de revizuire a *modalității de stabilire a dizabilității*, cu accent pe integrarea acestora în viața socială și câmpul muncii.

Îmbunătățirea accesului la suport social a grupurilor defavorizate prin oferirea serviciilor relevante, cu distribuție geografică omogenă, considerând necesitățile, oportunitățile și potențialul fiecărui beneficiar în mod individual.

- Îmbunătățirea performanței sistemului de suport formal prin reconfigurarea abordării, modului de intervenție, precum și a infrastructurii sociale. Sunt necesare: mecanisme clare de monitorizare constantă a impactului măsurilor sociale, flexibilitate în ajustarea acestora, viziune de diversificare a măsurilor de diminuare a riscurilor sociale. Sectorul rămâne subfinanțat, sistemul nu poate răspunde pe deplin necesităților specifice ale celor vulnerabili și marginalizați (de exemplu integrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilitate, accesul la servicii sociale de îngrijire pentru vârstnici). Reforma sistemului de asigurare socială de stat considerând aspectul credibilității sistemului de asigurare socială de stat.
- Fortificarea instituțiilor prin: ajustarea infrastructurii sociale, instituirea unor mecanisme funcționale intersectoriale și instrumente de colectare a datelor și luarea deciziilor în baza evidențelor. Procesele, procedurile și abordările trebuie ajustate și instituționalizate pentru un sistem care ar funcționa în mod eficient: instrumente/mecanisme clare de intrare în sistem, de referire, de interacțiune multisectorială. Proceduri clare și aplicate pentru licențierea și acreditarea serviciilor sociale atât publice cât și private. Regulamente de

funcționare și standarde minime de calitate realiste, clare și uniforme. Evitarea dublării funcțiilor, ambiguităților și conflictelor de interes în cadrul instituțiilor din sectorul formal.

DRAFT

Prioritatea 8. Un nivel mai înalt de securitate personală și comunitară

Conexiunea cu ciclu de viață

Siguranța fizică și confortul psihologic în comunitate și în familie este o dimensiune esențială a calității vieții. Ființă eminamente socială, omul are o necesitate fundamentală de a se simți parte din grup, de a interacționa cu alți oameni și de a participa la viața comunitară. Rata înaltă de criminalitate, incidența mare a accidentelor și situațiilor excepționale reduc calitatea vieții, catalizând atomizarea societății și cultivând sentimentul de frică, înstrăinare și abandon. Din perspectiva ciclului de viață, siguranța comunitară este, probabil, egal de importantă pentru toate vârstele. Datele statistice sugerează, totuși, că anumite grupuri sociale sau zone geografice se confruntă cu riscuri mai înalte.

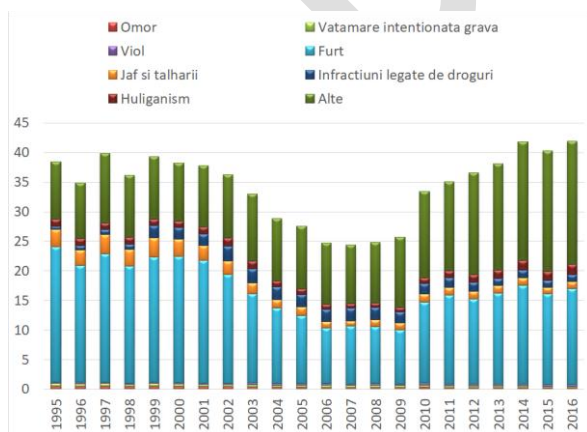
Legăturile cu ODD

O serie de ținte ODD se referă la această dimensiune a calității vieții. Ținta 5.2. cheamă la eliminarea tuturor formelor de violență contra femeilor și fetelor. Ținta 11.5 se referă la reducerea numărului victimelor și valorii pierderilor cauzate de dezastrele naturale. Ținta 16.1 în mod direct formulează reducerea semnificativă a tuturor formelor de violență și de mortalitate cauzată de aceasta, în timp ce ODD 16.2 ține de eliminarea abuzurilor, exploatării și tuturor formelor de violență contra copiilor.

Dinamica indicatorilor-cheie

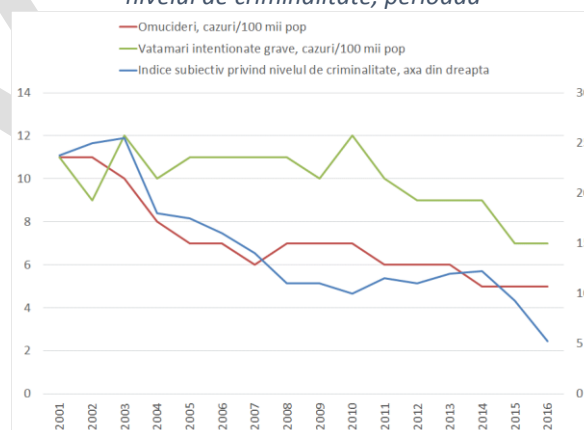
Gradul de siguranță în comunitate este exprimat atât cu ajutorul unor indicatori administrativi privind statistica infracționalității și accidentelor, cât și prin prisma experiențelor individuale. Datele administrative vorbesc despre o creștere a incidenței infracțiunilor începând cu anul 2007 (Figura 53). Însă, erupția din 2010 sugerează că datele reflectă într-o măsură mai mare impactul unor îmbunătățiri administrative în înregistrarea infracțiunilor ușoare (în special, furturile, actele de huliganism) decât o agravare dramatică a mediului de securitate.

Figura 53. Infracțiuni înregistrate după tipul infracțiunii, perioada 1995-2016, mii cazuri



Sursa: Biroul Național de Statistică.

Figura 54. Rata omuciderilor, vătămarilor intenționate grave și percepțiile subiective privind nivelul de criminalitate, perioada



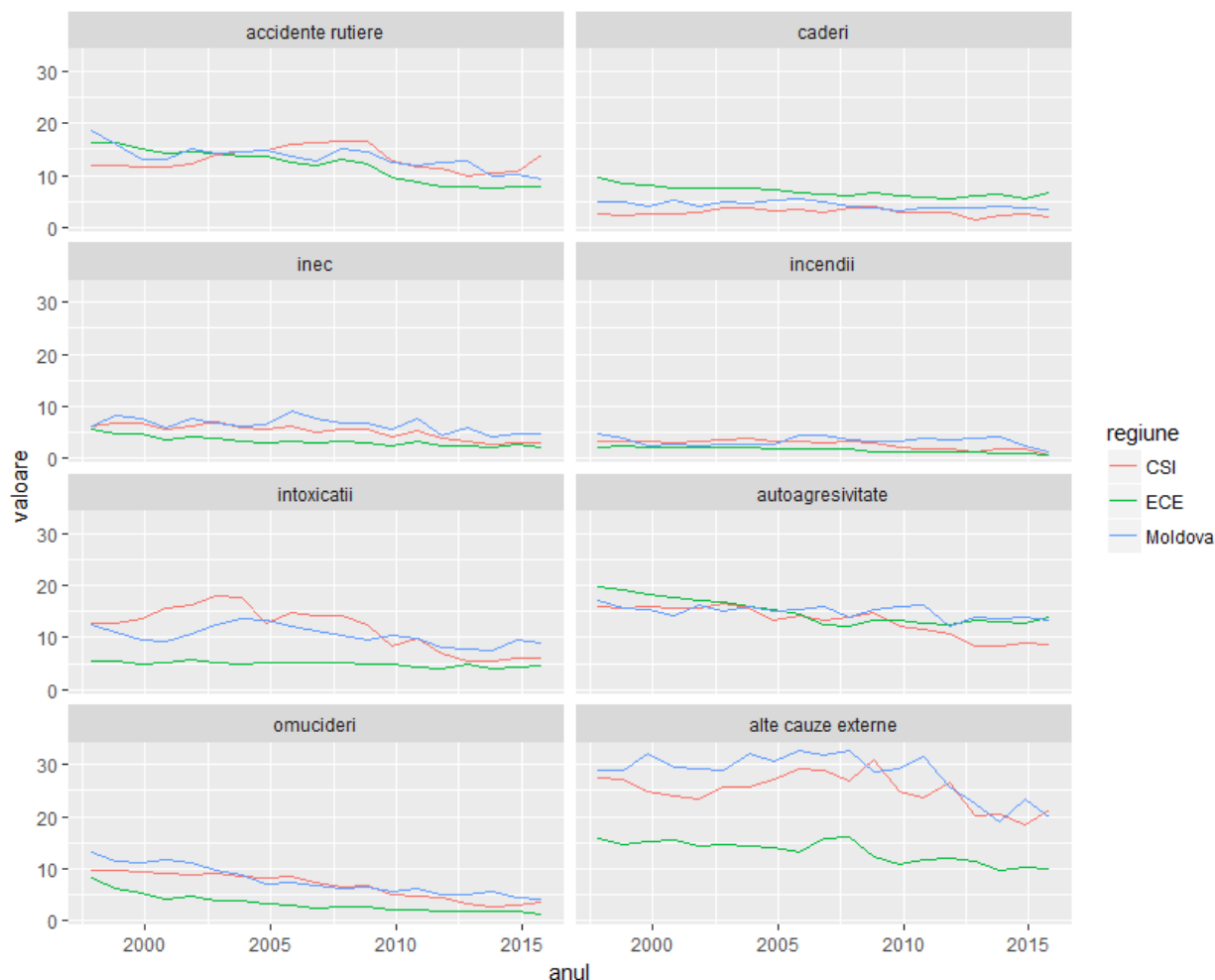
Notă: Indicele subiectiv este calculat ca pondere a cetățenilor îngrijorați de nivelul de criminalitate și infracționalitate în Barometrul de Opinie Publică.

Sursa: Biroul Național de Statistică, Institutul de Politici Publice.

Indicatorii de crime violente soldate cu victime umane sau cu vătămări intenționate grave, mai puțin vulnerabili la ingerințele administrative, atestă, în linii mari, o îmbunătățire a situației, corelând și cu percepțiile individuale mai pozitive (Figura 54). Îmbunătățirea mediului de securitate este vizibilă mai ales dacă facem o comparație cu situația din „sălbaticii ani 1990”, când crimele violente raportau o incidență de 3-4 ori mai mare decât în prezent. Se face remarcată și scăderea numărului de accidente rutiere și a numărului de victime și persoane care au suferit traume de pe urma accidentelor rutiere.

În pofida acestor îmbunătățiri, Republica Moldova încă nu s-a distanțat în mod credibil de modelul post-sovietic caracterizate de un nivel înalt de violență și nesiguranță și să-și asigure o convergență credibilă măcar către media central- și est-europeană (Figura 55). În mod particular, se face remarcată distanța mare care separă Republica Moldova de țările central-europene atunci când este vorba de siguranța omului în raport cu așa riscuri ca: accidentele rutiere, înecurile, intoxicațiile, omuciderile și accidente cauzate de alte cauze externe cu efect letal (electrocutări, accidente casnice, accidente de muncă).

Figura 55. Evoluția mortalității provocate de cauze externe, pe tipuri de cauze și regiuni, cazuri/100 mii populație

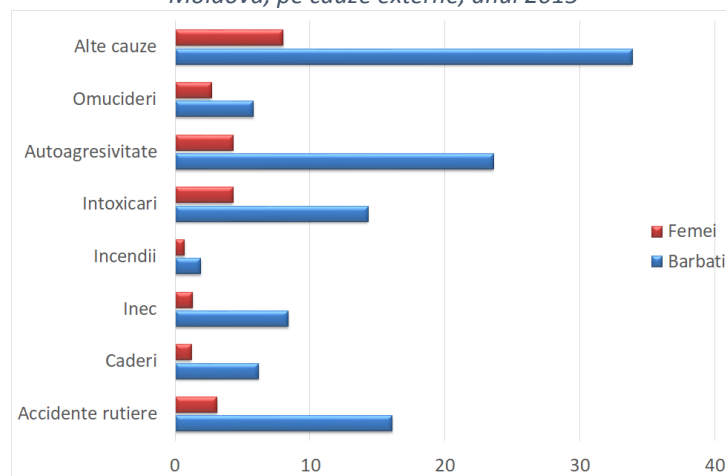


Surse: calculele autorilor pe baza WHO Mortality Database, accesat la 30 oct 2017.

Grupuri vulnerabile

- Analiza datelor statistice scoate în evidență că, contrar unor stereotipuri, oamenii din zonele rurale (mai ales, în regiunea de Centru) sunt mai expuși violenței din partea altor oameni decât cei din urban. Pe parcursul ultimilor 20 de ani, rata omuciderilor (număr de cazuri normalizat pe numărul populație) a fost semnificativ mai mare decât media națională în raioanele Ialoveni (cu circa 65% peste medie), în Anenii-Noi, Șoldănești, Strășeni, Călărași și Căușeni (circa 40% peste medie) și în Basarabeasca, Florești, Dubăsari și Cimișlia (circa 20-30% peste medie).

Figura 56. Ratele mortalității standardizate pe vârste la 100 mii populație femei și bărbați în Republica Moldova, pe cauze externe, anul 2015



Surse: WHO Mortality Database, accesat la 30 oct 2017.

- Reflectând un model global, bărbații predomină în rândul victimelor omuciderilor (circa 70%), dar și în rândul autorilor (circa 90%). După cum arată Figura 56, bărbații se confruntă în mod sistematic cu riscuri semnificativ mai mari de a cădea victimă unui accident sau violenței: pentru bărbați, riscul a fi omorât este de 2 ori mai mare decât pentru femei, de intoxicație - de 3,3 ori mai mare, iar de înec – de 6,5 ori mai mare.
- Bărbații sunt și victimele cele mai frecvente ale accidentelor rutiere soldate cu rezultat tragic (de 5 ori mai des decât femeile), ceea ce reflectă, într-o anumită măsură un factor structural – predominarea bărbaților în populația conducătorilor de vehicule auto – dar, probabil, și înclinația mai mare de adoptarea a unor comportamente riscante. De remarcat că circa 85% din accidente sunt cauzate de șoferi, iar aproape 1/3 din victime sunt pietonii.
- În virtutea predominării unor stereotipuri culturale arhaice, societatea moldovenească oferă teren fertil pentru manifestarea violenței sexuale, în special față de femei, și a violenței față de copii. De multe ori, acestea se manifestă ca parte a unui fenomen mai general de violență în familie și, de foarte multe, ori este asociat cu abuzul de alcool din infractorului. Numărul violurilor și violenței sexuale este în continuă creștere (posibil și datorită unei înregistrări administrative mai corecte a cazurilor): 243 cazuri în medie anuală în anii 1990, 266 cazuri în 2000-2009, 337 cazuri în medie în 2010-2016. Numărul de infracțiuni comise împotriva copiilor a crescut de la 456 în medie pe an în perioada 2000-2009 la 1000 cazuri în medie în 2010-2016, nivel de risc cu care se confruntă fetele fiind cam cu 40-60% mai mare decât băieții.

Principalii factori cauzali

Privite în ansamblu, datele arată că, în pofida unor tendințe pozitive, nivelul de securitate personală în societatea moldovenească nu poate fi considerat satisfăcător. Datele disponibile nu sunt suficient de detaliate pentru a identifica principalii factori cauzali. De fapt, cu excepția unor studii de caz, în Moldova încă nu au fost făcute cercetări robuste care să identifice rolul diferitor factori în comportamentul violent sau în accidentările de diferită natură. Unele date alternative, evidențele cotidiene și opiniile experților sugerează că, printre posibili factori care ar putea să determine nivelul de violență și de accidente în Republica Moldova se numără:

- Factorii individuali – particularitățile de personalitate, abuzul de băuturi alcoolice și accesibilitatea acestora, inclusiv în virtutea producției în condiții de casă.

- Factorii de grup – influența nefastă din partea semenilor și adulților, violența în școală și în familie. De exemplu, în cazul infracțiunilor juvenile, datele statistice arată că sugerează că circa 20% din infracțiunile juvenile sunt comise în grup sau împreună cu adulții.
- Comunitari – lipsa locurilor de muncă și a unor venituri permanente, lipsa unor activități extra-școlare pentru tineri, violența în comunitate. Combinat cu alte cauze, lipsa unui loc de muncă se conturează ca un factor predictiv important care poate determina comportamentul violent sau riscant – circa 25% din infracțiuni sunt comise de persoane care nu au loc de muncă – deși datele atestă că în ultimul deceniu importanța acestui factor este în scădere. Totodată, datele arată că peste 60% din autorii infracțiunilor juvenile sunt comise de minori care nici nu învață, nici nu lucrează.
- Sistemici - perpetuarea de către mass media și cultura de masă a unor modele comportamentale negative, accesibilitatea produselor alcoolice comercializate, accesul la arme, lipsa unui set de penalizări credibile și prevalența aranjamentelor corupte care permite eschivarea de la pedeapsă.

Măsuri cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

- Reducerea violenței contra copiilor și femeilor ca măsuri prioritare care vor îmbunătăți dinamica socială pe termen lung. Mai puțin copiii victime ale abuzului azi înseamnă un număr mai mic de abuzuri în viitor. Mai puține femei agresate înseamnă mediu familial și comunitar mai propice pentru muncă, trai și educarea copiilor.
- Sporirea rolului psihologului în instituțiile educaționale. Psihologii trebuie în mod profesionist să ajute la identificarea și controlarea factorilor de personalitate care pot crea predispoziții pentru comportament violent sau riscant și să ajute părinții, elevii și învățătorii să treacă peste dificultățile de adaptare, comunicare și socializare.
- Promovarea abstenenței de la consumul de alcool în rândul tinerilor. Ținând cont de accesibilitatea alcoolului produs în condiții de casă, dar și de încălcarea frecventă a interdicțiilor de vânzare a alcoolului tinerilor care nu au atins vârsta minimală stipulată de lege, nu este de mirare că consumul de alcool este foarte des asociat cu comportamentul violent. Aceasta determină prioritatea strategică a măsurii respective.
- Eliminarea stereotipurilor culturale de gen. În pofida programelor implementate de Guvern și de comunitatea donatorilor, încă nu au fost eliminate rădăcinile culturale care perpetuează stereotipurile de inferioritate a femeilor față de bărbați din societatea moldovenească. Pe termen lung, anume eliminarea factorilor culturali vor conduce la abilitarea durabilă a femeilor din punct de vedere politic, economic și social.
- Mai puțin timp liber pentru infracțiuni în mediul copiilor și adolescenților. Importanța acestei măsuri este determinată de probe empirice internaționale care atestă că infracțiunile juvenile sunt în mare măsură determinate de absența unor oportunități pentru petrecerea timpului liber și pentru socializare civilizată.
- Efectuarea unui screening continuu în comunitățile care în mod particular sunt vulnerabile la crimă și accidente. Relevanța acestei măsuri este determinată de observațiile că violența și înclinația de adoptare a unor comportamente riscante sunt în mare măsură fenomene de rețea/grup social, perpetuate, în multe cazuri de structurile criminale care se asigură cu „material” uman din rândul copiilor și adolescenților.
- Implementarea unor politici mai eficiente de control a conținutului mediatic și on-line. Există numeroase dovezi empirice că reguli mai stricte care minimizează expunerea copiilor și adolescenților la violența promovată în media și on-line (filme, știri, jocuri, conținutul rețelelor sociale) servesc la reducerea pe termen mediu și lung a violenței și agresivității din partea spectatorilor / utilizatorilor minori.

- Îmbunătățirea relației comunitate-poliție și dezvoltarea capacităților de reacție operativă din partea poliției. Vigilența și mobilizarea comunitară pot să îmbunătățească esențial capacitatea organelor responsabile de prevenire a unor infracțiuni.
- Screening-ul integral al riscurilor tehnologice. Este necesară o evaluare integrală a elementelor de infrastructură și normativelor tehnice și de securitate pentru a identifica vulnerabilitățile sistemice care conduc la un număr înalt de victime umane prin incendii, înec, electrocutări etc.
- Asigurarea colectării unor date statistice relevante. Programul național de lucrări statistice trebuie să asigure efectuarea a lucrărilor necesare pentru colectarea datelor pentru evaluarea riscurilor obiective și percepțiilor individuale privind securitatea comunitară. Totodată, în cadrul statisticii judiciare este necesară colectarea evidențelor de natură individuală, comunitară, familială, socio-economică care să permită identificarea factorilor primari ai violenței și accidentelor.

DRAFT

Prioritatea 9. O guvernare mai efektivă, responsabilă, transparentă și incluzivă

Conexiunea cu ciclu de viață

Calitatea guvernării constituie unul din elementele fundamentale care determină calitatea vieții cetățenilor. O funcționare eficientă a instituțiilor statului, într-un mod transparent și centrate pe cetățean influențează direct asupra încrederii cetățeanului în stat și asupra identificării cu acesta. Rata înaltă a neîncrederii în instituțiile statului și în calitatea actului justiției reduc nivelul investițiilor cetățeanului în dezvoltarea statului. Totodată, administrația publică este necesară a fi eficientă, transparentă și credibilă la toate nivelele, inclusiv la nivel teritorial, unde descentralizarea și activitatea administrației locale trebuie să fie în serviciul cetățeanului. Din perspectiva ciclului de viață calitatea actului de guvernare și actului justiției este, practic, la fel de importantă pentru toate vârstele.

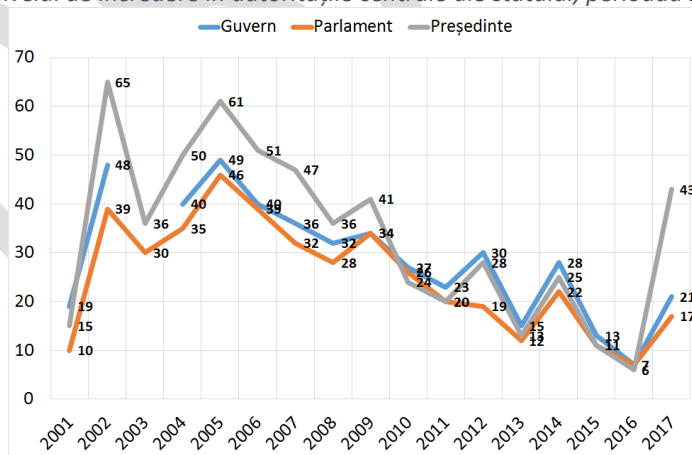
Legăturile cu ODD

O serie de ținte ODD se referă la această dimensiune a calității vieții. Ținta ODD 16.3 susține promovarea supremației legii și asigurarea accesului egal la justiție pentru toate femeile, toți bărbații și copiii, în timp ce ținta ODD 16.5 ține de reducerea corupției și mituirii în toate formele sale.

Dinamica indicatorilor-cheie

Gradul de încredere a cetățenilor în instituțiile centrale ale statului este identificat în baza sondajelor de opinie realizate periodic. Potrivit Barometrului Opiniei Publice elaborat de Institutul de Politici Publice, începând cu anul 2001, cea mai înaltă încredere în autoritățile centrale ale statului a fost înregistrată în perioada 2002-2005, suferind o coborâre în anul 2003, ceea ce coincide cu anul în care urma a fi stabilită o formă statală diferită prin constituirea a unui stat moldovenesc federal asimetric prin semnarea „Memorandumului Kozak”. Totodată, potrivit Figurii 57, putem remarca că începând cu anul 2005 până în anul 2016, nivelul de încredere în cele trei autorități (Parlament, Guvern, Președinte) a avut o tendință similară, cel mai jos nivel fiind atins în anul 2016, ca urmare a crizei politice din anul 2015, toate instituțiile situându-se la nivelul de circa 6-7% de încredere din partea cetățenilor.

Figura 57. Nivelul de încredere în autoritățile centrale ale statului, perioada 2001-2017, %

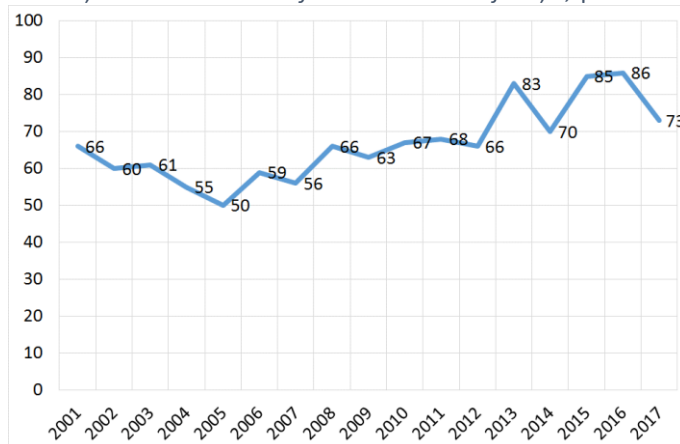


Sursa: Institutul de Politici Publice

În plus, activitatea cotidiană a instituțiilor statului trebuie să se bazeze pe respectarea statului de drept și să fie completate cu măsuri eficiente de combatere a corupției și eforturi pentru creșterea accesului la justiție pentru cetățeni într-o manieră echitabilă. Potrivit Barometrului Opiniei Publice, putem constata că cel mai înalt nivel al încredere în justiție a fost în anul 2005, fiind aproximativ de 50%. Figura 58 reflectă că neîncrederea în justiție a atins cota maximă în anii 2015 și 2016, situându-se la nivelul de 85% și respectiv 86%, în anul 2017 situația s-a îmbunătățit ușor, însă neîncrederea rămâne oricum la unul din cele mai înalte nivele din 2001 până în prezent. Neîncrederea în sistemului

justiției generează un nivel scăzut de încredere în stat și instituțiile acesteia, ceea ce duce la un cerc vicios în relația stat și cetățean.

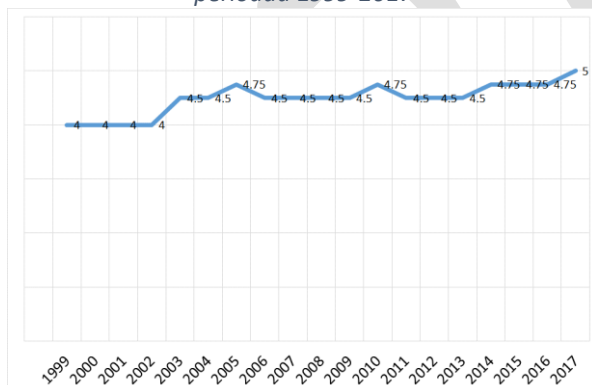
Figura 58. Cota cetățenilor care nu manifestă încredere în justiție, perioada 2001-2017, %



Sursa: Institutul de Politici Publice

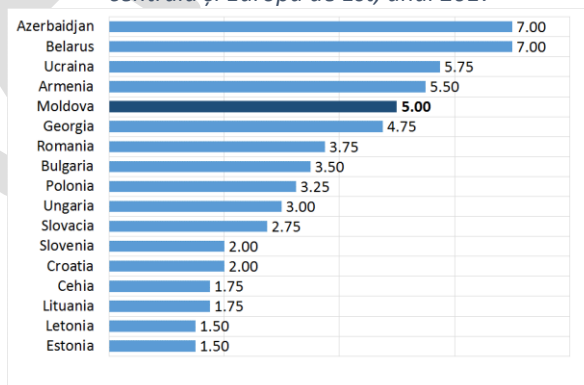
În aceeași ordine de idei, potrivit Freedom House, indicele independenței justiției reflectă în mare măsură cele prezentate de Barometrul Opiniei Publice. Cel mai bun indice Republica Moldova la înregistrat la începutul măsurărilor, având un scor de 4, unde 1 este cel mai bun, iar 7 cel mai rău rezultat. Potrivit Figurii 59, dacă să excludem micile excepții, tendința a fost continuă de înrăutățire, iar în anul 2017 a atins cel mai slab rezultat, având indicele 5⁶⁸. În comparație cu țările ECE, potrivit Freedom House, Republica Moldova are unul dintre cel mai slab indice al independenței justiției (Figura 60).

Figura 59. Evoluția indicelui independenței justiției, perioada 1999-2017



Sursa: Freedom House.

Figura 60. Indicele independenței justiției în Europa centrală și Europa de Est, anul 2017



Sursa: Freedom House.

Un alt aspect important în procesul de consolidare a unei guvernări efective, responsabile și transparente este combaterea fenomenului corupției. Lupta cu flagelul corupției este un proces continuu de la independența Republicii Moldova, în mod special în ultimii șapte ani. Cu toate acestea, potrivit Barometrului Opiniei Publice, corupția, prezentă la toate nivelele în societate, constituie una din îngrijorările majore ale cetățenilor, alături de șomaj, sărăcie și prețuri mari. Potrivit Freedom House, din 1999 până în prezent indicele corupției practic rămâne neschimbat, fiind situat în jur de cota 6, unde 7 reprezintă cel mai rău rezultat, iar 1 cel mai bun (Figura 61). În comparație cu țările ECE, potrivit Freedom House, Republica Moldova se află în topul celor mai corupte state (Figura 62).

⁶⁸ Potrivit Freedom House indicele 1 este cel mai bun rezultat și indicele 7 cel mai rău rezultat, <https://freedomhouse.org/country/moldova>

Figura 61. Evoluția indicelui corupției, perioada 1999-2017

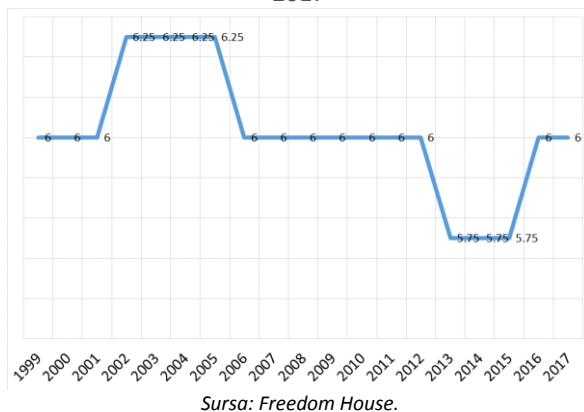
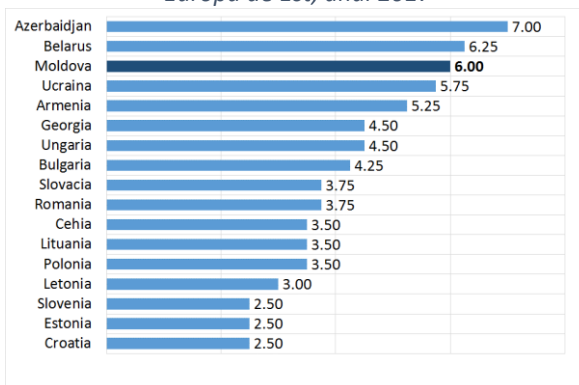


Figura 62. Indicele corupției în Europa centrală și Europa de Est, anul 2017



Grupuri vulnerabile

- Femeile din Republica Moldova continuă să fie subreprezentate în procesul decizional politic și public. Astfel, femeile sunt reprezentate la nivel de una din cinci deputați în Parlament sau primare, una din patru în poziția de manageră de companie sau șefă de minister și una din trei consiliere locale. În prezent, nivelul de reprezentare a femeilor în Parlamentul Republicii Moldova, Guvern, autoritățile administrației publice centrale și locale este sub media globală. Femeile sunt în continuare slab reprezentate în organul legislativ și executiv. În 2015, femeile reprezentau 20,7% în Parlamentul Republicii Moldova și 25 % în Guvernul Republicii Moldova. Participarea politică a femeilor în organele reprezentative de nivel local este și mai mică, constituind 18,1%.
- Accesul persoanelor cu dizabilități la justiție este limitat. Limitele sunt cauzate de capacitățile reduse ale prestatorilor publici de asistență juridică în acordarea asistenței juridice specializate bazate pe drepturile stipulate în Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, pe de o parte, și de imposibilitatea persoanelor cu dizabilități intelectuale sau psiho-sociale lipsite de capacitate juridică de a accesa în mod independent serviciile de asistență juridică. În Republica Moldova aproximativ 4 mii de persoane cu dizabilități sunt lipsite de capacitate juridică.⁶⁹
- Problemele cu care persoanele cu dizabilități se adresează pentru asistență juridică se referă la: tratament discriminatoriu pe criteriu de dizabilitate; încălcarea dreptului de acces la servicii sociale și de sănătate; încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități de către angajați în instituțiile rezidențiale; încălcarea drepturilor patrimoniale; lipsirea capacității juridice a persoanelor cu dizabilități; violarea dreptului la viața în comunitate (persoane izolate la domiciliu sau instituționalizate în instituții rezidențiale); limitarea dreptului la libertatea de circulație; discriminarea la angajare în câmpul muncii.⁷⁰

Numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este de 184,8 mii persoane, inclusiv 13,4 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. În ultimii 5 ani numărul acestora a crescut cu 2,7% în general, iar în cazul copiilor a scăzut cu 11,3%. Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie aproape 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova. În medie la 10 mii locuitori revin 520 persoane cu dizabilități și 193 copii cu dizabilități revin la 10 mii copii cu vârsta de 0-17 ani.

⁶⁹ Keystone (2017). Studiu sociologic: incluziunea sociala a persoanelor cu dizabilități. Accesibil online la <http://keystonemoldova.md/assets/documents/ro/publications/Studiu%20Incluziunea%20Sociala%20a%20Persoanelor%20cu%20Dizabilitati%202017.pdf>

⁷⁰ Ibid.

Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu dizabilitate severă.⁷¹

Principali factori cauzali

Privite în ansamblu, datele arată că, în pofida faptului că sistemul administrativ alături de sistemul justiției a trecut prin mai multe cicluri de reformă, fiind consolidate și instituțiile statului în domeniul combaterii corupției, totuși în ultimii aproximativ 20 ani situația rămâne neschimbată, ba dimpotrivă la unele aspecte chiar s-a înrăutățit. Reieșind din datele existente, analizele disponibile și opiniile experților, printre posibili factori care determină o încredere scăzută în instituțiile statului și în sistemul justiției se numără:

- Politici – politizarea excesivă a instituțiilor statului, în mod special a instituțiilor de drept, ceea ce afectează în mod direct independența puterii judecătorești de cea legislativă și executivă;
- Sistemici – existența a mai multe surse de informare generează în mod direct o informare mai largă a populației și o transparență mai sporită a instituțiilor statului, ceea ce poate influența percepția cetățenilor asupra modului de funcționare a instituțiilor statului. Totodată, salarizarea joasă în cadrul sistemului de administrare publică generează un flux înalt de personal;
- Obiectivi – volumul de lucru al judecătorilor continuă să fie o provocare în realizarea eficientă a actului justiției. Sarcina medie a dosarelor per judecător rămâne a fi la nivel de circa 60 dosare per judecător. Pentru Judecătoria Chișinău rămâne în continuare o sarcină lunară medie a dosarelor per judecător mai înaltă decât în majoritatea instanțelor de drept comun din țară, fiind peste 100 dosare per judecător. Numărul înalt de dosare, în mod special în anumite instanțe, generează în mod direct o eficiență scăzută a instanțelor judecătorești.
- Subiectivi – deși asistăm la o încredere scăzută a cetățenilor în instanțele judecătorești, soluționarea litigiilor pe cale alternativă (extrajudiciară) tot rămân a fi un element tabu și lipsit de popularitate, constituind cale pentru mai puțin de 1 % din numărul total de litigii.

Măsuri cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

- Valoarea principală a statului trebuie să devină respectul pentru persoană. Întregul sistem de administrare publică centrală sau locală urmează a fi axat și centrat pe creșterea calității vieții oamenilor.
- Consolidarea statutului funcționarului public. Obținerea statutului de funcționar public urmează să devină un obiectiv și o tendință pentru cei din sectorul real. Este necesar ca funcția publică să devină o funcție de elită, cu un stimulent financiar semnificativ, iar fluxul de personal în administrația publică să fie unul extrem de redus ca urmare a lipsei elementelor motivaționale. Totodată, funcționarii publici trebuie să fie motivați pentru a-și îmbunătăți performanța și de a deveni maxim responsabili.
- Apropierea serviciilor statului de om. Instituțiile statului trebuie să consolideze încrederea oamenilor, care vor beneficia, la fiecare etapă a vieții, de servicii publice integrate, oportune și de calitate care să corespundă necesităților individuale ale persoanelor, inclusiv a persoanelor care fac parte grupurile vulnerabile ale societății.
- Asigurarea accesibilității serviciilor pentru persoanele cu dizabilități și vârstnici. Este imperativă înlăturarea barierelor infrastructurale și informaționale cu care se confruntă persoanele cu dizabilități. Pentru realizarea veritabilă a drepturilor persoanelor cu dizabilități

⁷¹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=4976&idc=168>

psihosociale este necesară abolirea totală a tutelei și asigurarea serviciilor de sprijin în luarea deciziilor ținând cont de diversitatea, voința și necesitățile persoanelor cu dizabilități.

- Cadrul instituțional cu privire la prevenirea și combaterea tuturor formelor de discriminare față de femei necesită a fi consolidat. Sunt imperative eforturi de integrare a dimensiunii de gen în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice în toate sferele vieții și responsabilizare a autorităților publice pentru asigurarea veritabilă a egalității de gen.
- Crearea unei administrații publice locale eficiente și în interesul oamenilor. Fragmentarea excesivă a structurii administrativ-teritoriale duce la servicii de o calitate joasă pentru oameni. Este necesar adoptarea unui model pentru structura administrativ-teritorială, astfel încât autoritatea publică locală să devină una eficientă în relațiile cu oamenii.
- Eliminarea factorului uman din procesul de prestare a serviciilor. Este necesar de a fi dezvoltată infrastructura de e-Guvernare, astfel încât cetățenii să interacționeze minim posibil cu factorul uman în procesul de obținere a serviciilor din partea statului. Totodată, trebuie asimilate și utilizare eficient serviciile deja existente în formă electronică.
- Depolitizarea instituțiilor de drept. Pentru a asigura o eficiență înaltă a instanțelor judecătorești și organelor procuraturii este necesară asigurarea independenței acestor instituții și de asigurat condiții optime de muncă pentru reprezentanții organelor de drept.
- Promovarea unui corp de judecători independenți și profesioniști. Pentru a asigura un stat de drept și de a crește încrederea în sistemul judecătoresc trebuie create mecanisme pentru promovarea unor judecători profesioniști și integri.
- Combaterea fenomenului corupției. Trebuie asigurat ca toți actorii implicați în prevenirea, investigarea și judecarea cazurilor de corupție să beneficieze de autonomie și independență, astfel încât să-și poată îndeplini funcțiile corespunzător, fără influența altor actori politici sau administrativi.

Prioritatea 10. Asigurarea dreptului fundamental la un mediu ambiant sănătos și sigur

Conexiunea cu ciclul de viață

Calitatea bună a mediului, precum și disponibilitatea resurselor naturale necesare pentru existența vieții, este o precondiție pentru sănătatea populației, creșterea nivelului de trai, atragerea investițiilor, dezvoltarea sectorului economic și bunăstarea societății.

Calitatea apei și a aerului are un impact direct asupra sănătății populației pe tot parcursul vieții. O populație sănătoasă este aptă de a fi antrenată în câmpul muncii, contribuind la creșterea nivelului veniturilor și diminuând povara asistenței sociale asigurate de stat. De asemenea, calitatea apei are impact direct asupra calității produselor agricole, piscicole și produselor alimentare provenite din sectorul zootehnic (lactate, carne, ouă). Consumate de om, toate acestea, de asemenea contribuie la starea sănătății populației. Astfel, componentele de mediu au un impact direct și indirect asupra omului pe tot parcursul vieții, determinând starea sănătății și, respectiv, nivelul productivității.

În același timp, cantitatea resurselor naturale disponibile (apă, păduri, faună, floră) este un factor important pentru așezămintele umane, care determină densitatea populației, investițiile în diverse sectoare ale economiei, respectiv dezvoltarea localităților.

O infrastructură adecvată pentru valorificarea resurselor mediului și protecție acestuia (sisteme de aprovizionare cu apă și canalizare, stații de epurare al apelor uzate, sisteme de management al deșeurilor solide), deopotrivă în localitățile urbane și rurale, are o importanță majoră atât pentru atragerea investițiilor în diverse sectoare ale economiei, cât și pentru creșterea nivelului de sănătate al populației.

Totodată, de cele mai multe ori, calitatea mediului și cantitatea resurselor naturale este condiționată de activitatea umană și anume, de responsabilitatea autorităților, firmelor și oamenilor în protecția mediului prin acțiuni de prevenire a poluării, de consum rațional al resurselor, de conservare a biodiversității și de reabilitare a componentelor de mediu.

Legăturile cu ODD

Având în vedere rolul fundamental al componentelor de mediu și al resurselor naturale pentru existența vieții și pentru sporirea calității vieții, obiectivul respectiv se regăsește nemijlocit în 4 din cele 17 Obiective de dezvoltare durabilă (ODD), și anume: ODD 6 se referă la asigurarea disponibilității și managementul durabil al apei și sanitației pentru toți; ODD 13 (Luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor); ODD 14 (Conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor marine pentru o dezvoltare durabilă); ODD 15 (Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, gestionarea durabilă a pădurilor, combaterea deșertificării, stoparea și repararea degradării solului și stoparea pierderilor de biodiversitate).

Dinamica indicatorilor-cheie

Apa este una din resursele naturale cele mai importante, care asigură existența vieții. În același timp, calitatea apei determină în mod direct sănătatea populației. Pe când calitatea apei este determinată de sursele de poluare și modul cum administrăm aceste surse. Gestionarea acestor surse de poluare devine mai sensibilă în momentul în care apa de suprafață este o sursă importantă de aprovizionare cu apă a populației. Principalele surse de poluare a apelor din Republica Moldova sunt apele uzate neepurate sau parțial epurate, deșeurile menajere și de producție, precum și fertilizanții utilizați în agricultură.

În anul 2015, circa 95% din populația urbană și 39,8% din populația rurală au fost conectate la sisteme centralizate de aprovizionare cu apă potabilă, ceea ce constituie o medie de 67% în total în

Republica Moldova. Acces la toate sursele îmbunătățite de apă potabilă au 96% din populația urbană și 81% din cea rurală. În perioada anilor 2009-2015 se remarcă o tendință pozitivă accelerată de extindere a sistemelor de alimentare cu apă, însă această tendință este disproporționată cu cea a sistemelor de canalizare, ceea ce condiționează evacuarea apelor reziduale în mediul natural, fără epurare. Există o discrepanță în conectarea populației la canalizare, în special în zona rurală.

Problema majoră în sectorul de aprovizionare cu apă și sanitație constă în faptul că sistemele de aprovizionare cu apă nu sunt înzestrate cu sisteme adecvate de epurare a apelor uzate. Din numărul total de apeducte (742), doar 166 dispun de sisteme de canalizare (din care doar 121 sunt funcționale) și din care doar 101 sunt înzestrate cu stații de epurare a apelor uzate, iar din acestea doar 70 sunt funcționale. Numărul populației care are acces la sisteme de canalizare este de 761 mii persoane, ceea ce constituie 22,2% din populația țării: 42% din populația urbană și doar 3% din populația rurală.⁷² Cea mai semnificativă creștere în construcția sistemelor de aprovizionare cu apă a fost înregistrată în localitățile rurale, de la 3664,4 km în 2009 la 8226,4 km în 2015, crescând și volumul de apă furnizată de la 7,2 milioane m³ în 2009 la 16,6 milioane m³ în 2015. Pe de altă parte sistemele de canalizare nu s-au extins în aceeași măsură în localitățile rurale, înregistrând un progres de doar 139,9 km timp de 7 ani, iar volumul de apă uzată epurată a înregistrat progrese foarte modeste, de la 0,5 milioane m³ în 2009 la 1,3 milioane m³ în 2015, ceea ce denotă investiții nesemnificative în stațiile de epurare, cauzând surse de poluare al apelor de suprafață.

Deși datele statistice arată că apele uzate sunt epurate în proporție de 93,6% în 2015, analizele de laborator efectuate de Centrul Național de Sănătate Publică la apele uzate deversate în bazinele de apă demonstrează o calitate necorespunzătoare normativelor de epurare a apelor uzate, ceea ce denotă mari deficiențe în funcționalitatea stațiilor de epurare la nivel național, atât în localitățile urbane, cât și în localitățile rurale.

Calitatea apelor de suprafață este importantă nu doar pentru alimentarea populației cu apă, dar și pentru irigație, în mod special pentru apele din interiorul țării. Nivelul sporit de poluare al râurilor mici și al bazinelor acvatice, împiedică obținerea autorizațiilor necesare pentru a utiliza apa cu scopul irigației.

Un alt aspect important cu care se confruntă Republica Moldova este cantitatea apei disponibile pentru utilizare. Conform datelor recente, volumul apelor disponibile este de 11115 miliarde m³ anual sau 2725 m³ per capita, dacă combinăm sursele de suprafață și subterane. Resursele de apă care se formează pe teritoriul țării constituie 1 miliard m³ sau o medie de circa 250 m³ per capita, ceea ce este foarte puțin, fiind comparat în plan internațional.⁷³ Având în vedere că Republica Moldova este o țară cu resurse limitate de apă și care se confruntă cu presiuni asupra acestor rezerve, managementul integrat al resurselor de apă ar asigura accesul la apă pentru diferite sectoare în mod uniform la nivel de bazin hidrografic. În procesul de gestionare a resurselor de apă este indicat să ținem cont de aspectele schimbărilor climatice, care au un impact direct asupra disponibilității apei.

Un alt indicator important se referă la suprafața terenurilor împădurite din suprafața totală a țării. Pădurile, ca și resursă naturală, aduc beneficii multiple contribuind în ansamblu la bunăstarea populației și dezvoltarea economică. Astfel, pădurile adăpostesc o multitudine de specii de floră și faună, ajută la încetinirea încălzirii globale, prin sechestrarea carbonului, sunt surse de produse lemnoase, are o influență directă la reglarea căderilor de precipitații, sunt surse esențiale de hrană și

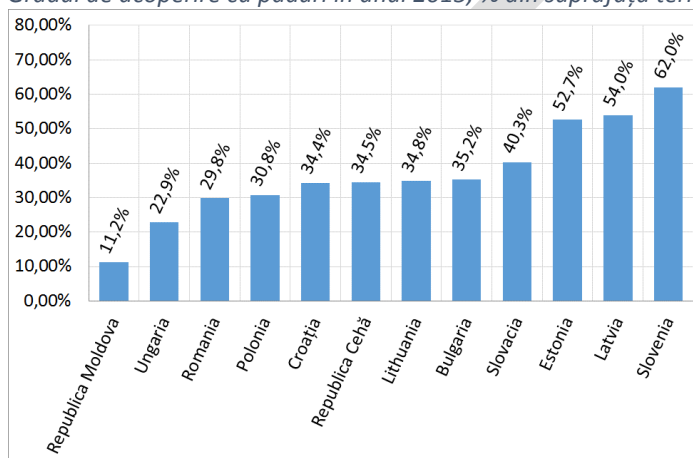
⁷² Evaluarea performanțelor dezvoltării economice verzi în Moldova, 2017, OECD, UNEP

⁷³ Ibid

apă și aduc în același timp enorme avantaje estetice, spirituale și de agrement pentru milioane de oameni.

Păstrarea și extinderea suprafețelor forestiere luptă cu fenomenul schimbărilor climatice, previne eroziunea și degradarea continuă a solurilor și restabilește nivelul corespunzător al apelor freatice în sol. Pădurile, de asemenea, filtrează aerul și produc oxigen, astfel previn poluarea excesivă a aerului, în special în zonele urbanizate, unde există surse fixe, dar și mobile de poluare, într-un număr mai mare, decât în localități rurale. Nu în ultimul rând, pădurile sunt o sursă alternativă de energie, atunci când sunt folosite rațional și conform unei planificări riguroase de consum și regenerare a terenurilor împădurite. În prezent (anul 2017), doar 11.2% din suprafața totală a Republicii Moldova este acoperită cu păduri. Comparând situația cu țările din Europa Centrală și de Est, se observă un decalaj mare a indicatorului ce reflectă gradul de împădurire a Republicii Moldova, comparativ cu gradul de împădurire a țărilor Europei Centrale și de Est (Figura 63).

Figura 63. Gradul de acoperire cu păduri în anul 2015, % din suprafața teritoriului țărilor

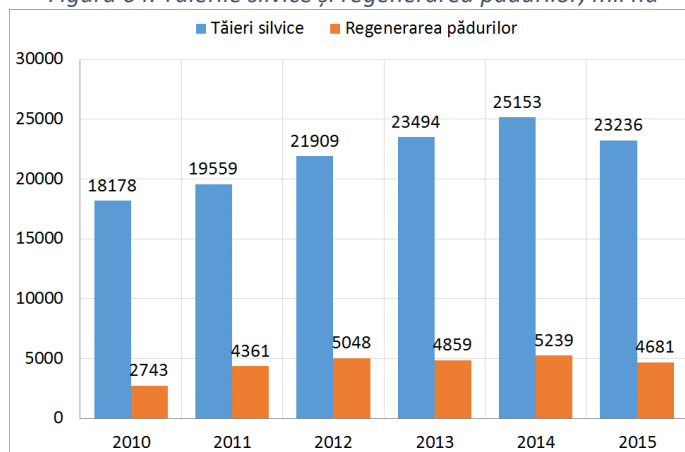


Sursa: Indicatorii Băncii Mondiale, tradingeconomics.com

Un aspect important în procesul de asigurare a capacităților productive ale pădurilor este asigurarea pazei și integrității acestora. Măsurile întreprinse de către autoritățile abilitate (Agenția „Moldsilva”, Inspectoratul Ecologic de Stat etc.) pentru a stopa pierderile considerabile cauzate de tăierile ilicite sunt încă insuficiente. Conform studiilor independente efectuate în cadrul Programului „Îmbunătățirea aplicării legislației forestiere și guvernării” (FLEG) se estimează tăieri ilicite în volum de circa 400-600 mii m³/anual. Ținând cont că volumul anual al tăierilor autorizate este de 500 mii m³, în realitate se produc tăieri de două ori mai multe, fapt datorat tăierilor ilicite.

Pe parcursul anilor 2009-2014, tăierile silvice au crescut constant, cu o ușoară scădere în 2015. În același timp, lucrările de regenerare a pădurilor se efectuează pe o suprafață inferioară suprafețelor de păduri defrișate și are o constantă, cu mici oscilații anuale (Figura 64). Cu toate eforturile depuse de împădurire anuală a terenurilor degradate și regenerarea pădurilor, suprafața terenurilor împădurite pe teritoriul Republicii Moldova nu s-a schimbat aproape deloc în ultimii 6 ani, înregistrând în 2015 o pondere de 11,2%.

Figura 64. Tăierile silvice și regenerarea pădurilor, mii ha



Sursa: Calculat de autori în baza datelor BNS

Resursele funciare în Republica Moldova sunt subiectul unei valorificări antropogene intensive. Cota terenului utilizat pentru agricultură este una dintre cele mai mari în lume (60% din teritoriu), în timp ce ariile cu vegetație naturală sunt foarte limitate (păduri – 11,2%). Solurile din Republica Moldova, care au un nivel înalt de calitate și productivitate, sunt supuse proceselor de degradare, eroziunea fiind cea mai gravă dintre ele. Un indicator de bază pentru a evalua utilizarea teritoriului ar fi modificările destinației terenurilor într-o perioadă îndelungată de timp.

Calitatea aerului are un impact direct asupra sănătății populației, poluarea lui având efecte pe termen scurt care includ infecții ale căilor respiratorii, cum ar fi pneumonia și bronșita, și agravarea condițiilor existente, cum ar fi astmul și emfizemul. Poluarea aerului poate avea impact asupra speranței de viață, deoarece efectele pe termen lung includ bolile pulmonare și cardiace.

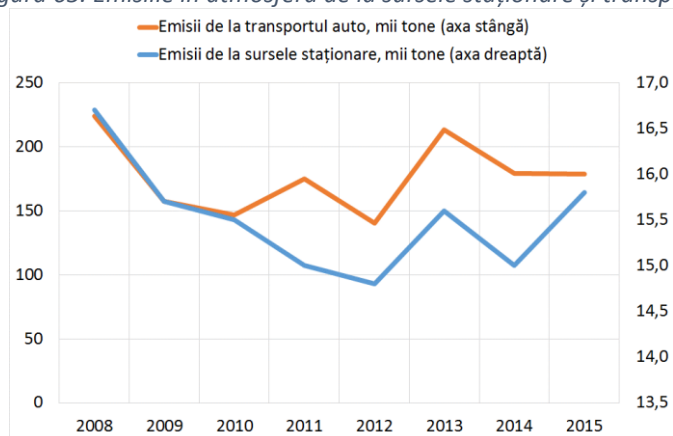
Poluanții atmosferici contribuie cel mai mult la poluarea aerului în plan local și regional, fapt ce poate avea consecințe economice și sociale adverse, cum ar fi costurile pentru ocrotirea sănătății, reducerea productivității muncii și a roadei în agricultură. Agenții economici raportează emisiile tuturor substanțelor poluante, în baza volumelor de emisii sau a calculelor (poluanții includ particulele tari, oxizii de carbon, azot, sulf, oxidanții fotochimici, inclusiv ozonul, și plumbul).

În prezent, pe teritoriul Republicii Moldova sunt înregistrate circa 5 000 de unități poluante, inclusiv cazangerii din sectorul economic sau administrativ, al căror număr crește în fiecare an. Emisiile lor sumare au constituit 15,8 mii tone (2015). Dar acestea sunt emisiile doar de la unitățile economice mari, IMM-urile și emisiile de la sursele difuze nefiind acoperite.

Circa 90% din poluanții din atmosferă sunt produși de gazele de eșapament ale surselor mobile (sectorul transporturilor). Volumul emisiilor din transport a constituit 179 mii tone, preponderent de la automobile, și crește intens datorită creșterii numărului de automobile, rutelor mai frecvente și mai lungi. Numărul de automobile a crescut cu 45,7% din 2005 până în 2011 și cererea de transport rutier a crescut cu 49,5% în aceeași perioadă. Sursele mobile generează un volum mai mare de oxid de carbon, oxizi ai azotului și sulfului. Volumul emisiilor depinde de mai mulți factori, precum calitatea combustibilului, starea automobilului și a traficului.⁷⁴

⁷⁴ Evaluarea performanțelor dezvoltării economice verzi în Moldova, 2017, OECD, UNEP

Figura 65. Emisiile în atmosferă de la sursele staționare și transport



Sursa: BNS, Anuarul statistic, 2016

Grupuri vulnerabile

Efectele poluării mediului au un impact nefavorabil asupra întregii populații ai Republicii Moldova. Aceste efecte se amplifică în condițiile schimbărilor climatice. În același timp, putem identifica anumite grupuri ale populației care manifestă o vulnerabilitate mai accentuată în anumite condiții de mediu.

Astfel, din punct de vedere al calității apei potabile, cea mai vulnerabilă este populația care se alimentează cu apă din surse subterane și din fântânile de mină. Din cantitatea totală de ape subterane de adâncime, extrase sau cercetate pe teritoriul republicii, circa 50% nu pot fi recomandate în scopuri potabile fără o tratare preliminară. Aceste ape se caracterizează prin conținut ridicat de mineralizare, fluor, hidrogen sulfurat, fier, sodiu, amoniac și alte elemente.⁷⁵ În același timp, fântânile de mină sunt poluate cu nitrați, nitriți și amoniac în proporție de cca 85%. În multe localități rurale, unică sursă de apă potabilă sunt fântânile de mină, apa cărora este poluată de diverse surse de poluare cum ar fi grajduri de animale, toalete, deșeuri, toate acestea fiind amplasate la o distanță mică de fântâna de mină. În acest caz, cel mai vulnerabil grup sunt copiii sugari cu vârsta de până la 3 luni, care la o concentrație mare de nitrați (transformați ulterior în nitriți), dezvoltă methemoglobinemie. De asemenea, în urma construcției mai multor apeducte în sate în perioada de 2009-2017, fără construcția sistemelor de canalizare, oamenii au creat mai multe haznale individuale de preluare a apelor reziduale neepurate, care ulterior pătrund în sol și în ape freactice, poluându-le semnificativ.

Din punct de vedere al calității apei pentru irigare, cei mai vulnerabili sunt fermierii, a căror terenuri sunt amplasate în afara localităților urbane, și singura sursă de apă pentru irigare este apa din râurile interne. Calitatea apelor de suprafață a râurilor interne suferă de un grad mare de poluare datorat nefuncționării sau funcționării parțiale a stațiilor de epurare ale apelor uzate. Din acest motiv, apa nu întrunește calitatea corespunzătoare pentru a putea fi folosită pentru irigare. Cu toate acestea, fermierii, neavând alternativă, recurg la încălcarea legislației și utilizează acea apă poluată pentru irigarea culturilor agricole, expunând consumatorii produselor agricole riscurilor de îmbolnăvire. Un exemplu eminent al unor astfel de practici sunt câmpurile agricole amplasate de-a lungul râului Bâc, în aval de municipiul Chișinău.

⁷⁵ <http://www.ehgeom.gov.md/ro/proiecte-din-bugetul-de-stat/monitorizarea-apei-subterane>

Din punct de vedere al cantității apei pentru potabilizare, cei mai vulnerabili sunt oamenii din localitățile ale căror sursă principală de apă potabilă este fluviul Nistru. Această vulnerabilitate s-a accentuat odată cu extinderea nodului hidraulic de la Novodnestrovsk din Ucraina, care influențează semnificativ debitul fluviului Nistru. În condițiile în care se planifică alimentarea cu apă potabilă din fluviul Nistru a șase raioane din nordul republicii și două raioane din centrul țării, numărul persoanelor potențial vulnerabile crește semnificativ. În același context, trebuie să ținem cont și de faptul că în cadrul programului Compact au fost renovate și trei stațiuni de irigare cu apa din fluviul Nistru, care trebuie să satisfacă necesarul de irigare pentru fermierii din mai multe localități amplasate de-a lungul fluviului. Astfel, dacă evacuările obligatorii zilnice a volumelor de apă necesare pentru fluviul Nistru nu vor fi reglementate la nivel interguvernamental și respectate de Ucraina, acest grup de fermieri se va confrunta cu un mare deficit de apă pentru irigare.

Din punct de vedere al riscurilor de inundații, cei mai vulnerabili sunt oamenii din localitățile amplasate în luncile râurilor, în mod special al râului Prut și fluviului Nistru. Din punct de vedere al calamităților naturale, ale căror intensitate se remarcă mai accentuat în ultimii 20 de ani, cel mai vulnerabil grup sunt fermierii. Aici nu putem puncta care sunt cele mai vulnerabile regiuni, deoarece manifestarea calamităților naturale nu este uniformă.

Din punct de vedere al calității aerului, cei mai afectați sunt oamenii din municipiile Chișinău și Bălți, din cauza concentrației mari a mijloacelor de transport.

Principali factori cauzali

Sunt identificați patru categorii de factori care influențează calitatea mediului din Republica Moldova:

- **Instituționali.** Autoritățile de mediu nu asigură implementarea legislației de mediu pentru a preveni poluarea și degradarea acestuia. Astfel, agenții economici, care deversează ape uzate neepurate în mediul natural rămân nesancționați sau sancționați doar administrativ. Întreprinderile municipale responsabile de epurarea apelor uzate nu asigură epurarea corespunzătoare ale acestora conform normativelor stabilite, poluând semnificativ apele de suprafață. Tăierile ilicite în păduri continuă, iar Republica Moldova riscă să rămână fără suprafețe împădurite. Cu toate acestea, sancțiunile sunt simbolice și permissive, ceea ce face ca fenomenul tăierilor ilicite să persiste.
- **Financiar.** Lipsa de resurse financiare suficiente în bugetele locale împiedică autoritățile publice locale să întreprindă toate măsurile necesare pentru îmbunătățirea sau construcția infrastructurii de mediu, cum ar fi sisteme de canalizare, stații de epurare ale apelor uzate, stații de sortare a deșeurilor, platforme și utilaj de colectare a deșeurilor, stații de transfer și poligoane de deșeuri, etc. Tot din același motiv, până în prezent, în Republica Moldova există multe unități de transport învechit, cu emisii mari în aerul atmosferic care circula și poluează semnificativ mediul înconjurător, în mod special în aglomerațiile urbane. Cu toate acestea, este important de menționat, că în unele localități a fost posibilă modernizarea infrastructurii de mediu în domeniul aprovizionării cu apă și sanitație și în domeniul managementului deșeurilor datorită asistenței tehnice acordate Republicii Moldova de partenerii de dezvoltare.
- **Politici.** Domeniul protecției mediului nu a fost printre prioritățile guvernelor din Republica Moldova și nu s-a regăsit în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020”. În rezultat, au fost alocate resurse bugetare modeste pentru crearea infrastructurii de mediu. În același timp, legislația de mediu era promovată cu dificultate sau modificată la nivel de Guvern și Parlament, dar nu în favoarea protecției mediului, ci pentru protecția intereselor unor reprezentanți din sectorul de afaceri.

- Individuali. Nivelul scăzut de trai face ca populația să nu conștientizeze importanța resurselor naturale și a mediului curat pentru sănătate și bunăstare proprie, punând în prim plan problemele sociale și economice și contribuind la poluare și nerespectare a legislației de mediu.

Măsuri cu caracter strategic: viziunea pentru Moldova 2030

- Pentru a îmbunătăți calitatea apelor de suprafață, viziunea pe termen lung constă în eliminarea surselor principale de poluare prin:
 - construcția de stații de epurare pentru toate localitățile urbane și stații de epurare / pre-epurare a apelor uzate pentru toți agenții economici, care își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova;
 - implementarea măsurilor pentru un management adecvat al deșeurilor menajere solide: colectarea și reciclarea deșeurilor menajere solide; construcția poligoanelor de depozitare a deșeurilor menajere solide; crearea Centrului pentru managementul deșeurilor periculoase.
- Pentru a majora volumul resurselor de apă din Republica Moldova, este necesară implementarea principiilor de management integrat al resurselor de apă, stipulate în legislația Republicii Moldova, inclusiv pe râurile transfrontiere - fluviul Nistru și râul Prut;
- Creșterea gradului de acoperire cu păduri, majorând cota de acoperire până la puțin 16% prin:
 - extinderea suprafețelor împădurite pe terenuri puternic erodate, care constituie peste 100.000 ha și la moment fac parte din fondul terenurilor agricole;
 - schimbarea destinației terenurilor agricole în terenuri ale fondului forestier. Este important de promovat oportunitatea creării de păduri comunale pe terenuri agricole private, care vor putea fi folosite de comunități, inclusiv ca și sursă alternativă de energie.
- Promovarea modernizării parcului auto din Republica Moldova, inclusiv diminuarea taxelor vamale, de mediu și accizelor la importul mașinilor de tip hibrid sau electric. Introducerea taxei de mediu diferențiate pentru vehicule, în funcție de nivelul de poluare, percepută la testarea tehnică a vehiculelor, efectuată anual.